

Ланікури Валерії та Наталя. Чарівна брама

1 розділ, у якому ми застерігаємо читача не тицяти пальцями у невідомі кнопочки, оскільки халепа від натиснутої навмання кнопки може бути не схожою на ту, в яку встряв наш герой – школяр Богдан Сокіл (для друзів – Даня)

– Ну, ти, Бодю, і чайник! – зареготав однокласник Вітюня, коли Богдан незрозуміло втупився у клавіатуру новенького комп'ютера.

Вони сиділи вдома у Вітька, якому страшенно кортіло похвалитися перед товаришем новою забавкою.

Богдан від розгубленості не відрізав, як завжди: «А за чайника відповіси!» Він навіть не встиг розсердитися на «Бодю», хоча дуже не любив, коли його так називали. Просто коло такої божевільної кількості кнопочок він аж отетерів. Руки свербіли «пограти» і подивитися, що з цього вийде. Справді, комп'ютер класний, не гірший, ніж у сусідського Жорика.

Власне, великим знавцем цієї справи Богдан не був. Батьки з такою технікою ніколи справи не мали, вони її просто боялися. Тому синочкові не те що «персоналочку»,

навіть нещасний «тетріс» не подарували.

А от у Вітька «машинка» була, його бабуся ще на перших електронно-обчислювальних машинах працювала, все вміла й онука вчила. Мав би він, Богдан, таку бабуся... чи дідуся з прогресивними поглядами.

– Ну, і чого це я чайник?

– Повторюю: різниця між програмістом і чайником полягає у тому, що програміст вважає, ніби у кілометрі – 1024 метри, а чайник вважає, що у кілобайті тисяча байтів... Ха-ха!

– А скільки ж? – не подумавши, бовкнув Богдан і сам себе зупинив: «Чайник ти, Богдане, таки чайник». Але треба було якось викручуватися.

– Добре, ти, професоре, не випендрюйся. Кажі краще, що твоя машинка може?

– А все може. Пам'ять у неї – ого-го! Вчора Жорик заходив, тільки глянув, то аж заскавчав од заздросців.

– Ну й хай собі скавчить. Не буде таким жаднюгою.

Сусідський Жорик, син великого начальника, справді був скупердяєм, причому не приховував цього. Якщо його просили, скажімо, дати пограти на комп'ютері, він відмовляв. А на питання «Чому?» так і казав: «Жаба давить». Через те його і прозвали Жорик-Жаба.

А Вітько – зовсім інше, хоч і любить повихвалятися, зате в комп'ютерних премудростях і сам розбереться, і друзям пояснить.

– О! Є у мене гра, зовсім новенька. Жорик як побачив, то не заспокоївся, поки я йому диск не дав, щоб скачати. Не сумніваюся, що він з вечора до компа прилип, сидить, грає.

– Я б йому дулю, а не диск...

– Ну, я ж не він. Від того, що хтось скачає, гри не поменшає. Зараз і ми запустимо. Називається «Бум-бум». Був ти, Даню, «ні бум-бум», а пограємо годинку – і станеш «Бум-бум»! Давай! У нас ще часу вдосталь.

Клац! – і на екрані все застрибало, замерехтіло: таємничий ліс, середньовічний замок, якесь древнє поселення... все було наче справжнє, хоч доторкнися. Богдан так і сказав:

– Як живе!

– Що ж ти хочеш, оце і є віртуальна реальність! – зверхньо кинув приятель.

– Я так думаю, що той, хто всю цю гру придумав, побував в іншому світі, з якого й перемалював. Бо щось мені не віриться, що можна самому все це вигадати.

– Вигадати можна все, що завгодно. Можна з багатьох реальних світів скласти один віртуальний. Чекай, я в Інтернеті пошукаю, ми з тобою ще й не в таку гру пограємо – в онлайні.

«Нахапався слівцець, – подумав Богдан. – Ач, пальці туди-сюди бігають. Ану, зіпсую я тобі свято. Тихенько-тихенько пальця до найближчої кнопки... хто знає, що там на ній написано... Рано, рано... оп!!! Що ти тепер зробиш, професоре?»

І тут зображення на екрані ніби витекло з нього назовні й заповнило кімнату. А сама кімната кудись зникла. І Вітько зник. Останнє, що почув Богдан, був Вітьків крик:

– Чайнику, що ти натиснув? – і все. Тільки вітер шумів ковилою на верхівці кургану в безмежному степу. Богдан сидів на землі й ошелешено озирався навкруги. Перше, що він побачив, – здоровенну зелену жабу, яка витріщилася на нього з калюжки.

– Ну, ква! – Богдан показав жабі язика. Жаба щось буркнула і перевальцем подибала геть із води. На сухому обтрусилася, повернулася до Богдана і теж висолопила язика. Хлопець застиг од несподіванки.

Тут над Богдановою головою почувся чийсь регіт, потім сильна рука допомогла звестися на ноги.

– Здрастуйте, – сказав Богдан. – І спасибі.

– І тебе, хлопче, хай спасе Бог, – відповів кремезний козарлюга у шароварах з широченним поясом. – Чий ти будеш?

– Сокіл я, – пояснив Богдан, водночас намагаючись збагнути, що ж воно діється. – Богдан Сокіл.

– Ну, раз сокіл, то видать, свій. І на «ви» звертаєшся... то добре... А то впало мені оце на голову якесь потороччя перелякане. Я йому: «Що сталося?» А воно мені: «В натуре...» І «тикати» почало, мужиком називати. Мене, козака – мужиком-гречкосієм! Довелося на жабу обернути, хай трохи покумкає в калюжі, доки чемно розмовляти не навчиться. Ти мені, соколе, краще скажи, що ти отам бачиш? – і козак показав рукою на південь.

Богданові язик не повернувся сказати «віртуальна реальність». Яка ж вона віртуальна, коли рукою помацати можна? А з другого боку, якесь усе незвичайне.

– Щось ворухиться у траві. Он там, там і ще там... можливо, звір який?

– Аякже, звір. О шести ногах, двох головах і одному хвості, – відповів козак. – Зараз перевіримо.

Козак натяг лука, стріла свиснула, а десь далеко щось страшно зойкнуло. Як із-під землі, виріс вершник і впав, прошитий козацькою стрілою. Нічого собі звір! А за мить, наче з повітря, виникло ще кілька вершників і, пригнувшись до конячих грив, учвал почали півколом оточувати курган.

– Дитячі забавки скінчилися, лети, соколику, і якомога вище. Бо то вже наші козацькі справи зачинаються. Ну, чого дивишся? Ти ж із характерників? Чий учень?

Характерник? Це ще що? Хіба от який класний керівник скаржився батькам: «Ну й характер у вашого синочка!»

– Та вчуса я... а цього ще не проходили. Нас тільки обіцяли на «Чайку» повести.

– Нащо тобі чайка, коли ти сокіл? Ох, учителі, вчителі... Добре, тримайся міцніше.

Козак свиснув у два пальці. Звідкись налетів теплий вітер, скуйовдив Богданові волосся, надув сорочку.

– Ану, братику Степовий, підними хлопця якомога вище, аби стріли не вцілили і чари не дістали!

Наче хто під руки підхопив Богдана. Повернув голову – а рук немає, замість них – крила! І кігті на ногах! Що ж воно далі буде?

А далі вітер лагідно, але міцно підкинув його мало не під хмари, і Богдан роздивився все, що діялося внизу. Он козак біжить по схилу – і прудко ж! Що це – впав? Куди він щез? І звідки собака взявся, такий великий? Таж ні, то козак обернувся на вовка. Ага, а коні ж вовків бояться! Ач, як захрипіли, стали дибки, вершників уже не слухаються. А вовк по черзі перестрибує через коней і збиває ворогів на землю – одного, другого... оце удар!

Але дивна річ: збиті з коней вершники, ледь торкнувшись землі, кудись зникають. А вовк – чи то пак, козак – жене наляканих коней далеко в степ.

Уже коні стали, як маленькі цяточки, вже й козака не видно.

– А тепер, соколику, лети до мамі – і то якомога швидше! Бо зараз тут таке буде!

Поряд із Богданом ширяв у небі могутній сокіл з білим пір'ям на грудях.

– А що буде?

– Те, що ти бачив, – то лише розвідка. Зараз вони на гадюк обернулись і повзуть до Орди. Мені знак треба подати козацтву, щоби пильнували: Орда на Чорний шлях вийшла. Ну, лети, тебе вітер Степовий занесе, куди скажеш, а я – на курган. Ватру запалю, щоб хлопці побачили. А потім Сіверка покличу на допомогу, хай їх трохи поморозить, градом поб'є. Вони, поганські діти, холоду не люблять, ох як не люблять!

Козак-сокіл весело підморгнув Богданові і через праве крило різко пішов у піке. А теплий вітер на ім'я Степовий знову підхопив хлопця і поніс його кудись понад степом, і все мало не попід хмарами. Останнє, що побачив Богдан із соколиної висоти, – як біля підніжжя кургану раптом спалахнула широка смуга вогню і, випалюючи ковилу, стрімко помчала на південь, назустріч Орді.

А куди йому летіти? Богдан не знав. У цьому світі кнопочку не натиснеш. Крутилися у голові думки – і крутило ним, як пір'їнкою, поміж хмарами, несло кудись, у світ незнаний і чарівний. Але не чужий.

2 розділ, з якого можна зробити два висновки: по-перше, в польоті найголовніше – забезпечити м'яку посадку; по-друге, вмій змовчати, як не знаєш, що сказати. Козакові легко радити: «Лети до мами, і то якомога швидше». А куди йому, Богданові, летіти? Дорослі завжди так: сказав і пішов, а ти думай. До мами, до мами... а якщо мамав іншому світі? Хоча ні, це він, Богдан в іншому світі. Незнаному і чарівному. Але не чужому.

Спочатку він старанно махав крилами, доки вони не заболіли з незвички, а потім зрозумів, що перестарався. Бо теплі потоки повітря, які йшли від землі, не просто підтримували його в польоті, а навіть приємно колисали. «Лечу, як на планері», – подумав Богдан. Сам він, щоправда, на планері під хмарами не ширяв ніколи, але бачив не раз по телевізору. Диктор казав, що головне – не робити різких рухів.

Отой вітер, що козак називав Степовим, ніс Богдана вперед, як човен за течією ріки. Хлопець остаточно заспокоївся і почав роздивлятися: вгорі, високо-високо – білі хмари, як пір'їнки... А що там унизу?

А внизу пропливав пейзаж – знайомий і, водночас, незнайомий. Бо з одного боку, занесло Богдана не до Африки і не в амазонські джунглі. А з іншого боку, він поки що не бачив жодного міста. Та навіть не міста – жодної ознаки житла.

Про те, що люди тут бували, свідчили протоптані в степу стежки і навіть дороги. І от дивно – летить він уже довгенько, а досі не бачив жодної залізничної колії чи бодай звичайнісінького асфальтового шосе. Самі лише, як то їх батько називав, ґрунтівки, тобто дороги, протоптані кіньми і людьми, без ніякого тобі твердого покриття. Але де вони, ті люди? Чи бодай коні?

Машин, як здогадувався Богдан, у цьому світі не було. І решти ознак звичної йому цивілізації теж. Самі лише чорні плями від кострищ на узліссі невеликих гаїв. Потім Богдан пригадав обіцянку козака, що вітер занесе, куди треба. І заспокоївся. А вітер, наче почувши думки хлопця, почав повільно стихати, і отоді внизу, немов із тіні, виринула криниця. Така, як у баби з дідом у селі. З журавлем і дерев'яною цямриною. Ще й відро дерев'яне. І жолоб, видовбаний із товстої колоди, щоб напувати худобу.

Земля навколо колодязя добряче стоптана, отже, люди мали бути десь неподалік. Богдан примірявся сісти на колодязну цямрину, але з незвички промахнувся і вдарився об мокру землю. Вдарився і раптом, несподівано для себе, знов обернувся на хлопця. Ледь втримався на ногах. Пробіг кілька кроків, махаючи руками, зупинився і тут почув за спиною чийсь сміх. Та що це всі сьогодні з нього сміються?

– Правильно, соколику, вдарятися треба об мокру землю. Бо на сухій тільки пір'я полетить. Тримайся ґрунту, то не впадеш. Об суху землю лише вовкулака вдаряється, алетака його доля... Скільки не б'ється, а на людину повік не обернеться.

Біля криниці звідкілясь узявся дядечко, що був низенький на зріст, з довгими вусами, з батогом у руках, зодягнений у штани з білої цупкої матерії і довгу сорочку безкоміра. Дядько був підперезаний поясом, щоправда, не таким широким, як у козака. Зате взутий у такі вигадливі сандалі зі шкіряних ремінців, що Богданові однокласниці аж пищали б за ними. А головне – за дядьком стояла пара волів з довжелезними рогами. Таких Богдан бачив тільки в підручнику з історії. Воли були запряжені у воза. Звідки вони взялися? Згори він наче їх і не помітив, хоча видивлявся добре. Суцільна чудасія. Проте раз у цьому світі немає залізниць і автобусів, то на чому ж люди тут мають їздити?

А дядько з батогом уже вмощувався на передку воза:

– Ну, здоров, учений та недовчений, непривчений, нетовчений. Сідай. Підвезу, бо в ногах правди немає. Мабуть, налітався... крила не болять? Руки маю на увазі.

– З руками все гаразд, – поспішив запевнити Богдан.

– А ребра? Бо ж ти хвацько об землю вдарився.

– І з ребрами все гаразд.

Ребра таки боліли після невдалого приземлення, але Богдан вирішив про це не говорити. Заліз на воза і з задоволенням умоштувався в духмяному сіні. Дядько змахнув батогом, голосно вигукнув: «Гей, сірі!» Колеса зарипіли, і віз поволі рушив. Богданові одразу стало добре і затишно.

Востаннє він вилежувався на такому м'якому сіні на вишках у діда з бабою. Ой, коли ж це було? У першому класі! Аж страх подумати, скільки років минуло. Проте волів у селі точно не було. Навіть сіно привіз на причепі заляпаний багнукою трактор, начадівши у дворі так, що

лише надвечір запах підсохлої трави перебив отой дизельний сморід. І на тому всі сільські спогади Богдана закінчилися, бо наступного року мама закомандувала на курорт, і наступного... а потім, сказали дорослі, почалася якась криза, і далі Гідропарку сім'я вже нікуди на природу не виїжджала.

Богдан тихенько скубнув пучок прив'ялої конюшини, розтер і підніс до носа. Нічим, крім сонця і трави, не пахло.

Дядько ще раз гукнув на волів, круторогі поволі вивели воза на дорогу і потягли собі, мотаючи головами та відганяючи хвостами набридливих мух. А Богдан уже вдруге сьогодні почув:

– То чий ти учень будеш?

Богдан хотів було назвати прізвище свого класного керівника, але подумав, що навряд чи в цьому світі воно щось важить. І тому відповів непевно:

– Та так... вчусь потроху: то в того, то в того.

Дядько почував потилицю руків'ям пужална.

– То непорядок, бо я ж кажу: вчили – недовчили, товкли – неготовкли. Хлопець ти здібний. Але невмілий... об землю добряче вдарився. Лець памороки не забив. Та не скаржишся – вже молодець. Запам'ятай: то не штука літати, а штука – сідати... Хоча раз ти не десь у степу, а коло цієї криниці перекинувся, то... зроблю я добре діло. Одвезу тебе в справжню науку. Потім ще мені дякувати будеш.

Богдан задер носа, бо хвалили його нечасто. Їхній «класний» десять разів на день повторював, що коли їх, бовдурів, хвалити – і навіть заслужено, – то завтра вони, невдячні, запізняться на урок, післязавтра взагалі не прийдуть до школи, а через тиждень директору подзвонять з інспекції у справах неповнолітніх... далі озвучувався повний перелік злочинів, які вчинять невдячні бовдурі. І все закінчувалося записом у щоденнику стосовно запрошення батьків на чергову розмову з «класним».

Як добре, що і школа, і дорослі десь далеко-далеко, а він, Богдан, у тому світі, де його, нарешті, хвалять. Хлопець запишався, потім задрімав і не помітив, як степ змінився на ліс. Чим далі, тим дерева ставали вищими, а гущавина – темнішою. А потім якось одразу і воли зупинилися, і поночіло. Ще було видно волячі хвости і найжджену дорогу. Ліворуч і праворуч на узбіччі лише вгадувалися куці. Хоча дорога була вузькою: роз'їхатися двом таким возам, як їхній, та й край.

Далі пішло, як у одній Вітьковій аркадній грі: темрява все густішала і густішала, нарешті стала зовсім непроглядною, а з неї з усіх боків щось голосно заверещало, засичало і зареготало. «Нічого собі, жашок», – подумав Богдан. Як би його, це кіно, вимкнути? З темряви шугонула зграя вороння і, глузливо каркаючи, пронеслася над возом. Богдан аж укляк.

– Не каркай на людей, бо самого обкаркають, – буркнув дядько вслід зграї, – тьху, нечисть! І звідкіль воно взялося? До лісу доїхали – нічого ж не було... соб, сірі. Чого стали?

Воли у відповідь заревли, важко засопіли, напружились, аж зарипіло дишло, але воза з місця не зрушили. Тим часом невидима нечисть почала ще й підвивати, а в куцах понад самою дорогою замиготіли, забігали зловісні сині вогники.

– Нікуди не дінешся, треба Миху кликати. Бо самі ми з чортячої драговини не вирвемося.

Дядько підвівся на возі, озирнувся, приклав долоні до вуст і загукав:

– Михо, Михо, рятуй! Поможі нечисть подолати!..

Нараз замовкли глузливі голоси, і зловісні вогники полетіли десь углиб лісу. А потім звідкись вискочив світлий пес – та де там пес, вовк! – і видихнув струмисько полум'я. Темрява почала згортатися і ховатися поміж дерева. Вовк перескочив через дорогу і погнався за нею, припалюючи струменями вогню.

Водночас віз зарипів і рушив. Спочатку повільно, а потім швидше, так, що воли перейшли з ходи на біг підтюпцем. І тут Богдан почув, що вже якийсь час ззаду хтось сопє. Він обернувся – і отетерів. Двоє великих бурих ведмедів, звівшись на задні лапи, передніми пхали воза. Ще й переглядалися, наче перемовляючись. Земля під колесами стала твердою, воли вже не ревли, віз котився, наче сам по собі, і ліс закінчився якось одразу. Дядько зупинив сірих, зіскочив на землю, скинув з голови бриля і низько вклонився лісові:

– Дякую тобі, добрий Михо, за допомогу! І слугам твоїм дякую, що людям допомагають. Я твого добра ніколи не забуду.

Ведмеді, перевалюючись з боку на бік, дочували до узлісся і зупинилися. Богдан міг би присягтися, що там, за кущами, на якусь мить виринула висока кремезна постать, схожа на козака з кургану. Тільки у цього, лісового, шапки на голові не було, а з маківки звисав сивий оселедець. Об ноги Михи терся отой величезний світлий вовк, що темряву ганяв. Але це було якусь мить, бо війнув вітерець, затріпотіло листя – і все зникло: і кремезна постать, і вовк, і ведмеді. Дядько знову гукнув на волів, віз покотився вже без ведмежої допомоги.

– Я таких ведмедів ще не бачив, – признався Богдан, – зовсім, як люди. І очі у них розумні.

– Бачиш, соколику, оті ведмеді і рід їхній увесь справді колись людьми були. Але дуже вже негостинними. Таким до всіх байдуже, аби їм було. Самі в лісі жили, полювали, ягоди збирали, але допомагати нікому не хотіли. Навіть сиротам малим. От Миха їх і покарав, обернув на ведмедів. Тепер вони йому і людям слугують.

– А той світлий вовк – він теж був людиною?

– Вовк? То теж перевертень, але не вовкулака. Бо вовкулаку можна знову людиною зробити: досить лише назвати його власним людським іменем чи мотузку, що він на шиї носить, розірвати. А цей, якого ти бачив, перекинчик до кінця днів своїх. Таких у Михи ціла зграя. Так, були колись людьми.

– Людьми?

– Так, але не нашими. Десь дуже здалеку прийшли, волхви казали, що аж з-поза тих гір, що край степу. Злі дуже були, варварами звалися. Почали нападати на предків наших, добричів, хати палити, поля витоптувати. Всіх убивати, дітей навіть.

– А чого ж наші не боронилися?

– Бо добричі – не воїни, а люди лісу. Звірину полювали, бортниками добрими були. Бджоли їх слухали. От Перун добричів і захистив. Послав із неба блискавку і обернув варварів довічно на вовків. Ще їй віддав Мисі, аби він за ними наглядав, як вони гріхи свої спокутують.

Від побаченого і почутого у Богдана крутилася голова. Хто такий Миха, він сяк-так зрозумів. Напевне, це тутешній лісовий бог, якого нечисть боїться, а звірі слухаються. А от хто такий Перун? Наче чув або читав колись, та ніяк не пригадується. А запитати у дядька побоявся, ану їй цього разу чайником обізвуть, чи як там – недовченим-нетовченим...

Богдан тихо похилився на сіно і знову закуняв. Устиг лише подумати: «Що це зі мною таке, що увесь час на сон тягне?» Прокинувся він уже не на возі, а під деревом, у холодочку, вкритий рядном. Віз стояв під стінкою веселої біленької хати, критої очеретом, воли щось жували собі в затінку... чого б і собі пожувати? Тут і дядько, наче почувши внутрішній голос Богданового шлунку, виніс із хати глиняну миску, глечик і окраєць хліба, загорнутий у полотно. У мисці був мед, у глечику – холодне молоко. Богдан од таких ласощів ледь слинкою не похлинувся. Дядько спокійно перечекав, доки хлопець вгамує голод, аж тоді поцікавився:

– Звідки на рівній дорозі чортова драговина взялася, що ми ледь не потонули, – то мій клопіт. А от звідкля тебе на мою голову вітром принесло, то вже цікаво. Бачу, що здалеку, бо втомився ти добряче.

Богдан заховався за відмовкою, яка не раз рятувала його в школі на уроках:

– Не дуже пам'ятаю, бо голова крутиться.

– То з незвички, а можливо, їй нечисть лісова трохи поробила... Пішли до хати спати, а завтра я тебе до Оха відвезу. Він скаже, що з тобою робити: чи в нього залишитися, чи додому повертати. Назад дорогу ще не забудь?

– Здається, забуду...

– Е, викинь з мислі, що тебе тисне. Ох тільки пальцями клацне – і ти вже там, де треба.

«Я вже один раз клацнув, – подумав Богдан. – І де опинився?» Але промовчав, бо якщо завтрашній Ох – це той, що з бабусиної казки, тоді ой! А можливо, цього разу буде та кнопочка, що треба? Наразі Богдан скористався дядьковою порадою: викинув з голови все, що його гнітило, подякував за вечерю, допоміг зібрати посуд і пішов до хати. Дядько постелив йому на лавці під вікном, вкрив рядниною і сказав, що піде заведе волів до стійла. В хаті приємно пахло сухою травою, зв'язаною в пучечки і підвішеною до сволака. Сон прийшов швидко. Хлопець навіть не чув, як повернувся господар хати.

3 розділ, у якому Богданові знову доводиться більше мовчати, аніж говорити, більше прикидатися, ніж діло робити.

Прокинувся Богдан якимось одразу. На широкій лаві коло печі сонів господар. Надворі було зовсім темно, лише через вікно зазірала одна чи дві зірки. Серце Богданові калатало, тому спочатку здалося, що він ще спить і десь там уві сні чує жіночий голос.

– Дядьку Якове, – кликала незнайома, – дядьку Якове, де ви там? Озовіться.

Богдан зрозумів, що він не спить, а жінка з темряви кликала далі:

– Хлопчику, як там тебе? Збуди дядька. Скажи, кличуть його, хай озветься.

Богдан відкинув ряднину, встав з лавки. Але перш ніж будити дядька, визирнув у вікно. Місяця на небі не було, хмара закрила і ті

дві зірки, що зазирали через шибу. Темно, хоч у око стрель, а від того жіночого голосу ще й моторошно. Вона стояла десь зовсім поруч і кликала так жалібно його, Богдана, мовляв, дядькові Якову треба щось важливе розказати.

Богдан уже розкрив рота, аби відповісти, що він усе чує, але широка мозоляста дядькова долоня міцно затисла йому півобличчя.

– Цить! – прошепотів дядько на вухо. – Ані пари з вуст. То не людина нас кличе. То Мара. Озовешся – і нікуди більше не поїдеш. Тебе зранку повезуть на цвинтар, до ями. Тож лягай і спи. І не бійся: вона тільки до першого півня бродить. А як він закукурікає – Мара здимить. Тільки чого це вона до мого хутора прителіпалася? Знає ж, що я на її хитрощі навіть спросоння не піддамся. Можливо, на тебе око поклала? А що – парубок нівроку...

– А яка вона, дядьку?

– Хто знає. Вдень її ніхто не бачив. Вона свою ворожбу попід хатами вночі носить. Хто з дурної голови до неї обіззався, та ще й надвір вийшов, щоб роздивитися, той уже нічого не розкаже. Хоча волхви твердять, що вона здаля навіть зовсім не страшна. От тільки мертву голову з собою під пахвою носить. Та очі в неї синім полум'ям горять.

Богдан уявив собі цю картину: мертва голова, очі горять... нічого собі, не страшна!

– А сестричку її, Марену, можливо, колись і побачиш. Ця добра до людей. Як довго дощу немає, то люди її просять, щоби послала. І вона посилає, і нічого за те не вимагає. У богів, як у людей: батько один, а діти різні.

Богдан уже зрозумів, що дядько Яків відволікає його увагу, аби він бодай випадково не озвався, бо Мара продовжувала викликати їх із хати.

– А хто у Марі з Мареною батько?

– Та Чорнобог, не на ніч будь пом'янутий. Од нього самі нещастя та лиха. Мара вся в татуся.

Тут нарешті закукурікав спросоння півень, Мара востаннє вигукнула: «Ех, дядьку, дядьку...» – і замовкла. Богдан полежав ще трошки, вслухаючись, як калатає серце. Думав, що більше не засне після тої розмови, та й після всіх сьогоднішніх пригод, але недаремно його мама Соньком-Дрімком дражнила. Заснув...

Прокинувся він од чийогось погляду. Спав би ще, та на додачу якийсь настирливий комарик награвав на сурмі «підйом» просто над вухом.

– Киш, комаридло! – відмахнувся Богдан і сів на лавку. По хаті весело бігали сонячні зайчики, і хотілося думати, що страшна Мара вночі не приходила, а просто наснилася. Дядька Якова у світлиці не було, зате на лаві сидів хлопчик років п'яти-шести у світло-сірій одежині й хилився босими ногами. Богдан зрадив – хоч якась, та компанія:

– Привіт! Я – Богдан. А ти хто?

Хлопчик продовжував гоїдати ногами й усміхатися. В його кучерявому волоссі заплуталась і дзижчала бджола, проте малого це чомусь не хвилювало.

– Ти що – німий? – здивувався Богдан.

Зарипіли двері. Богдан повернув голову і побачив, що то дядько Яків. А коли знову глянув на лаву, то кучерявого малого там не було. Лише якась кошлате сіре кошеня вигинало спинку та точило кігті об дерево. Потім пирхнуло і шмигнуло у відчинені двері.

– Ой, – здивувався Богдан, – дядьку Якове, а де малий?

– Малий? – перепитав дядько і визирнув у вікно. – А он, по двору ходить.

Богдан подивився й собі – і онімів. Двором ходив маленький дідок з довгою сивою бородою і таким же нечесаним волоссям. У руці він тримав костурця, яким обстукував кілки у плоті. Піймавши Богданів погляд, дідок усміхнувся, показав йому язика і миттю обернувся на сірого баранчика.

– Бе-е-е, – сказав баранчик і подався за хату. Як тільки він щез за рогом, залопотіли крила, з-за хати вилетіла величезна сова і сіла на комині, лупаючи жовтими очима. Богдан ще не встиг закрити рота, як сова змахнула крилами, підскочила і раптом... гавкнула. Богдан так і застиг з розкритим ротом, бо по стрісі замість сови скотився клубочком сірий песик, відважно приземлився на всі чотири лапки і шмигонув у стійло до волів.

Дядько Яків весело зареготав:

– От я й кажу, не можна такому, як ти, недовченому-нетовченому самому, без дорослих, у характерника бавитися. Ти що, домовика не впізнав? Він у мене без людей скучив, от і вирішив показатись у всіх подобах. Бо на хуторі все тільки я та я... і ще воли. Ти його не бійся, він добрий. Волам свіже сіно носить, он паркан полагодив, доки мене не було. А головне – всіляку нечисть ганяє, щоб до хати не залізла, поки хазяїна немає. Все мріє Мару налякати. Яюсь простяг через стежку мотузку, щоб вона перечепилась і впала. Щоправда, перечепилася не Мара, а жінчина кума, що по мед приїхала, але великої різниці немає. Така ж чорнорота й око лихе. Ну, вмивайся, соколику, поспідаємо та й будемо запрягати. Бо доки ти третій сон додивлявся, я вже все Охові передав. Він на нас уже чекає.

Песик як зник у стійлі, так більше їй не показувався. Тільки коли Богдан із дядьком закінчували снідати, у прочинені двері повагом увійшла велика чорна курка, зміряла обох поглядом з голови до ніг, стріпонулася, щось просокотіла і почимчикувала під піч. Богдан навіть не перепитував, що то є, бо сам здогадався.

Коли пішли виводити волів, вони чомусь почали впиратися. Дядько Яків обійшов сірих навколо, вдарив руками об поли і пообіцяв комусь якогось Пека:

– Ой, лишенько нечесане! Взяв би краще борону та розчесав бороду. Нудьгує воно, бачите! Людям їхати треба, сонце он уже де, а воно вузлики в'яже. От не побілимо тобі піч у суботу – покрутишся.

Богдан зазирнув, куди дядько показував – і пирснув зо сміху: волячі хвости були зв'язані докупі мотузком, а кінці ще їй вив'язані химерним бантиком. Дядько розплутував «прикрасу» і бурчав:

– Це він мені за те, що окропу йому в печі не залишили. Не любить, коли нічим горло промочити. Ну, постривай, не побілю в суботу твою піч – будеш знати.

– А до чого тут піч?

– Бо він на ній вилежуватися любить, а якщо пічка не побілена, то мусить спати на лаві або на долівці у закутку.

Нарешті волів запрягли, точніше, запрягав дядько Яків. А Богдан робив вигляд, що вишукує, чи не нав'язав десь домовик іще бантиків. Відчинили ворота, дядько вже збирався вмотитися на передок, та раптом ляпнув себе долонею по лобі і вигукнув:

– Добре, що згадав! Це ж нам через річку їхати. Треба зелень-лепеху взяти.

– Навіщо?

– Як то – навіщо? От у вас від Звіра, що в річці живе, яку траву сиплють?

– У нас, у Києві?

– А, як ти з Києва, то можеш і не розказувати. Ви там Звіра нечуївітром відганяєте. Хороше зілля. Але лепеха краща. Ну, рушаймо, бо що нині втече, завтра не піймаємо. Геї, рябі, чого заснули?

Як уже від'їхали від хати далеченько, Богдан озирнувся. Йому здалося, що з хати через вікно визирає все той же кучерявий хлопчик. А можливо, то просто сонячні зайчики на склі грали.

4 розділ, з якого зрозуміло: не все те, що сіре – вовк, і не все те, що в річці живе, – риба

Яке зілля краще – лепеха чи нечуївітер – Богдан, як хлопець міський, сказати не міг, бо не знав навіть, яке воно. Крім конюшини, полину та ще ковили, що її колись батько засушеною з відрядження привіз, усе решта для нього було просто трава. Але ні, ще ромашку мама заварювала, коли Богданові дитячі болячки лікувала. Та те, що лежало в мішку під його головою, пахло дуже приємно. Воли, знай, тягли собі воза, дядько Яків їх не підганяв, сонце не пекло, легенький вітерець не здіймав пилюку. А повітря не пахло ані бензином, ані асфальтом, як у місті... Краса!

Богдан лежав на возі й розмірковував, що світ, куди він втрапив, загалом гарний, але дуже вже несподіваний. Жодна комп'ютерна «стрілялка» з ним не зрівняється. Козак, поганці, вовки, Мара, домовик... і Миха... а про якого ще Звіра дядько казав? Запитати чи промовчати? Дядько сам озвався:

– Ну, соколику, що мене Яковом звать, ти вже чув. А тебе ж як? Усе не спитаю. Бо то погань у лісі заважала, то Мара крутилася. А зараз зайвих вух немає, можеш казати.

– Мене Богданом звать, а просто – Даня.

– Ти у мами старший чи молодший?

– Старший. І молодший. Бо більше нікого немає, один я.

– Правильно я здогадався, – похитав головою дядько. – Раз ти у батьків один, то справжнього імені не мусиш називати. Хай буде Богдан, Богом даний... От звідки у тебе до характерництва талант. Але ж учитися треба. Вчитися...

Богдан подумав, що дорослі в усіх світах однакові. Тільки їй знають – учитися, учитися. Але вголос цього не сказав, відповів натомість:

– Я вчуся, дядьку Якове. Тільки ще багато чого не вмію. От і до вас через це втрапив.

– Не кажи «не вмію», а кажи «навчусь». І не вважай, що через «щось» втрапив. Бо це не «щось», а Той-хто-над-нами всіма вирішує, де кому бути. Ну, а як чого не знаєш, то питай.

– Питаю, дядьку. Чого той вовк, що вчора темряву в лісі розігнав, знову людиною не стане? Бо я бачив, як один козак спочатку вовком обернувся, а потім соколом, і знову людиною.

Дядько озирнувся і з повагою глянув на Богдана:

– О, так то ти із самим козаком Мамаєм зустрічався! А я думаю, чого це мене вітер Степовий до колодязя завернув, хоча й воли пити не хотіли. Ну, Мамай – то справжній характерник. Він не те що соколом чи горностаєм обернутися може, а навіть мурахою, як треба. Колись мишенятком прикинувся, прошигнув до поганців у стан і всі тятиви улуків поперегризав. Уранці козаки налетіли, бусурмани за луки – а ними хіба що гедзів від коней відганяти можна. А вже стрілу на льоту піймати – то для Мамає дитячазабавка. Зате від його стріли ще ніхто ухилитися не зміг. Недаремно до нього Ох найкращих учнів своїх посилає.

– Я знаю... тобто я сам бачив, як Мамай із лука стріляв.

– Воно й справді, краще один раз побачити. А тепер про вовків послухай. Як ти з Києва, то у вас там цього добра немає. Хіба що попід валами. Як характерник на вовка перекидається – то одне. Вдарився об землю – вовк. Знову вдарився – людина. Або пташка чи навіть муха, як захоче. А є ще вовкулаки. То інше. То або наврочено людині злим чародієм, або інший вовкулака його вкусив. Або за гріхи великі його на рік на вовка обернули. А буває, від великої туги обертаються. Я колись від кума пізно йшов, ніч темна, місяць за хмарами, бреду навпомацки. Коли чую: хтось мене доганяє. Обернувся – якась постать. Чи то звір, чи то людина навпочіпки.

– Злякалися?

– Та ні, я спершу на кума подумав. Бо він у мене жартівник. Бувало, змолоду одягне кожуха навиворіт і дівчат на вулицях увечері лякає. Я придивився: ну точно кум у кожусі. Бо у вовка задні ноги колінами назад, а тут коліна вперед, як у людини. Кажу: «Степане, що за жарти, я ж тобі не дівка, і ти вже не парубок». А воно так жалібно заскавчало, вдарилось об землю і стало на рівні ноги. Тут місяць з-за хмари виїшов, дивлюся: добрий Боже, Степан, та не той.

– А який же?

– Не кум, а парубок із сусіднього села. У нього третього літа поганці наречену вкрали, він з рік побивався-побивався, аж почорнів весь. А потім десь зник. Виявляється, він з того горя на вовка обернувся. Оббігав увесь степ, шукав. Та так і не знайшов. Ходити б йому до смерті у вовчій шкурі, якби я випадково його на справжнє ім'я не назвав. Він мені: «Спасибі, дядьку, що пізнали». А я йому й «на здоров'я» сказати не можу – заціпило. А тебе б не заціпило?

Богдан спробував уявити себе на місці дядька Якова і не зміг. Навіть після того, що вже встиг побачити у цьому дивному світі. Ну, наприклад, чи зміг би він без страху йти кудись у повній темряві? Адже у Києві, приміром, навіть серед ночі хоч один ліхтар на всю вулицю, але горить. І лампочки у під'їздах увімкнені. А в магазинах, навіть замкнених, як правило, охоронці сидять. Ледь щось недобре помітять – одразу в міліцію дзвонять. Запитати б у дядька, хто у них замість міліції, та він, напевне, і слова такого не знає.

А дядько Яків наче прочитав думки Богданові, бо продовжив пояснення:

– Миха. Він за порядком слідкує. Ну, а ті вовки, які Мисі служать, перекинчиками називаються. Їх не наші, людські чаклуни обернули на звірів, а сам Перун своєю блискавкою. На що вже Миха сильний, що всі звірі його бояться і підкоряються, але й він цю зграю не розчаклує. Вони назад на людей обернуться лише тоді, коли Перун захоче. А він не поспішає, бо на них, коли вони ще варварами звалися, найстрашніший гріх ліг – безвинна кров. То ж так: хочеш бути людиною – не гріши.

Воли у дядька Якова були вчені, бо коло річки зупинилися самі. Обидва береги були пологі, і крізь чистісіньку воду просвічувалося дно. Тільки на тому боці від густих очеретів лягла чорна тінь.

Від великої плакучої верби на тому боці річки почулося пискляве: «Хі-хі!» Гілки загойдалися, між них визирнуло дівчаче обличчя з розпуценим зеленкуватим волоссям.

– Дядьку Якове, дядьку Якове, – тоненьким голоском завело дівча, – а йдіть до нас, пограємося в довгої лози...

– Е-е-е... і не соромно тобі? – докірливо зітхнув дядько Яків. – Уже не тільки вночі, а й серед білого дня людям спокою не даєш?

– А що робити, як мені нудно? – закопилила губку зеленволоса дівчина. – Вдень не спалося, бо на березі якісь коні дуже вже копитами тупотіли...

Дівчина почала розгойдуватися на вербових гілках і заспівала: Ой до мене Яків приходив, Коробочку раків приносив. А я тії раки забрала, А Якова з хати прогнала!

– Дращись, дращись, – махнув рукою дядько Яків. – Скажи краще, чи там у воді немає поблизу коркодима?

– А от і не скажу, а от і не скажу!

– Ну, постривай! Матимеш ти від мене на свій Великдень не коровай, а в'язанку сухої осоки.

– Ви краще, дядьку, хлопця свого бережіть. Він у вас у суботу народжений. А я вже собі якось ради дам, навіть без вашого короваю.

Дівчина зістрибнула у воду, здійнявши цілу хмару бризок, почала перекидатися у воді... і тут Богдан побачив, що у неї не ноги, а великий риб'ячий хвіст.

– Русалка!

– Ясна річ, русалка. Яка ж іще дівчина буде отак от косами неплетеними замітати і старших дражнити? Але пильнуй. Не інакше, як Звір таки десь поруч. Бо русалка правди ніколи не говорить. Якби сказала, що він тут, то насправді, найімовірніше, десь далеко.

– А якщо запевнятиме, що немає...

– То так і видивляйся його під берегом. Але ж хитрюща: знає, що я її давно розкусив, от і морочить голову – «не знаю, не скажу...»

Дядько зняв з воза мішок із зіллям і почав розкидати його по воді, промовляючи:

– Хай нас Бог рятує на кожному броді й переході.

І лише коли течія рознесла зілля по всьому плесу, дядько погнав волів у річку. Тут справді був брід, бо колеса поринали у воду неглибоко. Однак дядько продовжував просити Бога про порятунок і кидав лепеху на обидва боки. Віз уже наближався до протилежного берега, коли Богдан побачив, як раптом заворушилося те, що він вважав тінню від очеретів. Спочатку темна пляма одірвалася від краю води і повільно попливла на середину річки. Потім вода завирувала, почувся гучний плескіт, а за ним – шипіння. Біля самого воза повільно виринуло чудовисько з головою якогось страшного ящера на короткій шиї. Воно спиралося на товсті передні лапи і роззявляло зубату пащу. Довгий чорний хвіст бив по воді так, що вона одразу стала каламутною.

– Крокодил! – заволав Богдан, сам собі не вірячи. Але який крокодил, це ж не Африка! Нічого собі, забавка. Хлопець ухопив пужално і почав шмагати ним по воді – а раптом хвостатий злякається.

Той не злякався. Але наче здивувався, бо з місця не зрушив, тільки ширше роззявив свого ротяку. І тут дядько Яків зірвався на ноги і жбурнув рештки зілля разом з мішком просто у звірину пащу. Чудовисько заклацало зубами, закрутило головою і хвостом, а потім різко пірнуло під воду. На поверхні залишилася сама лепеха, яку тихо зносило течією. Тим часом воли витягли воза на берег і, не зупиняючись, рушили подалі від небезпеки.

– Ну що, впізнав коркодима? А я думав, ти його ніколи не бачив. Бо там у вас, коло Києва, їх уже давно попереводили. Це ще в нашій глушині здібати можна.

– Та чого ж, бачив. Щоправда не в річці.

Богдан хотів сказати, що в зоопарку, та згадав, що дядько Яків, певне, і не знає, що це таке.

– Одного колись упіймали, та й то далеко від Києва, а зараз у клітці тримають, щоб люди дивилися.

– Вам легше. Старі люди кажуть, що колись їх багато було по річках та озерах. Часом навіть на берег виповзали, особливо вночі. В села заповзали, худобу крали просто зі стійла. А вже вершника у річці втопити чи роззяву за ноги з воза стягти на броді – то для коркодима забавка. Один рятунок – без зілля та заклинання до річки не рипатися. А воду пужалном ти добре шмагав. Треба буде й собі спробувати... але я ось про що думаю: що ж то за коні на березі так тупотіли, що русалок побудили?

Річка разом з чудовиськом залишилася далеко позаду. Коркодим, коркодим... е, та у батька ж є приятель полковник Коркодим. Він сам дивувався, звідки у нього прізвище таке чудернацьке: наче ж українець з діда-прадіда. А воно он що насправді.

Небезпечний брід залишився далеко позаду, дорога йшла через величезне поле. Воли заспокоїлися і вже не крутили злякано головами, а сумирно тягли воза.

– Синку, а ти й справді у суботу народився?

– Якого числа – пам'ятаю, – зняковів Богдан. – А якого дня... я про це навіть не питав.

– Батьки теж не казали?

– Та якось і мови не було. А це важливо? Що русалка сказала?

– А ми зараз перевіримо. Глянь, будь ласка, о-о-он туди, ліворуч. Що бачиш?

– Два... ні, три кущики серед степу. Невисокі. Два видно, а третій ледь розгледів понад травую.

– А більше там нічого немає?

– Зараз... дівчина якась ходить, доросла. Квітки зриває. Здається, вінок плете.

– Таки правду русалка казала. Бо то не дівчина, а її сестра, теж русалка, але польова. Мавкою звуть. А її просто так не побачиш. Як і лісову мавку, і карпатську нявку. Звісно, якщо ти не в суботу народився.

Котра була година, коли здалеку почувся стукіт копит, того Богдан не знав. Його годинник зупинився, як тільки він потрапив до цього світу. Тобто не просто зупинився, а навіть цифри на циферблаті згасли. От тобі й японська електроніка. Дивно, що годинник не загубився в усіх цих перетвореннях з людини на птаха і назад. Але що не витримав – то точно.

До стуку копит додалось іржання коня, Богдан озирнувся – кілька вершників доганяли воза. Вже видно було навіть, що, попри літо, вони були зодягнені у безрукавки з якогось довгого хутра. І гострі шапки на головах теж були прикрашені пухнастими хвостами якогось звіра.

– Дядьку, а ви на вовка обертаєтесь вмієте?

– А навіщо?

– Та он, доганяють якісь кудлаті.

Дядько озирнувся і зупинив воза. Бо їй справді: чи далеко втечеш на волах від коней. Зупинились і вершники. Один з них дістав із-за спини лука і натяг тятиву. Стріла свиснула і вп'ялася жалом у дерев'яне ярмо. Дядько Яків, не втрачаючи спокою, повагом зліз на землю.

– А ото вже зайве, хлопці. Я таких натяків не люблю. А якби у вола вицїлив? І взагалі, чого це ви, кудлаті-волохаті, так далеко непоміченими забігли? Куди ж козаки дивилися? Хіба, можливо, ви ночами пробіралися?.. А, так он хто коло броду ховався і русалок побудив!

Вершники не зрушили з місця, тільки почали про щось стиха перемовлятися поміж собою, позираючи на воза. Не інакше, як дядьків спокій збив їх з пантелику, бо перемовившись, почали крутити головами і вдивлятися у далечинь, прикриваючи очі дашком долоні від сонця. А дядько заходився скидати ряднину, під якою виявилася товста колода. Богдан одразу зрозумів, що вона порожня всередині, бо дядько Яків без особливих зусиль поставив її руба. При цьому він примовляв:

– Бачили поганські очі, що купували, тепер їжте, хоч повилазьте. Кажеш, хлопче, на вовка обертаєтесь? А навіщо? Ще котрийсь стрілою ненароком поцілить. Нам Божа муха допоможе. Вона отаких кудлатих-непроханих, що на чуже зазіхають, страх як не любить.

І з цими словами він витяг із колоди товстий кілочок, заткнутий ближче до споду, і лагідно промовив:

– Царице-Матко, будь здорова, наставляй своїх діток на працю! Час тобі господарити, ладу давати Божим мухам. Щоб лихі люди зла не ворожили.

Всередині колоди щось знайома загуло, і з отвору витік струмочок золотавих бджіл. Вони струсили крильцями, сердито задзижчали і брунатною хмаркою злетіли вгору. А за мить чужинські коні, не слухаючи вершників, стали дибки, закрутили головами, а потім рвонули шаленим галопом у той бік, звідки примчали. Два вершники навіть злетіли на землю і з жалібним вереском побігли вслід, на ходу відмахуючись руками від розсерджених бджіл. А дядько весело реготав:

– Куди ж ви? Куме, куме, дурний твій розуме – за сім верст та в мед іти! Не люблять вас Божі мухи: і тих, хто кричить та скаче, та й тих, хто руками, як вітряк, махає. А кінського поту, то просто не терплять.

Бджолина хмарка повернулася до воза, і золотавий струмочок знову слухняно влився у вулик. Дядько Яків лагідно погладив колоду і промовив:

– Спасибі тобі, Царице-Матко! Добрим медом супостата почастивала, старого і малого порятувала. Хай тобі буде щаслива весна, щасливе літо.

Він заткнув кілочком колоду, вкрив рядниною, воли смикнули воза і рушили.

– Ти не думай, соколику, що оті поганці кепсько з лука цілять. Ні, то у них знак такий, мовляв, було твоє – стало моє. Тепер я твій господар, а ти мій раб. А вчинили б миспротив, то перебили б нас, як перепілок. Спасибі Цариці-Матці та її бджолам. І все ж дивина: яким таким робом оці чужинці так далеко непоміченими пробралися? Добре, якщо то лише розвідка. А як десь поряд Орда крутиться? Ні, Орду козак Мамай не пропустив би.

– Дядьку Якове, а мені Мамай казав, що Орда на Чорний шлях вийшла.

– Коли?

– Зараз... учора! Якраз перед тим, як мене вітром до вас занесло.

– Стривай, хлопче! Щось воно не до ладу... бо навіть якби поганці справді на Чорний шлях в Україну вийшли, то за добу вони би сюди не дісталися. А потім... зачекай... у тої Орди, що від моря через Степ до нас час від часу проривається, на вояках одяг не такий. У нас яка зараз пора?

– Літо, дядьку.

– А у них зима – он шапки хутром оторочені. Ні, це якісь чужі, досі незнані. Ой, волики, волики, перебирайте ногами швидше, бо дід Ох чекає не дочекається. І боюся, не здогадається, що ми йому, крім нового учня і колоди з бджолами, привеземо.

Бджоли ще трошки подзижчали у своїй колоді, напевне, ділилися враженнями про сутичку з ворожими вершниками. А потім затихли. Сонце здіймалося все вище, і воли почали зітхати, як це роблять люди, які дуже втомились, але соромляться в цьому зізнатися. Дядько Яків глянув на небо і сказав:

– Нічого, волики, нічого, коло кринички відпочинете.

– Ну, що ж він натиснув, отой чайник? – відмінник Вітько сидів перед комп'ютером і мало лікті не гриз од досади. Це ж треба – вирішив похвалитися перед однокласником. Ну,

повипендрюватися трошки, мовляв, учись, чайнику, в розумної людини. А цей Даня-Богданя – руки б йому повідбивати – щось натиснув непомітно, і маємо, затягло у віртуальний світ. Незабаром чайникові батьки почнуть дзвонити: «Чи не у тебе, Вітю, часом, наш синочок?» Що він їм скаже? «Зайдіть, подивіться, що ваш Даня у віртуальному світі виробляє? Його, вибачайте, туди, як пилососом, засмоктало, зі шнурками й годинником».

А головне, чому тільки Богдана затягло – ось що пекло Вітькові найбільше. Адже сиділи поряд, він навіть ближче до екрана. А тепер Даня там термінатора зображає, а він, Вітько, мусить за цим спостерігати, а сам удіяти нічого не може. Бо комп'ютер раптом завис і на жодну Вітькову команду не відповідає. Тепер сиди тут, як пес коло будки. Стережи, щоб машину ніхто випадково не вимкнув, бо невідомо, що тоді з Богданом станеться і чи вдасться знову до того світу зайти. Ні, тільки подумайте: люди там, у віртуалі, спокійнісінько на звірів та птахів обертаються, чудовиська швендяють, як у себе вдома. А Богдана, цього трієчника нещасного, там нахваляють та ще й до якогось Оха везуть – як особливо здібного. Оце вже фантастика!

Вітько гірко зітхнув, пробігся пальцями по клавіатурі, поторсав навушники – ніякої реакції. Залишалося сидіти і дивитися.

5 розділ, у якому розповідається про Охову криничку та живого винищувача з трьома фюзеляжами

Богдан уже вкотре подивувався, який то дивний світ і які дивні люди в ньому живуть. От, приміром, дядько Яків щойно сказав: «Незабаром криничка буде». А звідки він дізнався? Навкруги степ – і попереду, і позаду, і з боків. Висока трава і кущики де-не-де. Немає за що оку зачепитися.

Пригадав, як усім класом їздили до Білої Церкви на екскурсію. Так там уздовж траси на дороговказах усе написано: і скільки кілометрів проїхали, і скільки залишилося, і де найближча заправка, і за скільки метрів від шляху кав'ярня чи лікарня... тільки встигай читати. А в цьому світі ані дороговказів, ані годинників, а люди чітко знають, що, де й коли.

І справді, за кільканадцять хвилин зелена пляма вдалині перетворилася на затишний густий гайок навколо криниці з журавлем. Як і та, перша, коло якої Богдан стрівся з дядьком Яковом, ця криниця і журавель були зроблені з самого дерева, без єдиного шматочка металу. Дерев'яним було і велике відро зі сплетеними з лози обручами.

– Витягни, Богдане, зо два цеберка води, налий до колоди, поки я волів розпряжу. Відпочити їм час. А потім і ми перепочинемо.

Отут Богдан оцінив усю зручність прадавнього винаходу – колодязного журавля. Бо хоча і порожній цебер був важкенький, а з водою й поготів, однак, завдяки противазі, зробленій із шматка товстої колоди, хлопець дістає воду з колодязя без особливих зусиль. Воли із задоволенням занурили морди у чистісіньку холодну воду. Пирхали, облизувалися, крутили хвостами, а потім самі відійшли і полягали в тінючку.

– Дядьку Якове, а тут на нас ніхто не нападе?

– Хай спробує. Це ж не простий колодязь, а Охів. Сюди навіть Чугайстер не потикається.

– А який він, Чугайстер? Бо у нас у Києві різне про нього говорять.

– У вас там, у вашому Києві, всі ліси навколо давно на деревину перевели. Тож звідки там Чугайстру взятися? Він істота лісова. Ото як закликали його колись, так він і бродить хащами зі своєю сопілкою та грає на ній. Тож бережи тебе Боже, хлопче, як сопілку в лісі зачуєш, іти за нею. Бо Чугайстер змушує людину танцювати, доки та сили не стратить і не впаде. А буває, що і до смерті затанцює.

«Його б на нашу шкільну дискотеку, – подумав Богдан. – Іще б побачили, хто кого затанцює. Сопілочка у нього, бачте. А децибелами з динаміків по рогах не хочеш?»

Дядько розстелив ряднину в тінючку і приліг. Дивне життя в цьому світі: ніхто нікуди не поспішає, у відпочинку собі не відмовляє. Першого дня і Богданові це було досмаку: відіспався, відлежався на три тижні вперед. Але зараз його бунтівна натура вимагала пригод.

За кілька кроків від колодязного журавля стояла молоденька яблунька з яскравими соковитими плодами на гілках. Богдан зацікавив очима, він ладен був присягнути, що хвилину тому там цього деревця не було. Але яблунька стояла. Тріпотіла листям і вабила до себе. Богдан простягнув руку – і в цей час дядько Яків пробурчав крізь дрімоту:

– Яблучко з'їж, воно сили додає. Тільки дивись, гілочки не зламай. Бо біда велика буде.

Богданові незручно було перепитувати, яка саме біда. Він подумав, що у цьому дивовижному світі люди теж бережуть природу. Коли він зірвав велике яблуко, листя затріпотіло сильніше, і почулося щось схоже на дівчачий сміх. Богдан подумав, що йому знову здалося. Він обвів поглядом гайок і степ, а коли знову глянув на яблуньку, то аж здригнувся. На гілках не було більше жодного яблука, а саме деревце наче відбігло на кілька кроків убік, бо стояло вже біля самого колодязя, затуляючи від сонця своїми гілками мокру цямрину.

«Як живе, — подумав Богдан. — А можливо, то мені просто сонце голову напекло? Треба її водою змочити і в тіні полежати».

Але відпочити цього разу не вдалося. Почувся стукіт кінських копит, і з-за дерев виринув вершник у бляшаному шоломі та червоному, просякнутому пилом плащі. У правиці він стискав важкого списа з подряпанним наконечником. Довгий меч у потертих піхвах було приторочено збоку до сідла.

— Здорові були! — гукнув вершник, натягуючи повід. — Змія не бачили, дядьку Якове?

— Чийого? Того, що з Гориничів, чи Вогненного?

— Та самі знаєте, я ж тільки на того, що всім зло чинить, полюю.

— Твого Змія не бачили. А от чужий якийсь уже кілька днів вешиється, ластівки казали.

Вершник був виразно спантелечений. Бо навіть зіскочив з коня і прихилив свого списа до журавля:

— Чужий, кажете? Звідки?

— Та я сам дивуюся. Взагалі, щось забагато дивного. То чужий Змій, то в Дем'яновому лісі якась нечисть завелася — довелося Миху з його слугами на допомогу кликати. А оце сьогодні отам, за бродом поганський роз'їзд, як сніг на голову впав. Звідки ці кудлаті-волохаті взялися? Козаки казали, що Орда нижче порогів крутиться, горобиних ночей чекає. А ці вже тут. Де ті порogi, а де наш брід? І за тиждень не доскачеш.

Вершник, напевне, думав про своє:

— А можливо, той, інший Змій — з Кожум'яків?

— Ну, ти, Юро, скажеш. Кожум'яцького Змія Кирило, коли ним вали оборював, то так заїздив, що бідна скотина недоовго протягла. От хлопця запитай — він із Києва. Є там Змій на Кожум'яках?

Богдан хотів сказати, що на Кожум'яках не тільки змія немає, а й від самих Кожум'яків сама назва залишилася. Бо старі будинки — батько розповідав — ще до Богданового народження бульдозерами позносили для якоїсь реконструкції. Та так і покинули. Саме лише сміття та бур'ян — от і всі Кожум'яки, ото й уся реконструкція. І лише десь роки через двадцять звели там будинки з парканами й охороною...

Подумав Богдан одне, але вголос сказав інше:

— Змієва печера не на Кожум'яках, а на Куренівці. Біля Смородинського узвозу. Ми туди з хлопцями не раз лазили, там Змієм і не пахне.

Вершник нарешті звернув увагу на Богдана.

— Куди отрока везете, дядьку Якове? І як його кличуть?

— Справжнє ім'я — заговорене. Клич Богданом. А везу до Оха, козак Мамай порадив.

— Як сам Мамай порадив, то буде гарний характерник. Аби вчився добре.

Ну от, і цей туди ж. Вчився добре, вчився добре... Хіба лише дядько Яків не забуває, на щастя, нагадати, аби він, Богдан, відпочив та виспався.

— Ну що ж, будьте здорові. А ми поїхали. Де, кажете, ластівки чужого Змія бачили?

— Та начебто за Цап'ячим бродом.

— То це ж як через ліс, то всього нічого. Хай Бог великий помагає.

— І тобі, Юро — ні вогню, ні меча, ні третього болота.

Тільки-но вершник попрощався, і його кінь почвалав собі по дорозі, дядько Яків повернувся на свою ряднину і покликав:

— Доки Юра свого Змія вловить, ми з тобою не те що відпочинемо, а й постаріємо. Так що — вмоцуйся.

Та Богданові той відпочинок, як казали у них у класі, вже обламався. До того ж і цікавість розібрала.

— Дядьку Якове, а цей Юра — з козаків?

— Та, ти знаєш, ні. Він узагалі нетутешній. З'явився одного дня на своєму конику, та ще й у залізних шатах. Ледь умовили його оту бляху зняти, бо ж як Змій полум'ям дихне, то засмажить хлопа, як пічкура на пательні.

— А хіба Юра так ніколи й не казав, звідки він, з яких країв? Бо зброя у нього не така, як у Мамай. Он меч який довжелезний. Либонь, з мене буде.

— Дивний він вояк, цей Юра. Нічого про себе не розказує, одне на умі і на язичку: «Змія не бачили?»

— Чим же він його допик, отой Змій?

– Та не знаю вже, але, видати, сильно. Баба Франя скільки разів йому зілля пропонувала проти вогню, меча і третього болота, а він не бере. Каже, я того Змія чесно, без усякого зілля вполюю.

– То ж, напевне, небезпечно одному проти Змія воювати?

– А хто сказав, що безпечно? Тільки Юрі щось радити – то як горохом об стінку. Дограється колись... До речі, от коло нього такі справжні вовки крутяться, як мій Сірко коло мене. Особливо вночі. Чимось він їх приворожує. Спати лягає, а вони навколо нього влягаються і до ранку стережуть. І коня його не чіпають.

– А що ж їх, тих вовків Юрійових, зараз не видно?

– То тобі не видно – з незвички. А ці сіромахи, доки ми тут розмовляли, всі байраки навколо оббігали, всі гайочки перевірили. І зараз поперед нього дорогу розвідують. Мудра звірина!

Чи то яблуко подіяло, чи то вражень було забагато, але Богдан замислився, а таке з ним рідко бувало. Годинник у цьому світі не діяв. Металу тут було всього нічого, більше дерево. Нічого схожого на міста він ані з неба, ані з землі не бачив. Навіть звичайнісіньких електричних стовпів з дротами – жодного. Щоправда, люди тут хороші. От тільки мислять якимось по-чудернацькому: «Богдане, відпочинь, поспи». І тут же: «Хлопче, добре вчись». А як добре відпочивати, то ні на яке навчання часу не буде. І навпаки. Богдан це з власного досвіду знав. А головне в задачі питається, як звідси вибратися? Бо комп'ютерів у цьому світі, напевне ж, таки немає... Хоча літаки тут, здається, є. Он щось гуде в небі. Схоже на бойовий винищувач. Тільки чомусь із трьома кабінами для пілотів. Ото саме заходить з боку сонця, віраж закладає на бриючому польоті. Вищий клас!.. І тут Богдан уже вкотре в цьому світі остовпів.

То був не винищувач, а Змій – триголовий, великий, темний і страшний. Він кружляв над самими деревами так низько, що було добре видно навіть усі жилки на його кажанячих крилах. Дві з трьох голів нахилилися донизу і нахабно підморгнули хлопцеві. Богдан був готовий присягтися, що ліва голова при цьому вигукнула: «Ну, ква!» Зміїний хвіст із великою брудною китицею зачепив колодязного журавля, цебер гучно бахнувся об цямрину, і цей звук розбудив дядька.

– А цур тобі й пек! Дурепю триголова! Ану, киш звідси, бо Юру покличу. Розлітався тут, як мокра курка на чужому святі.

На подив Богдана, Змій якимось сполохано замахав крилами, підібгав хвоста і щез за деревами. Знову стало тихо. Дядько підняв цебер, побачив на ньому добрячу тріщину, вдарив руками об поли і сплюнув:

– От вилупок!

– А звідки він тут узявся, дядьку, та ще й триголовий? Це той, якого Юра шукає?

– Та ні, це інший. Можна вважати, наш, тутешній.

– А чого він до нас причепився?

– Та от і я думаю, чого це він до Охової криниці розігнався. Йому тут крутитися – все одно, що нам з тобою верхи на коркодими їздити. А що триголовий? Так я ж кажу – вилупок. Вилупився із яйця з трьома жовтками.

– А хіба такі бувають?

– Ну, яйця з двома жовтками у нас усі кури через раз несуть. А з трьома випадає, кажуть, лише одного разу на тисячу років. От і недодивилася наша сусідка, бо це її зозуляста оскоромилася. А баби Франі саме вдома не було, кудись покликали. От воно, це триголове, і втекло в кропиву одразу, як вилупилося. Малий був – дітей на річці лякав, підріс – почав худобу красти. А потім десь завіявся, саме коли Юра до нас притулився. Отепер бач – ні сіло ні впало – розліталося потороччя з клоччя. Та ще й коло Охової криниці. Дивина!..

А Богдан, хоч і не одразу, а помітив ще одну дивину: яблуньки ані біля криниці, ані ще деінде вже не було. І якби не приємний смак у роті, можна було б подумати, що її взагалі не існувало.

6 розділ, з якого ще не зрозуміло, що то за шум учинився, зате можна здогадатися, нащо Богдан у тих краях об'явився

Зникнення яблуньки вразило Богдана не менше, аніж поява Змія. Він відчув, що у нього тремтять ноги, і присів на пеньок. Пеньок голосно чхнув.

– Ох! – Богдан підскочив так, що мало не впав. А пеньок у нього на очах роздвоївся. Нижня, коротша частина так і залишилась, як була, а горішня обернулася товстеньким старим дідусем з довгою сивою бородою. З-під крилатого бриля поглядали хитрі веселі очі. Руки у дідуся були довгі, з великими вузлуватими пальцями, схожими чи то на коріння, чи то на сухі

гілки. Однією рукою він погладжував бороду, а в другій тримав роздвоєну лозину.

– Так ото, – вимовив дідок, наче продовжуючи давно почату з ними розмову, – ніякої поваги у нашої молоді до старших. Я йому кажу: «Лежи на дні і дихай через очеретину». А він, ледащо, обернувся на окуня, заліз під корч і хрופака дає. Знає, капосний, що не люблю я зайве на щуку обертатися. Бо потім усі суглоби болять.

– Здрастуйте, діду Оше! – вклонився пасічник, а за ним і Богдан.

– І тобі, Якове, добридень! Що там твої Божі мухи?

– Гудуть.

– То добре, бо як не гудуть, то сам знаєш, що... хай гудуть на здоров'я.

– А я вам не тільки колоду з роєм, я вам ще й учня привіз.

Дідусь показав лозинкою на Богдана:

– Оце той, що козак Мамай про нього передавав?

– Він і є, діду, – підтвердив пасічник. – Зі стольного града Києва. Тямуций хлопець і хоробрий. Коркодима не зякався.

– Щось не віриться. Як він такий хоробрий, то чого це в нього досі руки трусяться?

– А то він такий, бо Змія вперше побачив. Ваша правда, діду. Нинішня молодь зовсім інакша, ніж ми були. Коркодима не бояться, а від Змія – дрижаки хапають.

– Так ото ж! І мої точнісінько такі. Замість учителя слухати, куняють у куточку. А потім, як з нечистю стрінуть, то одразу: «Ой, мамо!» Що, і цей такий?

– Та ні, недарма за нього Мамай просить. Ви знаєте, що він з коркодимом зробив? Воду шмагати почав! Звірюга від здивування пащу роззявив, а я йому туди мішок з лепехою! Гарно вигадав, га?

– Від них і не такого діждешся. А щодо Змія – так де ж вони його там у Києві зараз побачать? Ще коли то було, як Кирило Кожум'яка їхнім Змієм вали навколо міста пооборював...

– От і я Юрові те ж саме казав. Був у нас колись Змія та й загув, кажуть, на поганські степи подався, до Горинича у прийми. А воно, бач, повернулося раптом і шастає. І чужинський роз'їзд на нас біля броду напав.

– Та чужинці, Якове, то таке... Козаки на ніч добре попоїли, то й проспали. Орду не пропустили б, а кілька людей, та ще й байраками, та ще й уночі, та ще й як копита ганчір'ям пообмотувати...

– Дозвольте, діду, з вами не погодитися, хоча й гріх старшим перечити.

– Ну, хіба... якщо по справі, то не гріх. Кажі!

– Звичайні козаки, можливо б, роз'їзд і пропустили. Ваша правда. Але ж там Мамай був! Він не те що роз'їзд, чужої мухи не прогавить. А потім – ті чужинці, що на нас колоброду напали, якісь інші. Я таких ще не бачив.

– Те, що вони інші, – то вже недобре. У тих чужинців, що ви з Мамаєм бачили, схоже, і ворожба незнана, чорна. Та ще й перевертні. Ти хутір Кагани знаєш, Якове? Той, що на краю Чорнолісся?

– Та наче не вчорашній, діду, знаю. Торік ще дві сім'ї бджолині у дуплянках туди завіз. То що Кагани?

– А те Кагани, що немає їх більше. Минулої ночі перевертні на хутір напали і майже всіх розтерзали. Кілька дітлахів на вишки спати відпросилося, бо жарко було, то вони й уцілили. А найдивніше: перевертні до хат забігали. Ти ж знаєш, у нас на ніч люди двері на скобеля зачиняють, аби Мара не прослизнула чи вовкулака не заліз. Тож виходить, хтось їм ті двері повідчиняв. Зроду-віку такого не було.

– Що не було, то не було, діду, – підтвердив Яків. – І звідки вони у ті Кагани пробралися? Там же з одного боку річка, а з двох – болота, хіба що качка пропливе. Одна лише дорога тверда, та на ній же варта. А сторожі в Каганах такі, що на всю землю слава йде. Навіть сплять із розплющеними очима.

– Через варту перевертні не проходили, Якове. Тому й кажу, щось недобре робиться. І ворожба не наша, і нечисть чужа.

Тут Богдан не витримав і перебив старших:

– А можливо, їх, отих чужих, теж якимось зіллям відігнати, як крокодила?

– Ти ба, мале-мале, а розумне! – підвів брови дід Ох. – Є таке зілля, розрив-трава називається. Нею ворожі чари не те що відігнати – по вітру розвіяти можна. Але боюся, нічого не вийде. Бо немає кому рвати.

– Як немає кому? А ви, діду, а дядько Яків, а Мамай?

– То ж бо й воно, хлопче. Розрив-трава росте коло Чарівної брами. Де вона, яка вона, відомо. Дійти туди складно, але можна. Та зірвати траву мусить рука, що крові не знала і зброї не тримала. А де ти таку руку знайдеш, коли у нас найменша дитинка ще з коліски до батькової шаблі тягнеться.

Та-а-ак, складненька задачка, але Богданові чомусь здалося, що розв'язання її десь тут поряд, можна сказати, під боком. Головне – не поспішати і не вискакувати поперед старших, бо у цьому світі такого не люблять. Краще слухати, думати і мовчати, доки не запитують.

Тим часом дядько Яків вигнав волів із затінку, зодяг на них ярмо і з Богданою допомогою запряг у воза. Богдан помітив, що в нього вже щось виходить. Значить, і далі треба як слід придивлятися, аби потім раків не пекти. А дід Ох щось креслив на землі загостреним кінцем своєї роздвоєної палички.

– Вже й не знаю, хлопче, що з тобою робити: чи в науку брати, чи разом з моїми молодшими до слушної нагоди подалі заховати.

Дядько Яків навіть не приховав свого здивування:

– Як то, діду? То просите, аби вам дітей у науку віддавали, а то раптом відмовляєте? Та цьому ж хлопцеві, можливо, ціни немає! Я ж вам переказував: одинак і в суботу народжений. Кого ж іще вчити?

– Сам бачиш, важкі зараз часи. Учнів зберегти треба, бо ще якийсь поганський роз'їзд коло самої школи несподівано вирине. Тож я старших до козаків у джури прилаштував, а малих так заховаю, що ніякий дідько і не запідозрить.

Богдан розгубився. Було від чого. То весь час говорили: «Вчись, вчись, вчись», а як до науки дійшло, то: «Ховайся! Та ще й разом із малечею».

Тим часом дід Ох вочевидь придумав, як далі діяти, бо швиденько заліз на воза:

– Ну, люди добрі, в ногах правди немає. Сіли, поїхали. До баби Франі в гості. Мудра жінка, часом, і мені, старому, щось нарадить.

Виїхали із гайка з криничкою. Трохи проїхали степом, а далі куці вздовж дороги поступово перейшли у досить-таки густий ліс. Проте і дорогу було добре видно, і ніхто з гуцини не підвивав. І не свистів. Лише якесь птаство цвірінькало спокійненько.

– Новину знаєш, Якове? Миха Чугайстра відпустив.

– Як? Сам чи Перун наказав?

– Не наказав, а підказав. І не простив, а тільки відпустив. Бо забагато гріхів набрав, як іще людиною був.

– Недаремно кажуть, що Перун по небі на рябій кобилі їздить. І куди ж він його відпустив?

– На Карпатах хазяїнувати. Там ліси густі, дерева великі, звірини чимало. Недарма там вовки щороку свого Ватага обирають. Але ж і край неблизький. Ніяк у Михи руки не доходили. Тож Перун і підказав посадити Чугайстра на ті ліси.

Отак і їхали собі без пригод і коли сонце на небі виразно на захід повернуло, попереду ліс закінчився і забілили хатки. Вже й волики прискорили ходу, відчуючи близький відпочинок і прохолодне стійло. Та наразі позаду почувся тріск куців і вороже гарчання.

– Про вовка річ, а він навстріч! – тільки й сказав дядько Яків і витяг із сіна два довгі загострені дерев'яні кілки: один собі, другий Охові.

– А мені? – стурбовано обіззався Богдан.

– А тобі оце, – дядько Яків накинув на Богдана рядно, – сиди тихо і не додавай клопоту. Я ж казав, якщо тебе котрийсь укусить, сам вовкулакою станеш. А ми, старі, вжеї дідька лисого не боїмося.

– Це хто тут старий? – оззався дід Ох. – Ану, стрибай на землю, Якове, доки ця нелюдь нам на спини не кинулася.

Богдан хотів сказати, що він теж дідька лисого не боїться, але слухняно затих під рядном. Тільки зробив щілинку, щоб було все видно.

А подивитися було на що. З лісу, ламаючи куці, вискакували на дорогу великі сріблясті тіні з палаючими синіми очима. Вони мчали швидко, займаючи весь шлях. Двоє з гарчанням вирвалися вперед, і Богдан роздивився нарешиті, що то великі чи то собаки, чи то вовки, ну дуже великі. Від носа до хвоста у них по животу та спині йшла широка біла смуга. Один вовкулака мчав просто на дядька Якова, другий намірився кинутись на діда Оха.

Отут Богдана по-справжньому охопив переляк. Бо що можуть дядько з дідом зі своїми дерев'яними кілочками вдіяти проти таких звірюк?

Але дід Ох вигукнув щось – чи то «Гей!», чи то «Бий!» – і різко припав на праве коліно. Нагнув голову і наставив кілок уперед і вгору, вперши його тупим кінцем у землю. Сіра тінь у стрибку нахромилася на деревину, почувся гидотний тріск і майже одразу – дикий людський зойк. Аж луна лісом прокотилася. Дядько Яків управно, як молодий, клубком відкотився вбік за мить до того, як іще один простромлений його кілком вовкулака вдарився об землю. Решта нападників завили і збилися в купу, наче радилися.

Дядько Яків і дід Ох уже зірвалися на ноги і встигли висмикнути із сіна нові кілки. Та ще не змовкло відлуння вовкулачого передсмертного зойку, як десь згори почулося голосне совине ухкання. Велетенська птиця безшумно пролетіла над людьми і метнулася згори на перевертнів.

Вони заскавчали, мов малі щенята. Закрутилися, дехто навіть упав на спину і лапи задер, а коли сова ще раз голосно ухнула, звірюки рвонули навтьоки, тільки куці затріщали. Дорога миттю спорожніла, і якби не дві сиві тіні, що лежали за кілька кроків од воза, можна було б подумати, що всього цього не було.

Сова виринула із сутінок, опустилася на збиту куряву шляху, стріпонула крильми і стала сивенькою, кругленькою бабунею.

– А ви гадали, ми там у селі поснули? – весело сказала вона.

– Чолом вам, бабо Франю, – вклонився Ох. – А ми, власне, до вас на пораду їхали. Та довелося трошки пополювати. Воно би краще було їх біля кладки перестріти, але їй так відбилися... Малий, вилазь!

Богдан не примусив себе запрошувати двічі і зіскочив із воза з веселим «Здрастуйте!» Намагався посміхатися, щоб не подумали, що він і тут злякався. Хоча їй було від чого. В пилюці за крок від нього лежав мертвий чоловік в уже знайомій Богданові безрукавці з довгим хутром. Тільки цього разу шапки з вовчим хвостом на ньому не було, а впадала в очі чудернацька зачіска: своє довге чорне волосся чужинець заплів у косички. Аби довести, що не боїться чужинця, Богдан нахилився було до нього, але дід Ох притримав його костуром:

– Нечистого духу не торкайся! – дід сягнув рукою до глибокої кишені і витяг кривого ножа. У Богдана аж очі на лоба полізли. Але дід зробив аж ніяк не те, що хлопцеві подумалося: він зрізав край дороги чималий оберемок якогось зілля. Притрушуючи ним непорушне тіло, дід Ох примовляв:

– Коли б мені не полин, то ти б мене задавив! Тала-тала, Бог-дух, на камені дух-дух!

Після цих слів тіло під зіллям втратило свої обриси, почало танути, наче купа снігу на сонці, а там і зникло... Такий же обряд дід здійснив над другим мертв'яком, і відтого не залишилося навіть плямочки на пилюці.

– Сідайте, бабуню, до нас на воза, – запросив дядько Яків, – аби надаремно крилами не махати.

Баба засміялася, але нічого не відповіла.

З-за річечки вийнув вітерець і приніс запах диму – якогось солодкого і трішечки гіркуватого. Баба Франя мов щось згадала:

– Ой, кепська з мене хазяйка! Чого це ми стоїмо? Прошу гостей до господи, бо вже їй вечеряти пора. Та їй дитина натомилася.

Те, що старші назвали кладкою, виявилось досить-таки міцним і широким дерев'яним мостом. Біля нього чатувала сторожа – кілька міцних хлопців, озброєних списами та шаблями:

– Чолом вам, діду! І вам, дядьку. І тобі, хлопче, привіт. Проїжджайте, завжди вам раді.

Перші хати виринули із зелені садів уже за кілька хвилин. Біленькі стіни просвічувалися через буяння дерев та квітів, плетені тини обгороджували кожне обійстя. По добре втоптаній вулиці ходило птаство і дві великі білі кози з купою козенят. З-за рогу чулися дзвінки дитячі голоси, які щось виспівували. Богдан прислухався:

– Котилася торба з високого горба. Що в тій торбі? – хліб, паляниця...

Воли повернули ліворуч, і Богдан побачив: на перехресті кілька дітлахів водили кружка і виспівували:

– На кого впаде – той буде жмуриться!

З останнім словом малюки весело заверещали і кинулися врозтіч. Богдан підійшов на те місце, де вони щойно виспівували, і задивився услід. Найменший пуп'янок, плутаючись у довгих рукавах сорочки, озирнувся і запищав:

– Тікай! Ой, тікай!

Богдан глянув навколо – нічого загрозового. І в цей час над його головою зашуміло, а потім щось м'яке, але важкеньке, вдарило в маківку. Він не втримався на ногах і сів просто у пилюку. Поруч бабахнувся натоптаній лантух, від якого смачно пахло свіжісіньким хлібом. Хлопець боязко глянув угору – нічого, ані хмарки, ані змія, ані взагалі чогось летючого, що б могло ту торбу скинути.

І тут баба Франя гнівно закричала вслід дітворі:

– Знову ворожите, урвители! Я вам поворожу! Ось Ох вас зараз до себе забере! Йому якраз такі потрібні.

Дітвора перелякалась і принишкла за куцями. А бабця потроху заспокоїлась і продовжувала вже без крику:

– Скільки разів вам казала, що доки двадцять одне літо не виповниться, самому, без дорослих ворожити не можна. Бо то добре, що хліб упав. А якби замість нього в торбу змії заліз? А якби ворожба не вийшла, і в лантусі каміння опинилося? Вбило б людину.

Богдан устав, обтрусив пилюку зі штанів, і всі рушили далі. Лантух баба забрала з собою, бо хліб – то святе, на дорозі валятися не мусить. Позаду вже чулися розгнівані жіночі голоси і жалібний дитячий вереск. Мами в усьому світі однакові: нашкодив – одержуй.

– Я тобі дам ворожити! – лунало з якогось двору. – Посаджу в мішок і віднесу до Оха! Він тобі наворожить.

Дід Ох тяжко зітхнув і з докором глянув на бабу Франю:

– То це ти про мене казки по селу розказуєш? Побійся Бога Великого. Я тобі що – Чугайстер чи Вій якийсь, щоби мною дітей лякати? Ну, вчать ся вони у мене, щоправда, не всі охоче, бо ж на характерника щонайменше дванадцять років готувати треба, а то праця велика. Не всі витримують, до мами просяться. І потім, хіба я своїм учням забороняю ворожити, особливо старшеним: на собаку там перекинутися чи деревцем... вони ж діти, хоч і характерники. Теж побавитися хочуть.

Богдан пригадав дива з яблунькою коло Охової криниці, і щось йому наче в голові засвітило. Але розпитати не встиг, бо вже доїхали до бабиної хати. Біля воріт їх зустріли два чорні коти: неповороткий мордатий котяра і грайлива гнучка кішечка. Вона одразу кинулася тертись об ноги бабі Франі, а котяра так і не зрушив зі стовпчика, на якому сидів, тільки широко позіхнув і сказав:

– Ну, скільки можна на вас чекати! Вечеря холодне, а ви десь літаєте...

Оскільки дорослі не зреагували на таке нахабство, то Богдан вирішив, що йому почулося. На самому подвір'ї чорний півень випасав десятка зо два таких же чорних курей. З-за хліва вибіг собака – теж чорнючий, а за ним, вистрибуючи, гнався цап. Собака спробував заховатися за дядька Якова, однак рогатий переслідувач таки приноровився і добряче буцнув його ззаду. Заразом дісталось і дядьку Якову. Богдан уже приготувався почути від собаки щось на взірєць: «Що за жарти?» Однак пес ображено заскавчав і гавкнув по-справжньому, після чого поволікся до вишок із сіном.

Доки дід Ох спочивав у холодочку, а дядько Яків розпрягав волів, Богдан поцікавився:

– А чому у вас цап такий? Коти чорні, кури чорні, собака чорний. А цап – рябий.

– Був і він чорний, – охоче пояснила баба, – та я переробила. Сусідів дратувало, що вони через нього увечері перечіплялися й падали. Викапаний, кажуть, чортяка. Зовсім його у темряві не видно, тільки очі жовтим горять.

– А він і є чорт, а не цап, – гукнув від хліва дядько Яків, – тож правду твої сусіди кажуть.

– Як то може бути? – здивувався Богдан. – Та ну, дядьку...

– Побий мене грім, щоб я комарів у вуха пускав. Якийсь чорт вирішив зробити бабі Франі капость. Не пам'ятаю, за що саме, то їхні справи, але вліз у чорного цапа і прителіпався на обійстя. «Ме-е-е» та «ме-е-е», – і очима світить. Але баба Франя не в тім'я бита, додивилася вчасно – і закляттям йому межі очі! Та таким, що чорт із цап'ячого ества не може вискочити. Він уже і навколішки повзав, і руки цілував, але вона йому: «Ні! Походиш у цапах, а там подивимось». А щоб не набридав, баба йому чортячу мову відібрала. Тепер ходить і мекає.

Цап, видать, почув, що про нього йдеться, бо жалібно мекнув і пішов за хлів.

А баба Франя вже кликала всіх вечеряти. «Ну й світ, – подумав Богдан, – тільки й знають, що їдять, відпочивають і трохи з нечистю воюють. Цікаво, чи, крім Охової школи, ще якась тут є? Звичайна, з оцінками, контрольними та тестами?»

Після побаченого Богдан подумав, що, по-перше, він сьогодні не засне, а як засне, то жахи снитимуться, куди тобі японським бойовикам. Ті проти сьогоднішнього – дитяча казочка.

Його нагодували і поклали спати на вишках – на встеленому сіном горинці хліва. Чорна кицька Нявка прийшла до нього, вмостилася в ногах і замуракотіла. Під її муракотіння Богдан таки заснув, хоча й не одразу. Бо в голові все крутилося: розрив-траву мусить зірвати рука, яка крові не знала і зброї не тримала. А де ж її взяти, таку руку, точніше таку людину? Адже якби вона звідкись узялася, то чи довго би прожила у цьому світі, де захищатися треба на кожному кроці?

Зі своїх вишок Богдан бачив далекі теплі вогні. То варта зі смолоскипами чатувала біля широкої кладки через річку. Вогні поволі почали зливатися в один, повіки злипалися, коли раптом хтось наче крикнув йому у самісіньке вухо:

– Даню! Чайнику! Та це ж ти! Твоя рука!

– Чайнику, це ж ти! – Вітько колотив пальцями по клавіатурі комп'ютера. – Ти ж навіть у першому класі рогатки не мав. Пам'ятаєш, ти мені колись зізнався, що не зміг би і курку зарізати!

Він таки пробив канал зв'язку з чарівним світом і тепер поспішав передати Богданові все, що той мав знати. Бо й справді, Богдан, хлопчина на свої роки височенький і кремезний, жодного разу нікому не розквасив носа і не підбив око.

Важко повірити, але він узагалі всіляко уникав бійок, навіть якщо хтось, особливо капосний, до нього відверто задирався. Богдан лише поводив плечем, грізно питав: «Що-о-о?» – і любителі конфліктів про всяк випадок відходили від нього подалі.

– Тож слухай уважно, чайнику: оскільки мій комп твоїм світом забитий, а до когось попроситися, то всі наші роз'їхалися, навіть Жорки-Жаби вдома немає, я тут нашкрябав інформації у бібліотеці...

Богдан пирхнув, уявивши, як Вітько, який узагалі не визнавав бібліотек і казав, що будь-яку інформацію дістане з Інтернету, раптом іде до шкільного книгосховища і риється у купах старих видань.

– Вітюню, май совість. Мало того, що в школі разом і вдома, то ти вже і в сон до мене лізеш.

– То не сон, чудило. Ти не спиш. То все насправді.

– Що насправді?

– Твій Мамай і дід Ох, і все решта. То все насправді було колись.

– А Змій?

– До Змія я ще не дочитав. А все решта – було. Просто ми цього ще не вчили.

– Кажу, тільки не розжовуй.

– Твій Мамай – характерник.

– Я знаю. А що це таке?

– Це такий воїн, що всі нінзя у порівнянні з ним – цуценята.

– А дід Ох?

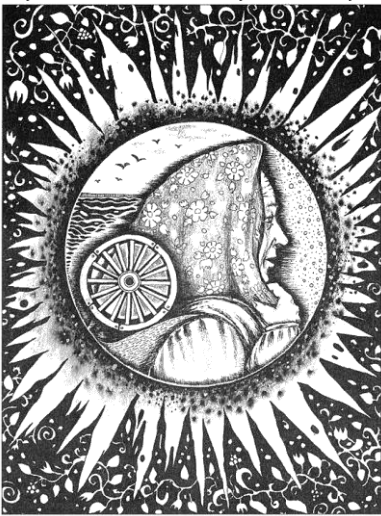
– Теж справжній. Дітей на характерників учив.

– І що мені робити?

– Усе, що тобі скажуть. Я не розумію, що там діється, в книжках нічого не знайшов. Але оті опудала на конях, що на вас наїжджали, дуже схожі на диких мисливців із «стрілялки», в яку ми з тобою збиралися грати. Ну, «Бум-бум»! Маї на увазі, їх дуже важко подолати.

– Казав дід Ох, що все ж можна. Розрив-травою. Але тут немає кому її рвати. Це мусить зробити людина...

– Та чув я, чув! А ти, чайнику, не допетрав, що ця людина – ти і є? Що це твоя рука «крові не знала, зброї не тримала»!

7 розділ, у якому Богдан переконується, що попереджений – означає озброєний, і що дорослі не лише повчають, а й часом прислухаються до молодших

Богдан одразу повірив, що це не сон. Бо Вітько, хоч і добрячий зануда, але коли вже за щось візьметься, то свого доб'ється. Ну, не міг його однокласник після такої чудасії з віртуальним простором сидіти склавши руки перед екраном. Це вже він точно став на голову, але прорвався у цей світ, якому зараз загрожує велика біда. Тому замість повернутися на другий бік і дрімати далі, Богдан швиденько скотився по драбині з вишок і рвонув до хати. Тим більше, що у віконечку світилося, отже дорослі не спали.

Вони й справді не спали. Всі – і дядько Яків, і дід Ох, і баба Франя – сиділи за столом і тихенько про щось радилися. Од великої свічки по хаті розливалось світло – тепле і мерехтливе, як на Новий рік. Богданові хоч і не терпілося якомога швидше поділитися Вітьковим здогадом, але перебивати старших на півслові не наважився. І стримувала його аж ніяк не історія з нечемною жабою. Просто у цьому світі вже не раз казали, що він – вихований, отож і треба було тримати марку.

– Оце кілька днів тому пішов я в сусіднє село, – розповідав дядько Яків. – Тамтешні бортники попросили глянути, що з їхніми бджолами. Так ото ж, дорогу добре знаю, можу вночі навпомацки пройти, а тут раптом почалося!

– Невже заблукав? – посміхнулася баба Франя. – Старієш, Якове, старієш...

– Та ні, тут щось інше. Йду стежкою через поле. Добре знаю: має камінь лежати, величкий такий, мало не з мене заввишки. Глянь – немає його.

– Невже вкрали?

– Та годі вам, бабо Франю, глузувати. Я ж кажу, той камінь там мало не з сотворіння світу лежить. І такий величезний, що його не те що вкрати – з місця не зрушиш.

– А можливо, ти не тою стежкою пішов?

– Стежка там одна. Вона за каменем роздвоюється. Ліворуч село, праворуч – озеро. А каменя немає! Я навколо походив, роздивився, що таке? Замість трави – суха осока, якесь болото під ногами. Далі замість озера – сухі дерева, а межі ними – калюжі. Півдня ходив, аж доки на ту стежку не втрапив. Повернувся додому, щоб від гріха подалі.

– То тебе Гук водив. Або хтось із його шезників. Звична справа.

– Гук не Гук, – подав голос дід Ох, – а мене більше оті перевертні з косичками турбують. Я вже думав-передумав – нічого схожого не пригадаю.

– І я не пригадую, – знизала плечима баба Франя.

– Ніяк не збагну, звідки та ворожба, – поскаржився дід Ох, – я вже всі старі книжки поперегортав – ніде нічого схожого. У землі Кривицькій чорні чаклуни дуже сильні. Тільки на зло ворожать, на добро – ніколи. Але то не вони. А більше в землях ближніх і дальніх начебто такого не здибати.

– Я отих вовкулаків аж у болото загнала, – це вже баба Франя, – думала, притоплю, бо вони багна бояться. Аж ні, вдарились об землю, обернулися на гадюк – і поміж очерети тільки зашаруділо. Наші перевертні так не вміють.

– Добре, що вони хоч осикового кілка бояться, – докинув свого дядько Яків, – а якби, скажімо, проти них тільки золоті списи діяли? Було би нам кепсько. Що не кажіть, осика – вона в усіх світах осика.

– Дай нам, Великий Боже, – похитав головою Ох, – хоч би якось ту розрив-траву здобути. Бо її навіть Той-що-під-землею-володарює страх як боїться. Але ж як її взяти? Де ту чисту руку знайти, що ні крові, ні зброї не знала?

– Є така рука, є! – нарешилі наважився Богдан.

– О, а ти чого не спиш? – стурбувалася баба Франя. – Як страшно на вишках, то я тобі на лавці постелю. Налякали дитину іроди заморські, аби переляк викачувати не довелося!

– Зовсім я не злякався. Я про інше. Здається, я той, хто вам треба! Згадав, у мене така рука. Це я ніколи зброї не тримав.

– Невже? Як це може бути? Хіба тобі батьки в колыску шаблю не клали, аби козаком виріс?

– Та ні. Вони хотіли, щоб я вченим був.

– Я ж вам розказував, що він одинак, – пояснив дядько Яків. – От його батьки, вочевидь, і вирішили його Великому Богові посвятити. Тому, певно, й поклали в колыску не шаблю, а книгу. Можливо, у наш вік Волхвом буде. Недарма його козак Мамай одразу розпізнав.

– А може й таке бути, – озвалася зі свого боку баба Франя, – що його на Купала, як маленьким був, мама у воді з чарівної криниці скупала. В отій, що нею тільки дівчаток ополіскують, аби ніяке наврочення не брало.

Дорослі засміялися, потім перезирнулися. Дядько Яків посмикав вуса і подивився на Оха:

– То що?

– Як то – що? Правда твоя, оцей соколик недаремно нам на голови впав. Кому за це дякувати, сам знаєш. З імені здогадатися мали. Але не про це мова. Якщо маємо його тут, то треба поспішати до Чарівної брами. І то до молодого місяця. Бо якщо нечисть провідає, дійти нам не дадуть. А так утрюх, тихцем, стежками проберемося.

– Не втрюх, а вчотирюх, – втрутилася в розмову баба Франя, – бо я вас самих не відпушу, і не перече мені. От не люблю, коли перечать.

– Та хто ж перечить? – хитро примружив око дід Ох. – Просто отими стежками віз не пройде. Вони ж вузесенькі, кривесенькі, і шипшини та терену повно. Доведеться коня під в'юки брати, а самим – пішки. І шлях неблизький. Як тобі, бабуню, з твоїми старими ногами?

– А то вже мій клопіт, – огризнулася баба. Схоже було, що вона не на жарт розсердилася. – Стара я їм, бачте. Ноги не носять. От що я вам, хлопці, скажу: ця справа настільки важлива, що ваш чоловічий гонор тут недоречний. А потім, можна подумати, що то мене півдня навколо каменя водило. Бо як тебе, Якове, провідником брати, то вже краще сліпого запросити!

– Все, все, все! – підвів руки догори Ох. – Нехай буде гречка, аби не суперечка. Йди, Богдане. Досипай на вишках. А ми по маленьку поклажу зберемо.

– І це мій клопіт! – залишила за собою останнє слово баба Франя.

Спав решту ночі Богдан чи не спав, він і сам не збагнув. Спочатку здалося йому, що хтось попід вишками ходить. Тихенько, не тупає, але ходить... Прислухався: справді, просто під ним хтось примощувався посидіти. Чулося сопіння, зітхання. Нарешті хтось сказав:

– Ну не дивись на мене так жалібно. Хіба я проти тебе?

Інший невидимий тільки тяжко зітхнув. А той, що говорив, продовжив:

– Ну ти ж нашу бабу знаєш. Хоч у неї серце й добре, але поперек дороги їй ставати... краще не треба.

У відповідь – знову зітхання.

– Так ото ж. Ти знаєш, що мені сьогодні за отой жарт було? Увечері тільки встромляюсь у двері – а вона одразу: «А де мій віник?»

І тут Богдан згадав, де він уже чув цей голос. Потихеньку, намагаючись не шарудіти, підповз до краю і глянув униз. Точно! Рябий цап хитав головою і зітхав по-людському, а товстезний котляр втішав його і навіть гладив лапою по нозі. Весела сімейка!

Богдан перевертався з боку на бік, рахував слонів, аж доки бабин півень третім криком не порозганяв останню дрібну нічну нечисть. Хлопець підхопився і натяг штани одразу, як тільки почув, що двері у хаті рипнули. Йому вже не терпілося в дорогу.

Дід Ох не лише замінив свою роздвоєну паличку на міцного костура заввишки з нього самого. На плечі у нього висіла велика, чимось туго напхана полотняна торба.

Веселий пасічник дядько Яків спорядився, як до бою. З лівого боку причепив довгого меча, коротший широкий меч прив'язав шкіряними смужками до правої ноги нижче коліна, а довгий вузький кинджал у піхвах засунув ззаду за пояс. У руках тримав арбалет-самостріл, а короткі важкі стріли до нього стирчали з сагайдака з-за лівого плеча.

Баба Франя вивела зі стайні красивого мишастого коника, і дядько з Охом почали чіпляти з обох боків добре напхані сакви.

– Слухай, діду, – раптом лагідно поцікавилася бабця, – а цей коник справжній, чи знову твій учень заворожений? Бо це ж ти мені його по весні подарував.

Ох обурено замахав руками. Баба Франя побачила, що Богдан здивовано кліпає очима, і пояснила:

– Як візьме тебе, хлопчику, дід у науку, то вчися добре. Бо він своїх ледачих учнів обертає на коней і продає циганам: і школі прибуток, і їм наука. Адже у цигана під сідлом навіть найлінійший довго залишатися не захоче. Цигани, правда, здогадуються, що старий їх дурить, бо куплять у нього коня, а за якийсь час глянь! – і немає. Самі вуздечка та пута на пасовищі лежать. Але мовчать цигани, бояться. Якось їхній барон набрався дурості і давай у діда гроші назад вимагати або нового коня. Тільки такого, щоб не зникав. Ну, Ох і подарував йому красеня, але знову ж таки не простого, а з крильцями. Сміх та й годі. Замість під сідлом ходити, ця коняча птаха над кибитками літає. Ледь вдалося циганам, коли Волохією кочували, спродати його якомусь тамтешньому молодіку, що з-понад теплого моря туди чомусь забрів.

– Говори, говори, бабо, та не заговорюйся, – нарешті озвався Ох. – То я у тебе дітей у торбі ховаю, то на жеребчиків обертаю і циганам продаю. Це ти з мене, стара відьмо, коня робиш, бодай тебе з твоїми жартами!

– Ой! Теж мені, молодий відьмак знайшовся. Хто, коли останнього разу на щуку перекидався, рибалкам зосліпу ятері порвав? Може, я? А на Яструбинці хто замість дощу сніг у липні послав, усі коноплі померзли? Можливо, теж я?

– Обійдеться циганське весілля без марципанів, а Яструбинці без конопель. Бо через ті їхні коноплі, що вони в річці вимочують, там не те що русалки – жаби перевелися. На що вже Водяник у нас невибагливий, а й той утік. Ти на себе краще подивися: відьма називається! Думаєш, люди не знають, чому ти на Лису гору цього року верхи на кнурі літала? Бо тебе вже ніяка мітла не витримує.

Дядько Яків і Богдан стояли поміж обома ворожбитами і лише встигали повертати голови – то ліворуч, то праворуч. Те ж саме робили і кіт з кицькою, сидючи на лавці біля воріт. Цап, він же зачарований чорт, не наважився підійти ближче, лише вистромив свою бородату голову з-за хліва.

Бабі Франі вочевидь або набридло сперечатись, або забракло доказів. Бо вона лише махнула рукою:

– Ат, неправда твоя! Нявко, залишаєшся за старшу. А ви, розумні, доганяйте!

Бабця трішки присіла, кивнула – і обернулася на колесо, яке покотилося по дорозі, тільки курява здійнялася. Богдан, хоч і побачив за ці дні всяких див чимало, але тут аж онімів від несподіванки.

– Вона у нас і не таке ще вміє! – сказав дядько Яків і лягнув коника долонею по боці. – Гаття-но!

Коник рушив з місця, вийшов на дорогу, сам, без нагадування зупинився і зачекав, доки люди зачинять ворота, а потім потрюхикав спокійною ходою.

І ніхто не помітив, що коник мало не наступив копитом на величезну жабу, що сиділа у траві край дороги. Жаба буркнула: «Ква!» – і пострибала кудись у протилежний бік.

На здивування Богдана, пішли вони не вулицею, а вузьенькою стежечкою, протоптаною серед садків і городів. Нікого з жителів села по дорозі не здибали. Тільки на самій околиці зустріли ще одну варту. Богдан би нізащо не помітив озброєних хлопців, якби вони самі не вийшли з-за густих кущів і не привіталися.

– А ви що, з усіх боків село охороняєте?

– Не тільки з усіх боків, синку, – пояснив дядько Яків. – Як треба, то й уночі сторожа вулицями ходить аж до ранку. І що там у небі робиться, теж позирає.

– Змія виглядають?

– І змія теж. Бо той вилупок триголовий полюбає в горобину ніч худобу красти. Вдень баби Франі боїться, от і чекає глупої ночі.

За якийсь час Богдан зловив себе на тому, що він озирається не лише на всі боки, а й час від часу задирає голову. Одного разу навіть перечепився і ледь не впав. Але дорослі чи то не помітили, чи то зробили вигляд, що так і треба. Тому Богдан наважився запитати про те, що завважив ще першого дня свого перебування в чарівному світі:

– Не розумію: поле рівне, ніяких тобі боліт чи гір, а стежка йде не по прямій, а крутиться, наче її п'яний протоптав – то ліворуч, то праворуч, то мало не по колу йде. Чого б це?

– Не п'яний топтав, а розумний, – заперечив дід Ох. – Придивися уважно: стежка не просто так іде, навмання, а обминає недобрі місця.

– А це що таке?

– Дерево ліворуч бачиш?

– Оце покручене?

– Саме покручене. На недоброму місці тільки такі дерева ростуть – покручені. Або взагалі засихають.

– А ті дерева, що праворуч? Чому їх стежка обминає? Хіба через тінь не краще було би йти?

– Той гайок не простий, а зачарований. У ньому ні птаство не живе, ані звірина не забігає. Обминають. От і люди крізь нього не ходять. І щоб ти знав, синку, як трапиться тобі просто неба заночувати чи навіть перепочити часинку, ніколи не вмощуйся на недобрих місцях.

– А як я знатиму, що то недобре місце?

– Загинай пальці: покручені дерева, сухі дерева, ті, в які блискавка вдарила, місця, де пташки не співають... а найголовніше – де колись хати стояли. Поруйновану хату чи навіть місце, де колись люди жили, – десятою дорогою обходь.

– А чому?

– Бо ти ж не знаєш, чому там уже не живуть. Можливо, ту хату Орда порушила, а тих, хто в ній жив, у полон забрала? Люди пішли, а біль і страх їхній залишилися. Або злий чаклун якусь хворобу на них навів чи просто гадюк послав, то вони назавжди там залишаться.

І тут дядько Яків раптом зупинився, ляснув себе по лобі й вигукнув:

– Богдане! У тебе в одязі зубчик часнику зашитий?

Богдан хотів за звичкою запитати: «А навіщо?», але лише головою заперечливо покрутив.

– Так я й думав. Дивлюся – штани новісінькі, певно, вперше одягнув, без оберегів. Що, перед дівчатами хотів похизуватися? Ну-ну, не червоній! Бо ми теж хороші – у дальню путь зібралися, а про обереги для тебе не подумали.

– Ти, Якове, хлопця не вичитуй. У них там у Києві не тільки зміїв, а й усіх гадюк, напевне, повиводили. Сказано – місто! А у нас у глушині – тільки під ноги дивись, особливо на болотах та навколо недоброго місця.

Дід Ох пошпортав у своїй торбці, витяг загорнений у ганчірочку часник і відділив зубчик:

– На, поклади поки що до кишені.

– А коли бабу Франю доженемо, – додав дядько Яків, – попросимо її, щоб зашила. Бо як загубиться...

– Не загубиться, я рукою притримаю, – запевнив Богдан. – А від чого той часник?

– Сказали ж тобі – від гадюк улітку.

– А взимку?

– А взимку гадюка в норі спить, і їй твій часник хіба що сниться.

Коли рушили далі, Богдан уже голову не задирав і на всі боки не озирався. Бо дивився під ноги.

За Богдановими підрахунками, пройшли вони вже чимало, проте й досі не здибали жодного перехожого. Навіть якийсь невеличкий хутирець, що привітно визирав з-поміж садочків, подорожні обійшли. Коли з-за чергового повороту несподівано виринула чиясь людська постать, Богдан зрадив. Бо всі ці куці та трави тільки сон наганяли.

Коли підійшли ближче, Богдан роздивився, що назустріч прямує дівчина, власне, навіть дівчинка, старша від нього, можливо, на кілька років. Ще подивувався: напевне, здалеку йде, а ступає так легко, наче щойно за поріг вийшла. Босонога, русява, з вінком із польових квітів на голові.

Богдан уже затамив, що у цьому світі молодите покоління дорослих не лише поважало, а й трохи остерігалось. Тож яке було його здивування, коли дід Ох та дядько Яків, не змовляючись, зійшли зі стежки, поступаючись дорогою дівчині, ще й коня притримали. І вклонилися першими, мало не в пояс.

Дівчина у вінку, минаючи Богдана, зиркнула йому в очі, всміхнулася і мовчки пішла далі. А дядько з дідом так і стояли непорушно, доки дівоча постать не розчинилася серед трав.

– Слава тобі, Боже Великий, за той знак, що ти подав! – озвався першим дід Ох.

– І в мене наче камінь з серця впав, – підтримав дядько Яків.

- Хто це був? І що за знак?
- Вважай, що ти сьогодні вдруге на світ народився. Бо то не дівчина – то Доля твоя нам назустріч вийшла. І не просто вийшла, а ще й тобі всміхнулася.
- А як ви її впізнали?
- За ходою. Йшла, наче пливла, жодної травинки не зім'яла. А головне – он, сонце як світить, а тіні від неї, Доли, немає.
- А якби ми її не зустріли? Чи вона би, приміром, не всміхнулася?
- Тяжко було би і тобі, й нам. Ти помітив, вона не говорить, лише дивиться. А вже як зустрінеється людині, гляне і заплаче, от тоді, вважай, усе.

8 розділ, у якому закінчується спокійне життя в Чарівному світі, й нарешті починаються пригоди. Проте Богдан чомусь не радий

Подорожні з коником ішли довго. Вже й сонце піднялося, і Богдан притомився. Йому ще ніколи не доводилося так далеко ходити пішки. Але признатися, що він утомився, хлопець соромився, бо і дід Ох, і дядько Яків спокійно переступали ногами так, наче щойно вийшли з двору. Часом стежка роздвоювалась або її перетинали інші стежки, та слід від колеса вказував, куди йти. Саму бабу Франю – чи то пак, її перевтілення – вони не бачили і не чули. Напевне, добряче від них відірвалася. Ще за кільканадцять хвилин Богдан зрозумів, чому бабуся так поспішала. Слід колеса обірвався, а під величезним дубом сиділа сама чаклунка. Перед нею горіло невеличке багаття, на якому щось булькало у казанку.

– Добре, що я вас самих не відпустила. Ви б мені дитину першого ж дня заморили. Сідай, синку, попий водички та попоїж.

Богдан ковтнув джерельної води, і життя одразу стало прекрасним. Десь неподалік закувала зозуля.

- Зозуле, зозуле... – почав було Богдан, але дядько Яків зупинив.
- Краще не питай, бо в цьому лісі зозуля ледача. Молода ще. Он як у Чорноліссі попитаємо, та від щирого серця відсипле... чекай! Яка зозуля? Жито вже пополовіло!
- То й що?
- А те, що в таку пору вона вже мовчати мусить. Кажуть, зозуля колоском вдавилася. Ну-ну, зозулько, покажись нам, яка ти є?

Сказав – і зірвав з плеча свій самостріл. Тим часом Ох спрямував у той бік, звідки чулось оте «ку-ку», свій костур і щось прошепотів. Над головами шугонуло – чи то птах, чи то великий кажан. Дядько Яків блискавично підняв самостріл. Голосно клацнула тятиву.

– А бодай би тебе підняло та гепнуло! – вхопилася за голову баба Франя. Бо оте, що прикидалося зозулею і дуже не подобалося дядьку Якову, простромлене стрілою з самостріла, впало просто в багаття і перекинуло казанок.

– Наїлися кулешу, нічого не скажеш! – бабуся вже збиралася добряче вичитати всім трьом за недоречне полювання. Але раптом замовкла і нахилилася до паруючого кострища.

– А це що за чудасія?

Дядько Яків підняв за одне крило потворну маленьку літаючу зміючку. Богдан бачив таких у комп'ютерних іграх – «стрілялках» і «бродилках». Але там вони були вигадані. А ця – справжня.

У цей час із гущавини вилетіла ластівка, сіла на плече дідові Оху і щось защебетала йому на вухо. Він уважно вислухав, сховав пташку за пазуху і спохмурнів:

– Оце одоробало недаремно тут літало, – подав дід голос, – воно ластівку від нас відганяло, аби ми не дізналися, що справи кепські. Чужі про Богдана знають – і то достеменно. Тепер нас, дорослих, хоч і троє, а пильнувати хлопця доведеться вдесятеро.

– А що вони зроблять? – Богдан войовниче підняв плечі.

– Хай тільки полізуть до мене! За все відповідатимуть.

– Можливо, полізуть, а можливо, й без цього обійдуться. Підсунуть тобі зброю, ти за неї зопалу вхопишся – і прощай, Чарівна брамо, нам уже немає чого до тебе йти.

– Мені інше цікаво, – баба Франя вперше за той час, що вони були разом, була стурбованою, – звідки чужі про хлопця дізналися, та ще й так швидко? Хто був поряд, коли ми говорили? Крім котів, собак та цапа... Богдане, тебе ніхто зі сторонніх не питав, куди ми збираємося?

– Так я ж з вами із учорашнього дня весь час, – майже розсердився Богдан, – а якби хто й спитав, то нічого б не дізнався. Що я, маленький?

– Ну, добре, громадо, – помири́в усіх дід Ох, – справи спра́вами, а попо́їсти треба. Охлялим у такій дорозі робити нічого. Тільки нове багаття розкладемо не тут, де ця погань упала.

Дід Ох ще раз уважно роздивився забиту зміючку:

– Ні, це таки не кривицька ворожба. Вони на птахів обертаються, ну, ще на мишей. На гадюк, кажуть, деякі ординські чаклуни вміють перекидатися. Але й ординські, й кривицькі, як їх дерево вбиває чи меч заговорений, одразу в людську подобу вертаються. Значить, оце гаденя від природи таке. І де воно вродилося?

– Принесла мені одна сорока на хвості, – втрутився дядько Яків, – що отакі от змії з крилами у північних лісах трапляються, по дорозі до Холодного моря. Але щоб у нас... без чаклунства... і не доповзе, і не долетить. Ходімо звідси!

Усі перейшли на інший бік галявини, швиденько назбирали хмизу, дядько Яків почав викресати вогонь. Але Богдан випередив його:

– Чекайте, дайте я, – витяг із кишені сірники. Але ані перший, ані другий сірник не загорівся. Ні, вони не відсиріли, а просто не хотіли горіти.

– Таки втомився, синку! – стурбовано сказала баба Франя, клацнула пальцями, і хмиз зайнявся. – Запам'ятай: ніколи не чаклуй натомленим. Бо однаково нічого не вийде. Для цього сила потрібна.

Богдан вирішив образитися: хто це тут вважає його слабаком? Бо ж у школі не лише однокласники, а й старші хлопці мірялися з ним силою не наважувалися. Але, з іншого боку, бабуся правду каже. Он і дід Ох, і дядько Яків відміряли ногами добрячий шмат дороги. А подивися – наче й не втомлені. А у нього, молодого, вже добряче ноги гудуть.

Куліш був справжній, козацький. Дядько Яків їв його із задоволенням, примовляючи: «То не куліш, що мене чекає, а то куліш, якого я чекаю!» Однак при цьому він час від часу уважно позирав угору – чи не літає там ще щось несподіване. Ластівка відпочила за пазухою у діда, подзьобала крихти і полетіла собі.

Коли дорослі почали збиратися йти далі, Богдан відійшов убік і тихо запитав, дивлячись просто поперед себе:

– Вітьку, ти чуєш? Хто мене засвітив?

Але Вітько чомусь мовчав.

Сонце піднялося вже зовсім високо, і спека почала діставати навіть у густій тіні дерев, що перетворювали стежку на зелений тунель. Тому, коли по дорозі трапилося невеличке озерце, коник першим потягнувся до води. І раптом дід Ох знову підняв свого костура:

– Зачекайте! Якове, одведи коня подалі. І не дивіться вгору, тільки на воду. Інакше і я вам не допоможу.

Плесо ставка було, як дзеркало, – рівне, без жодної хвильки. Вся навколишня природа відбивалася в ньому. І там, у цьому відбитті Богдан побачив високу жіночу постать. Вона стояла між двох молодих вербичок на самому березі, зодягнена у щось біле, напівпрозоре. Богданові здалося спочатку, що куці й дерева просвічуються крізь одягінки, але коли придивився, то побачив, що і сама вона наче якась напівпрозора. Баба Франя тихо сказала, майже прошепотіла:

– Це Марена, синку. Не дивись на неї, дивись на воду. Бо вона не любить інакше... Марено-царице, будь до своїх діток лагідна.

Голос жінки у відповідь був схожий на тихий плюскіт води:

– Що ж ви, діти нерозумні, моєї сестрички не послухали? Я ж їй позаминулої ночі доручила вас остерегти. А ви до неї й озватися не зволіли.

– Вибачай, Марено-царице, – сказав дядько Яків, не підводячи голови. – Сама знаєш, що буває, як хто з Марою розмовляє. От я й думав, що то вона по мою душу прийшла.

– Ну, гаразд, – полагіднішав голос. – Куди ви йдете і що маєте робити, я знаю. Тому застерігаю: стоячої води не пийте, тільки джерельну чи річкову. Бо в стоячій дивіться, що робиться.

Марена простягла руку до води. Гладенька поверхня помутніла, потемніла – і з чистого озерця стало гниле болото, в якому ворушилося якесь гаддя, кумкали жаби, на поверхню спливали пухирі, й пахло од того болота ой як недобре!

Дорослі і Богдан вклонилися у бік Марени, а коли підвели голови, її вже не було.

– Дива, дива, – сказав дядько Яків. – Її сестричка Мара мало не щоночі під вікнами вештається, людей лякає, а саму царицю Марену мало хто й бачив. Навіть отак, у воді.

– Забув уже, голубе, – озвалася баба Франя, – що Морена-Моряна до людей лише двічі на рік виходить: у перший день весни та на Івана Купала. І то показується найчастіше лише тим дівчатам, які невдовзі мають заміж вийти і довге життя проживуть з коханим та з дітками. Це ж вона незабаром цвіт папороті запалить...

Богдан пам'ятав з уроків біології, що у папороті квіток немає. Але промовчав. У цьому світі, напевне, як хто захоче, то у нього й на вербі груші ростимуть.

Далі йшли мовчки, аж доки не почало темніти. Стали готуватися до ночівлі. Розпрягли коника, прив'язали до дерева, аби якась ласиця не здумала на ньому вночі кататися. Розстелили на траві велике рядно, поряд поскладали сакви. Наламали та позносили до купи побільше хмизу для багаття. А потім дядько Яків дістав з-за пояса маленький, як з'ясувалося, кістяний ніжик і обвів по землі велике коло навкруг їхньої стоянки. Зобачивши цікавий Богданів погляд, пояснив:

– Ніж – свячений, тому коло – заморожене. Боно нас для усякого гаддя невидимими робить. І саме – як стіна. Не те що відьмак якийсь, а й сам Вій не переступить. Тож лягай спокійно і спи. Завтра день важкий.

– Це той Вій, про якого ми у школі проходили?

– Не знаю, хлопче, як у вас у Києві, а у нас кожна дитина і без школи про Вія знає. Той самий, той самий! Він такий у світі один.

– А правда, що він поглядом убиває?

– Можливо, й правда. І взагалі, запам'ятай раз і назавжди: всій нелюді й нечисті намагайся в очі не дивитися, бо вбити не вб'є, а кепсько зробить.

– Та годі вже хлопця на ніч лякати. Ви тут спить собі, – втрутилася баба Франя, – а я трохи політаю. Подивлюся, де, що і як...

Вона миттю обернулася совою, підбадьорливо ухнула і злетіла у темне небо.

Дядько Яків заснув майже одразу, а Ох сів під стовбуром дерева, притулився до нього – і зник! Тільки костур залишився.

Спати Богданові не хотілося. Але він уже зрозумів, що саме вночі Вітькові легше «пробити» до нього віконечко. Отож, він ліг і приготувався до «сеансу зв'язку». Та зосередитися йому не вдалося. Бо спочатку щось почало тріщати в кущах, а потім між деревами замерхтіли якісь дивні вогні. Так, наче хтось зовсім маленький ніс лісом у руці смолоскип. Синювате полум'я обминало дерева, то наближалося до галявини, то віддалялося. Часом два вогники сходилися до купи, зливалися в один, більший, знову розділялися і розходилися в різні боки.

Віддалік чулися голоси:

– Де вогонь блимає, то так і знай, що там гроші є. Як блимає, значить, гроші перемищаються. Вони тричі на рік перемищаються: під Новий рік, на Великдень і на Івана Купала.

– Шукайте, де три дуби з одного кореня ростуть, – бубонів хтось другий, – то значить, що молодого дуба підкопано і під самий корінь скарб підсунутий. А знаєте, кажуть, то козак Мамай так скарби від поганців ховав. Заховає – та й забуде, куди ховав...

Це тривало досить довго, але коли віддалік затріщав хмиз, та так виразно, наче хтось ходив навколо них, Богдан не витримав і розштовхав дядька Якова. Дядько спочатку спросоння вхопився за меч, потім сів і протер очі.

– А-а-а, то мертві вогні, соколику. Лежи, дивись, а краще – очі заплющ. І не рипайся.

– Так ходять же хтось...

– Не все те, що сіре, – вовк. Не все, що в лісі ходить, – на нашу погибель. То бідолахи, які скарби шукають. Ще торік на Купала знайшли щось таке, на цвіт папороті схоже, відтоді й бродять щоночі. Все думають, що квітка їм на казкові скарби вказала. Але не можуть згадати, де саме. Отак і бродять цілий рік. На зиму вгамовуються, а тільки-но сніг зійде – знову за своє.

Так що, дядьку, знайдуть вони те, що шукають? Хоч колись?

– Можливо, й знайдуть. Скарби. А можливо, й погибель свою. Он мертві вогні вже їх шукають, заманюють. Підеш за таким вогником – і не повернешся ніколи. А цвіт папороті? Що я тобі, Богдане, скажу, всі про нього знають, а ніхто не сказав, що бачив. І ще подекують, що він просто так у руки не дається. Душу треба за ті скарби віддати. А хто віддавав, то не встигав тим скарбом і натішитися, бо до наступного Купала його Той-що-під-землею-живе забирав.

– А сказати вам щось? – наважився Богдан. – Квітки папороті немає. Бачили на звороті листя, такі, наче зернятка малесенькі? Спори називаються. Ото вони розсіваються і з них нова папороть росте. А квіток не буває.

У цей час з-за їхніх спин одізвався дуб голосом діда Оха:

– Якби тільки те, що очі бачать та вуха чують, був наш світ, то жили б у ньому самі жаби. Людина би інший пошукала.

Дядько і хлопець мовчки погодились і знову повклалися на рядно. Хмиз під чиїмись ногами все ще тріщав, мертві вогні збігалися до купи і розбігалися в різні боки... Скарбошукачі все бубоніли і бубоніли. Нарешті, коли вони мало не впритул наблизилися до галявини, дід Ох не витримав. Він виліз з дуба і з'явився просто перед непроханими гостями.

– Грошики шукаєте? – лагідно спитав він остовпілих дядьків. – А вони не тут. Шукайте на тому краю лісу під кривою сосною, – і дід Ох знову зник.

– Певний знак! – разом зарепетували шукачі чужого добра і навпрошки рвонули через ліс.

– Що ж це ви, діду, – зі сміхом озвався дядько Яків, – дітей вчите, що обманювати негоже, а самі людей дурите. Адже ж нічого вони під кривою сосною не знайдуть.

– То вони самі себе дурять. Чули, що кажуть? – козак Мамай скарби під коренем дуба ховає. От же дурниця! Для Мамай найперший скарб – шабля, люлька та ще коник його бравий. А всяке там срібло-зото йому так потрібне, як у носі зуби... до того ж, Мамай ніколи нічого не забуває.

– То виходить, усі ці розповіді про скарби – то казочки якісь?

– Ні, чого ж... трапляються. От тільки всі ці, що зараз по лісу бігають, не знають, що біля кожного справжнього скарбу Скарбник на них чатує.

– Це що, наче сторож?

– Гірше, синку, гірше. От ти про чортів, напевне, чув не раз.

– Звісно, і чув, і читав. І бачив – у баби Франі на цапа обернутий.

– Так от, чорти різні бувають. Є такі, що просто людям капості роблять. Маленькі, великі. А є такі, що душу вимотують: продай та продай...

– Що продати?

– Та душу ж! От Скарбники саме з таких. Продай душу, а я тобі за неї скарб віддам.

– Тож виходить, що всі ці шукачі, які нам сон перебивали, так нічого й не знайдуть?

– Чого ж нічого не знайдуть? Грибів назбирають – то напевно. Добре, побалакали – і годі. Можна й спати. Вже ніхто не розбудить.

Таки й справді стало тихо. Щоправда, щось шаруділо і сопіло в кущах, напевне, миша якась... Баба Франя все ще не поверталася. І Вітько на зв'язок не виходив, певно, не мав, що казати. Богдан перевернувся з боку на бік, бо під рядном муляв якийсь корінець чи камінчик. Та-а-ак, це тобі не вдома на канапі. Вдома... що там удома?

І раптом як обпекло: це ж він уже третю ніч тут, у цьому світі! Якщо доба і тут триває двадцять чотири години, то завтра четвер. А в неділю з самого ранку батьки поїдуть до Кончі-Заспи у шкільний табір відпочинку, де він, Богдан, мав би бути ще з понеділка, причому, разом із Вітьком. І смиконуло ж їх обох залізити у комп'ютер. Батькам тоді ще сказали, що не потрібно їм із роботи відпрошуватися, щоб нас провести, ми вже дорослі, до автобуса біля школи самі дійдемо, а вони у перший же вихідний до нас ізгостинцями нехай приїдять. Приїхали. Ми з Вітьком. Цікаво, як він там викручується, чому не поїхав, а залишився?

Отже, Богданові треба встигнути і до Чарівної брами, і до Кончі-Заспи. А раптом та розрив-трава і йому допоможе? Три дні залишилося, всього три дні.

9 розділ, з якого випливає, що не кожне телятко слухняне, особливо, якщо це не зовсім телятко

Решта ночі пройшла без пригод. Уранці Богдан протер очі, поглянув угору і побачив на гілці дуба велику сіру сову, яка солодко дрімала. Богдан чхнув. Сова глипнула жовтим оком, злетіла на землю і, звісно ж, обернулася на бабу Франю.

– Ну й розбудив же ти мене, – поскаржилася вона. – Я тут за ніч так наліталась, аж крила гули. Дай, думаю, на гілочці передрімаяю. Так не дали ж! То Яків хропів, то ти розічхався.

– Це не я хропів, а дід Ох, – озвався Яків. – Він, як у дерево ховається, завжди хропе – аж гай шумить!

Дід Ох виринув зі стовбура і додав свою версію:

– І я не хропів. То коник.

Оскільки коник таки був не зачарований, а звичайний, і сказати щось на свій захист не міг, на тому й закінчилося. Відтак після швидкого сніданку з учорашнім, але смачним кулешем почали збиратися в дорогу. Богдана не полишала думка, що треба

встигнути повернутися у свій світ, бо інакше буде непереливки. Як саме він повернеться, Богдан ще не знав, вважаючи, що то – Вітьків клопіт. Бо то ж його комп'ютер, а не Богданів.

– Скільки нам ще йти? – обережно поцікавився хлопець. Дядько Яків зітхнув:

– Запам'ятай, соколику, якщо вибираєшся на таку справу, як у нас, ніколи не питай і не кажи вголос, куди йдеши, за чим йдеши і коли ти там будеш. Бо не дійдеши, не побачиши і не здобудеш. Думаю, ота нечисть учора до нас тільки примірялася.

– Як це – примірялася?

– Як водиться. То їхня розвідка була, а по-справжньому на нас десь попереду чатують. Знати б іще, хто нас виказав... Тож мовчи, слухай і крути головою на всі боки, щоб чогось не проморгати.

– Та ні, я до чого – батьки не знають, що я тут...

– Сваритимуть? – співчутливо спитала баба Франя.

– У-у-у!

– Та не журися, – поклав руку на плече дядько Яків, – коли все скінчиться, я сам до твоїх батьків піду і поясню.

Богдан уявив собі, як обвішаний зброєю дядько Яків заходить до їхньої київської квартири, і йому стало трішки весело.

– Там у вас, у Києві, волхви дуже мудрі, – говорив дід Ох уже на ходу, – дуже мудрі і дуже вчені, нічого не скажеш. Одне слово – віщі люди. От тільки дуже вже до книжок прив'язані. Сидять по своїх келіях і сторінки гортають. Доки до свого «Воловника» чи «Путника» не зазирне – ані руш! У граді Києві воно, можливо, так і треба. А в наших пуцях що – я оте нещастя, яке здаду біжить, буду «Велесовою книгою» відганяти?

Богдан обернувся і побачив гарненьке рябеньке телятко з лагідними очима, яке тупотіло стежкою за кілька кроків від них.

– Ой, телятко! Яке ж воно класне! Може, йому хлібця дати?

– Не хлібця, а лозини! – чомусь розгнівалася баба Франя. – Обом! Йому – щоб згинуло, а тобі, щоб не був, як теля дурний.

– Чого це я дурний?

– Бо оте теля – не від корови. Справжні телятка від мами не відходять.

– А як воно заблукало?

– То справжнє вже б мукало на весь ліс, корову чи пастуха кликало б. А це, бач, яке тихе-мирне. Як те болото, в якому чорти водяться.

Баба Франя хутенько виламала довгу лозину і замахнулася на знайду. Теля зникло, як розтало. Але тут же в траві щось зашаруділо і побігло геть від узлісся в поле.

– Десь я цю рябу масть уже бачила, – зауважила баба Франя. – Ще не знаю, де, але згадаю.

Наразі пригадати не встигла. Ледь вийшли на узлісся і зробили кільканадцять кроків полем, як зненацька ожив чималий пагорб кроків за сто від них. Спочатку над землею здійнялося два величезних чорних крила, потім між ними вистромилися три голови з зубатими пащами. І коли створіння звелось на задні лапи, Богдан зрозумів, що перед ним той, кого дядько Яків зневажливо називав вилупком. Старий знайомий із недобрими намірами. Бо всі три голови пороззявляли широко свої пащечки, а хвіст крутився, як у злючого пса, що ось-ось кинеться кусатися.

Змій ще раз змахнув крилами, потім покрутив середньою головою, а дві крайні нахилив майже до землі й дихнув вогнем. Трава, що росла навколо пагорба, одразу спалахнула. Змій підскочив трохи незграбно, але після кількох помахів крилами злетів у повітря.

– Назад, до лісу! – гукнув дядько Яків, зриваючи з плеча самостріл. Не віцліти було неможливо, бо Змій ішов на бриючому польоті. Стріла вдарила в шию середній голові й відскочила. Те ж саме друга і третя.

– Таки заворожений! – зітхнув дід Ох. – Ховаймося.

– А це ми зараз, – баба Франя сягнула рукою до маленької торбинки, дістала пучку якоїсь сухої травички, тихенько пробурмотіла щось під носа і дмухнула тою травичкою на всіх по черзі. Богданові те випало наостанку, і він уже нічому не дивувався, як побачив, що дядько Яків і Ох перетворилися на калинові куці, коник – на сухе дерево. «А сама бабця, напевне, знову колесом прикинеться!» – майнула остання думка. А далі лише чув, як вітер у листі шумить... Здавалося, мить пройшла, і він знову став людиною і почув задоволений сміх Оха:

– Обдурили триголового! – та раптом Ох кинувся до дядька Якова, який чомусь лежав на землі. – Обдурили, та не дуже! Оте бісове літайло щось таки накоїло.

Дядько Яків притискав долоню до боку. Крізь сорочку та пальці сочилася кров.

– Я перев'язу! Я вмію! Нас цьому в школі вчили, – кинувся Богдан, але баба Франя і дід Ох повисли на ньому з обох боків.

– Куди? Там же кров – забув? Чи не збагнув, що до чого? Здогадався Змій, що ми поховались, от і поламав куц про всяк випадок. Гарно змикитив: знав, що ти не втерпиш і кинеши на допомогу. І все, кінець твоїй силі, і нам усім кінець. Слухай, отак ходи і повторюй, що руки твої не мають знати ані крові, ані зброї. Бо як забудеш, зв'язу вуздечкою і з ложки годуватиму. Як малу дитинку: ложечку за бабу, ложечку за діда, ложечку – за дядька Якова...

– За коника я їсти не буду! – повеселішав Богдан, бо побачив, як баба Франя вправно гоїть дядькову рану. Вона водила над нею рукою, і кров поступово гусли й запікалася в темну кірку. Баба перев'язала Якову бік широким шматом полотна і сказала:

– Заживе. А як загноїться – підкурую. Але йти зараз не зможе. Давайте його на коня посадимо.

– А як знову Змій налетить? – запитав Богдан.

– У нього хоч і три голови, а розуму і на одну не вистачає. Йому до лісу – зась! Тут інші сили володарюють. Він нас над полем чекає. А ми маленький гак дамо – отією стежкою. А далі – вздовж струмочка до гаю. Біля струмка він нападати не наважиться, бо знає, що нас Марена

під захист узяла. А в гаю ї поготів. Бо там самі дуби. Святе місце. Навіть Той-що-під-землею-живе там влади не має.

Так і зробили. Йти понад струмком було навіть приємно, бо від нього віяло прохолодою. Сонце, наче жаліючи дядька Якова, заховалося за хмарину. Навколо в лугах, скільки око сягало, не було видно нічого підозрілого. Щоправда, шаруділо у невисоких очеретах, але мало що там живе... аби не коркодим.

Гай виринув перед ними десь через годину ходи. Такі величезні дуби Богдан досі бачив лише раз у житті – у заповіднику на острові Хортиця, куди минулого року возили на екскурсію весь клас. Він так і сказав.

– Хортиця? – здивувався дід Ох, – щось ти плутаєш. Немає там дубів. Але думка хороша. От закінчимо цю справу, пошу з чумаками, обов'язково на Хортиці дубок посаджу. Ще ї пошепчу, аби швидше ріс.

Дядько Яків, який увесь час мовчав, уже біля самого гаю промовив:

– Я думав, то мені від рани ввижається, а тепер бачу, що ні. Отой шуліка, що вже з годину над нами кружляє, – то не шуліка. Не в той бік кружляє. Мав би за сонцем, щоб очі не сліпило, а він – навпроти. Чи то не Сіверський чаклун, діду? Кажуть, навіть тамтешній князь ворожбою бавиться. І то не завжди доброю.

– Кому ж нею бавитись, як не князям. Їм же не орати, не сіяти. Але це не Сіверський, ти трошки сплутав. Сіверський князь на лютого вовка вмє обертатися і назад у людську подобу. А на птаха – то, кажуть, Путивльський полюбляє. Але тільки на сокола. Бо дуже до соколиного полювання охочий. А це, Якове, ти сам сказав, шуліка. Знову-таки, щось не наше.

– А можливо, це з тих земель, що за Кривицькими лежать, понад холодними морями? Прийшли розповідали, що у тамтешніх лісах дуже дивні люди живуть. Наче і не зовсім люди, чудні такі. Кажуть, то все, що залишилося від народу, який до нас на землі жив. Можливо, то їхня ворожба.

– А ви шуліці на хвоста солі насипте, аби легше впіймати, та в самого ї попитайте, чий він, – уїла Оха баба Франя. – Бо поки ви теревені правите, він усе літає та ї літає...

– Якби не рана, стрілив би я його зараз, – поскаржився дядько Яків.

– Занадто високо. І твій самостріл не дістане. Ходімо до гаю, бо хто знає, на що ще ця пташечка обернеться. Мене колись, як молодим був, один такий у воду загнав. Я горностаєм прикинувся, аби через Орду прослизнути, а він із висоти таки видивився. Добре, що річка поряд була. Ледь добіг і вже там на окуня обернувся. Хоча і цей вимок добряче, бо не розрахував: об воду вдарився і чарівну подобу стратив. А вони, поганські ворожбити, чогось води не люблять і на рибу обертатися не вміють. Крику було! А я до ночі під корчем сидів.

Отак з розмовами і спогадами увійшли до дубового гаю.

– Отут нас ніякий Змій не дістане. Бо то священний гай, – пояснив Ох, – у кожному дубі душа волхва живе. Це у звичайних людей душу або Той-що-над-нами забирає, або Той-що-під-землею. А волхви залишаються на землі в отаких деревах. Хоча, хто знає, боюсь, що та чужа ворожба може і сюди десь прослизнути. Змій чи вовкулака не прорвуться, а от якась дрібнота...

На цім слові дід Ох, як молодий, різко відскочив убік, а потім кілька разів сильно опустив свого костура на щось у траві. Те «щось» заверещало, засичало – і затихло.

– Дай-но мені свого меча, Якове! – попросив Ох. – Тільки не кажи «я сам». Рано тобі ще, рана не загоїлася.

Дід Ох виїняв меча з піхов і обережно підняв ним із трави коротку чорну гадюку з перебитим хребтом.

– Пізнаєте? Ні? Отож, у наших гадюк голова, як у ящірки, а в цієї – як у жаби. Ширша тулуба. І розмальована інакше.

– Це що, теж чужий характерник? – не своїм голосом запитав Богдан, який збирався сісти перепочити саме на те місце.

– Та ні, синку. Їхній характерник нам на очі не трапляється, може ї узагалі не втрапити. Він здаля отаких потвор насилає. Вона б свою справу зробила і зникла. Чи отойшуліка – літає, та ї літає. Хто там до нього придивляється.

– Хай собі літає. А ми його обдуримо – як тоді, в лісі, – сказала баба Франя і сягнула рукою в сакви. Богдан думав, що вона знову витягне якусь чудодійну травичку, тана світ Божий з'явився спочатку добре знайомий казан для кулешу, а потім – полотняна торбинка з пішоном.

– Ми ж тільки-но снідали... у тому лісі! – аж застогнав Богдан.

– Так то було в тому лісі. А це – в цьому. І потім, Якову все ж полежати треба. Щоб ми його рану не розтрусили. Тож збирай хмиз.

– Та в мене ще вчорашній куліш отут стоїть, – показав Богдан. – Самі ж казали – добре наїдайся. Я ї наївся. А тепер знов...

– А ти пострибай, пострибай, – порадила баба Франя, – воно ї уляжеться.

– Череве – не дерево, роздасться, – додав своєї дід Ох. – Ну, ви тут хазяїнуйте, а мені треба де з ким порадитися.

Сказав – і повагом пішов у глибину гаю, спираючись на костур. За кільканадцять кроків його постать зникла за крилатим дубом, а потім... потім Богданові здалося, що з-за стовбура вийшов не один, а два діди Охи. Він закліпав очима і навіть протер їх, однак побачив, що дідів таки двоє. Мало того: вони зайшли ще за один дуб – і зникли. Обидва... чи то розчинились у повітрі, чи то увійшли в дерево.

А баба Франя знову порядкувала коло вогню.

– Певно, тобі куліш уже набрид? – турботливо спитала у Богдана. – Чогось іншого хочеться?

– Можливо, тут гриби є? – подав голос Богдан. – Я наче сироїжки бачив. А їх, кажуть, і сирими їсти можна.

– Це хто ж тобі таке сказав? – насмішувато примружився дядько Яків. – Певно, не той, хто їв, бо той уже нічого не розкаже. А ти сам гриби не збирай, бо як трапить хоч один гірчак до казана, то всю юшку перенаскудить.

– Атож, без мене не йди! – баба Франя тугіше запнула хусткою, обтрусил фартух і тупнула ногою. – Бери кошика та ходімо. Навчу тебе, як із грибами розмовляти.

– З грибами? Розмовляти? І що вони вам кажуть? – Богдан тяг ноги за бабусею і нишпорив очима по куцах: дуже хотілося першому знайти гриба, а ще більше хотілося почути, як він розмовлятиме.

– А ось, дивися! – бабця вказала паличкою на червону пляму в траві.

– Е, бабусю, то ж мухомор! Навіть я знаю, що він не їстівний.

– А ніхто його їсти і не збирається, – баба Франя нахилилася до червоного капелюшка. – Грибе-мухоморе, я тебе шаную, не ображаю, ногами не штурхаю. Покажи мені за це білого гриба... А пошукай-но отут, Богдане, у тебе очі молодші... Вже не треба, сама бачу.

З-під густого шару хвої визирала біленька шапочка гарного, як намальованого, грибочка.

– Здрастуй, красеню, здрастуй. А де ж твій братик? Чуєш, Богдане, у цього біленького товариш має бути. Глянь-но навколо...

Цього разу першим побачив Богдан. Брунатна голівка боровичка аж просилася: осьдечки я, візьміть!

– Ходи, ходи до кошика, – примовляла баба Франя, а Богдан уже й не дивувався її розмові. Коли край лісової стежки знову трапився мухомор, він сам попросив у нього показати, де є хороші гриби. Незабаром кошик був повний. Коло вогнища баба Франя гарненько передивилася знахідки і відкинула вбік красивого боровика, яким Богдан особливо пишався.

– Ач, хитрюга, таки прокрався до кошика. Поглянь, дитино, і запам'ятай: якщо на споді не біле, а рожеве, то так і знай, що то гірчак.

– Хіба? Я думав, боровик.

– Як мені не віриш – відкуси крихту, тільки виплюнь одразу. Та не тягай весь до рота, кусай на один зуб... Ну що?

– Тьху, гидота! – Богдан довго відпльовувався, потім кинув гриб у вогнище. – Будеш знати, як обманювати.

Баба Франя мішала дерев'яною ложкою грибну юшку і приказувала:

– От нехай собі шуліка розкаже своєму хазяїну, що ми тут обідаємо і нікуди не поспішаємо. І все у нас тихо, мирно...

І в цей час у багатті ляснув постріл! Потім другий, третій!.. Баба Франя перелякано підскочила і зачепила рукою казан. Юшка з нього вихлюпнулася на багаття, воно засичало і повалив густий дим.

– Звідки тут патрони? – аж закашлявся від диму Богдан. – Адже в цьому світі вогнепальної зброї і сліду немає. Та й не може бути. Ну не гриб же гірчак ото так бабахнув!

– Не знаю, про кого і про що ти кажеш, – обтрусувала попіл зі спідниці баба Франя, – але дай мені тільки злапати отого харцизяку, який до вогню зелену ліщину кинув. Він би у мене димку понюхав. Ох, діла... А юшка вже майже доварилася. Ще трохи – і були б ми без обіду.

– Не натякайте на хлопця, бабуню, – озвався з-під дерева дядько Яків. – То ж ви самі хмиз збирали, доки він до струмка по воду ходив. От напевне, зосліпу зелені ліщинові гілки й прихопили.

– Гілки? А хто ж їх тоді зламав, як тут людей немає? І потім, чому, як я стара, то вже обов'язково сліпа? От тебе, приміром, я наскрізь бачу.

Дядько Яків тільки розтулив рота, аби щось відповісти, але в цей час у густій траві почулося ехидне «хи-хи!», і щось дрібненько затупотіло, наче козенятко втікало.

Коли юшка доварилася, з'явився і дід Ох. Точніше, вийшов зі стовбура найближчого дуба, але Богдан вирішив надалі не дивуватися нічому незвичайному, що побачить, особливо стосовно діда.

– У вас тут що, знову пригоріло? – повів носом Ох. – Бо щось чорнобривими пахне...
– Ат, не звертай уваги, – відмахнулася баба Франя, а Богдан з Яковом стисли губи, ховаючи посмішку. – Як там той шуліка, ще літає? – баба Франя вирішила звести розмову на манівці.

– Відлітався, – скрушно зітхнув дід Ох. – Хотів, бачте, на дуба сісти аби підслухати, про що ми там говоримо. І напорівся на сухий сучок. Навіть ворожба йому не допомогла.

– Отож, коли літаєш, головне – забезпечити м'яку посадку! – з виглядом знавця встряв Богдан.

– М'яку, м'яку... ще соломки б добре підстелити, – чмихнув у вуса дядько Яків. – А до речі, синку, ребра вже не болять?

Богдан згадав, як він бахнувся об колодязну цямрину, і почервонів.

– З ворога сміятися не треба, – повчально сказав дід Ох. – Навіть коли ти його подолав. Краще пожалій. Він од твоєї жалості корчиться буде. А тепер слухайте уважно. Підемо далі, як сонце за полудень перевалить. По-перше, рана Якова – то не забавки...

– Та в мене вже все присохло, – замахав руками дядько Яків, але дід Ох не звернув на це уваги.

– По-друге, Змії кудись подівся. Можливо, крильми намахався і спить, а можливо, ближче до Чарівної брами нас чатує. Моя ластівка ще не поверталася. Знаю, що часу в нас мало. Але це той випадок, коли треба квапитися, але помалу.

По обіді баба Франя уважно оглянула рану дядька Якова і звернулася до Оха:

– Як іще попелом з моїх трав притрусити, то до весілля загойтється.

– Чийого, бабо, – поцікавився Ох. – Мого чи твого?

– Вола твого! – відрізала баба. – Збирай речі, старе балакало.

Богдана страшенно смішили такі перепалки, він і цього разу не втримався і чмихнув. Але тут йому почулося ще одне «хи-хи» у траві. Чи справді хтось там був, чи просто відлуння гаєм?

10 розділ, з якого можна зробити кілька висновків, що починаються на «не» – не слід піддаватися на провокацію, не варто займатися лікуванням якщо у цьому не тямииш, і аж ніяк не можна ласитися на чуже

Рушили далі, як і сказав дід Ох, коли сонце перевалило за полудень. І хоча ніде не було видно ані Змія, ані інших крилатих шпигунів чужого характерника, вирішили йти байраком – глибоким ярмом, геть порослим високими деревами та густими кущами. По його дну було протоптано чималеньку стежку, на якій могли розминутися навіть два вершники, але густа крона дерев робила її невидимою згори. Внизу було тихо, прохолодно і затишно. Щоправда, від дубового гаю до байраку – шмат дороги по відкритому полю, тому довелося, за висловом баби Франі, напустити туману. Під його прикриттям без пригод дісталися байраку і спустилися вниз. Туман потому розвіявся, наче його й не було.

На жаль, спокій і тиша трохи приспали пильність подорожніх. І тому, коли коник раптом став дибки, дядько Яків не втримався в сідлі і впав на землю.

– Ото лихо – козак з коня впав, – бурчав він, важко підводячись. – Ви хоч не кажіть нікому, бо сорому не оберешся. Як це я так, сам не розумію...

– То колись ти був козак, а тепер – бортник. Воли твої дибки не стають, тож і відвик трохи від сідла, – хотіла заспокоїти баба Франя, але Яків не погодився:

– Козак – завжди козак!

– Та не переймайся, Якове, то не твоя вина і не коникова. Дивись!

Ох клацнув пальцями, і вони побачили величезну колоду, що лежала поперек стежки. З-під колоди швидко розповзалось всяке гаддя.

– Бачите? Відчув коник щось недобре, хоч і невидиме. Той чужий характерник теж не в тім'я битий. Таки вистежив нас. Або шуліка перед сконом устиг йому щось передати.

Дядько Яків стояв, притискаючи руку до боку, і кривився. Крізь одяг знову проступила кров.

– Ой-ой, рана відкрилася! – вхопилася за голову баба Франя. – Що ж тепер робити?

– Доведеться знову гак давати – у Борщівку заїхати.

– А чого у Борщівку?

– А там же Гапка живе, – пояснив дядько Яків. – Вона на меду гарні ліки від ран робить.

Торік мед у мене брала, то трохи залишила. Я з тими ліками всю зиму горя не знав.

– Ну, якщо це та Гапка, що з нашого села в Борщівку заміж вийшла, – засміялася баба Франя, – то я її добре знаю. Вони з моєю молодшою сестрою разом дівували. От тільки всі хлопці її боялися. Тому й чекала, поки якийсь борщівський наважиться посватати. Але правда твоя: якщо хтось і допоможе рану загоїти, то це вона.

Село Борщівка з'явилося перед подорожніми несподівано. Бо вузенька лісова річечка, з якої – і тільки з неї – подорожні брали воду, пам'ятаючи попередження Марени, вирвавшись у поле, розтеклася широким плесом. А село зручно вместилося по обидва її береги.

Чому село називається Борщівкою, можна було б і не питати. Тут із кожного обійстя дуже-дуже смачно пахло борщем.

У біленькій хатці тітки Гапки чути було чийсь голосну і гнівну мову. Дядько Яків з Охом перезирнулися:

– Одразу чути – вдома Гапка! Бабо Франю, ви перша заходьте до хати, то ж ваша подруга. Бо нас, чого доброго, не роздивиться та кочергою привітає.

Тітка Гапка сиділа на лаві, трималася за руку і голосила:

– Ой, пальчик мій, пальчик... Заходьте, добрі люди, сідайте... Ой, пальчик же мій, пальчик... Франю, дай я тебе поцілую, вік не бачилися... Ой, бідний мій пальчик!

– Що там у тебе, Гапуню? – стурбовано кинулася баба Франя. – Допомогти?

– Один уже допоміг, бодай йому! – баба Гапка витерла очі кінчиком хустки. – Бодай би йому всі так допомагали. Оце бачиш – врізала я пальця. Розпанахала уздовж мало не надвоє. Я його маззю помастила, у полотно руку запеленала, як те немовля, сиджу і бідкаюсь: «Ой, пальчик мій, пальчик!» Бо болить і смикає, і не знати, коли перестане. Ти ж, Франю, розумієш – то чужу біду руками розведу, а своїй ради не знайду.

– Правильно. Коли ти когось лікуєш, то половину його болю на себе береш. А так виходить – від себе ж і на себе.

– То я й думаю собі: хоч би хто на поміч прийшов. Аж тут отой ганцихрист Кашипр на порозі. «Я, – каже, – такий сильний знахар, що за мить рани загоюю, рубці зводжу, всяку віспу, коросту – й сліду не залишається».

– Так-таки й сліду не залишається? Ну, це вже бреше...

– Та я й сама спершу подумала: бреше! А він почав імена називати, коговилікував. Ну, думаю, як такі люди йому довірилися, то й я можу повірити.

– А гроші він за своє лікування правив?

– Я спитала. «Ні, – каже, – я грошей не прошу, просто людям добро роблю. Але за те, тьотю, нагодуєте мене як слід, щоб сила для лікування була». Я йому борщу насипала, чарку налила. Кажу, щоб хліба й сала сам врізав, бо як же я – однією рукою? Він і врізав: хлібину навпіл, увесь кавалок сала туди, цибулину, все до купи стулив. Це нібито у заморських краях так роблять. Ну, хай буде, як у заморських. Сиджу я, дивлюся, як він те сало з хлібом наминає та борщем засьорбує, колишу свою руку: «Ой, пальчик мій, пальчик!» А він усе підмів, пальці об чуба витер: «О, каже, тьотю, є сила вас полікувати. Спіть, каже, тьотю, а ж прокинетеся, то од болячки і сліду не залишиться». Та ж жеце – спати? Посеред білого дня? Що люди скажуть? А він кричить: «Спи, бабо!». Я очі примружила, він щось там пробурмотів, шапку вхопив – і драла! Я йому: «Куди? Палець же – і крутить, і смикає. Вертайся, бісів Кашипрю, роби щось із моєю болячкою!» – «Та щезла б вона, твоя болячка, із пальцем і з тобою разом!» – і ходу. А не діждеться він, гаспид, щоб я щезла. Вдавився б ти моїм борщем! Бодай би тебе за мій хліб та сало через корчі тягло і перекидало! Хай би тобі моя цибуля в кишкахзастрягла... Отак я його лаяла, поки очі бачили. Аж про біль забула. А ж згадала: ой, пальчик мій, пальчик... чекайте, а що ж це він не болить? Дивина – щез біль. Я полотно розвинула – матінко! Щез біль разом із пальцем. І сліду не залишилося. Не збрехав, бісів Кашипр. Але ж якби я знала...

– А чого не знала? – подав голос дід Ох. – Що, коли кого проклинаєш, то й тобі таке дасться?

– Що ж мені тепер робити? – знову заквилила тітка Гапка. – Як доведеться з сусідкою сваритися, то чим я їй дулі скручу?

– Кому що, а курці просо, а Гапці – сварка. Ти краще поглянь, яка у нас біда – Якова поранено!

Тітка Гапка одразу забула про свою халепу з пальцем і взялася до справи.

– Є у мене ліки, але перше треба кров зупинити, он бачиш, ще сочиться.

Бабуся клопоталася біля пораненого, а дід Ох з Богданом вийшли з хати, аби не заважати.

– Це у нас гості? – до плоту підійшов сивуватий дядько, певне, чоловік тітки Гапки. – Та ще й хто – сам Ох! Ну, здоровенькі були!

– Здрастуйте й вам, – вклонився дід Ох, – оце Якова-пасічника пораненого привезли.

– Якова поранено? Ну й дива. Кому він заважав? Тиха ж людина, мухи не скривдить, а видать, комусь на заваді став.

«Нічого собі – тиха людина!» – Богдан згадав, як дядько Яків з вовкулаками воював. Якщо це – тиха людина...

– То я ж і кажу, – вів далі чоловік тітки Гапки. – Дива на світі робляться. Я сьогодні раненько до річки на рибу ходив, повертаюся, а з нашої хати Кашипір, дури світ отой, вискочив, як обпечений. Побіг у корчі, а там півдня колотився, стогнав, кричав і божився, що у нашому селі ніколи не їстиме борщу, сала, а особливо цибулі. Чи ж у нас цибуля така недобра? Наче ж ні. Тільки мені от що цікаво: хто цього волоцюгу до нашої хати пустив? Я ж попереджав!

– Про що?

– Та я минулого тижня на висілках у дочки гостював, за онуками скучив. Прителіпався Кашипір: «Я, – каже, – зроблю, аби малі дітки вночі у ліжечку рибку не ловили.» І їв, і пив... по-людськи ж пригощали. Потім до дітей узявся. Я собі сиджу, дивлюся, що ж він там з ними робить, бо моя Тетяна сказала: «Тату, очей з нього не зводьте!» То я й не зводив. Він дітей посадив на долівці, сам на покуті влостився і каже: «Спіть, дітки, спіть спокійно. Тепер, тільки-но вам приспічить, у голові дзвіночок задзвенить – і розбудить».

– І що?

– Та що – нашому Грицькові, старшенькому не те що дзвіночок – грім над вухом гримітиме, а не розбудить. Зате тепер він мені щоночі перед другими півнями телебенькає – треба, чи не треба, а дзвонить. Я й прокидаюся. А раніше спав до самого ранку, як після маківки. То я й кажу – знав би цього Кашипіря і не випускав, поки дзвіночка свого не вимкне.

– Не біда, я того дзвіночка сам вимкну, – дід Ох клацнув пальцями над дядьковим вухом. – Ну от, тепер усе добре буде.

Баба Франя з хати покликкала Оха:

– Зайдіть-но з Богданом разом та постійте коло дверей, щоб ніхто не рипнувся. Доведеться знову кров заговорювати, бо просто так не спиняється.

Зачинили двері, закрили ставнями вікна, аби цікава дітвора не зазірала, запалили свічечку. Баба Франя з тіткою Гапкою взялися за руки, нахилилися над дядьком Яковом і заговорили тихо:

– На синьому морі лютий змії реве. Чого ти, лютий змію, реवेश? – Бо немає мені чим дітей годувати...

Богдан слухав, як кликали змія, аби він прийшов і спинив кров, і пригадав своє, призабуте. Ще до школи повезли його батьки до села, де він добряче подряпав ногу. І його власна бабуся точнісінько отак над подряпинами чаклувала...

Раптом за дверима хтось смачно чхнув. Усі озирнулися – і закликали: у двері пропхалася голова такого собі великого телятка з крильцями. Воно покрутило носом і сумирно сказало:

– Бабцю, ви кликали? То я прийшов.

Богдан як стояв, так і сів повз лавку на долівку. Бо до хати через вузькі двері ледь протиснулося таке собі чудернацьке створіння: лапи котячі, хвіст з китичкою, як улева, голова телятка з маленькими рижками і крила. Точнісінько, як у якогось доісторичного звіра з підручника. Створіння сіло по-собачому посеред хати і витерло носа кінчиком правого крила.

– Прийшов! – баба Франя сердито взяла руки в боки. – Здрастуйте, не застуйте! То що, зараз тебе сварити чи трохи зачекати?

– Бабуню, – ображено закопилило губку телятко з крильцями, – за що мене сварити? Я ж хороший, а всі мене ображають. Брати дорікали, що у мене лише одна голова, дядько Юра – хай би свого дорослого Змія ловив, а то ж і за мною зі своїм списом ганяється, каже, що я неправильно літаю. Вчора дівчата коло річки у воду зіштовхнули – не так я їм підспівував, бачите. Тепер ви, бабуню, за щось мене сварити хочете. І куди бідному Змієві подітися? Ніхто мене не любить, ніхто зі мною не дружить, піду я у садочок, наймся чер... ні, черв'яків не їстиму. Полечу собі на нові землі, зроблю гніздечко на дереві й буду пташечок слухати.

Змії! Зовсім не схожий на те страшне триголове чудовисько, що переслідує їх од самої Охової кринички. Та його ж навіть маленька дитина не злякається, а одразу почне за хвоста тягати. Сидить у хаті тітки Гапки, скаржиться на долю, от зараз рюмсати почне.

– Ну, годі, годі тобі! – баба Франя почухала змієня за вухом, мов те кошеня, – казали люди, що на хуторі Причепівка змії порося потяг, а я собі грішним ділом на тебе подумала.

– Ні-ні, це той, чужий! Він і за мною ганявся, але я йому хвостом по носі я-а-ак заліпив!

Усі дорослі розреготалися, не стримався від сміху і Богдан. Навіть дядько Яків теж чмихнув і скривився від болю. Потім підняв пелену сорочки і подивився на рану:

– Ти ба, кров уже не сочиться. Отже, недаремно кажуть, що сміх лікує.

– Посміялися, та й годі, – дід Ох споважнів. – Ти, Якове, подрімай трохи, бо сон – то теж ліки. А ми тут на призьбі посидимо, порадимися.

Вийшли надвір. До баби Франі, муркаючи, кинувся чималий чорний кіт.

– О, і тут кіт чорний! – здивувався Богдан.

– Бо це – синок моєї Нявки, – гордо сказала баба Франя і погладила котика по вигнутій спинці. – До мене навіть з-за річки по кошенят приїжджають... Ну що, посидимо рядочком? Малий змії теж почав моститися на призьбі, але Гапка одразу його зігнала:
– Ти, телятко з крильцями, іди в соломку спати. Завтра з тобою побалакаю.
Телятко-змієнятко обурено замахало крилами, але тут за плотом почулося: «Грр-р-ру!» – і коняче іржання. Богдан повернув голову – з вороних коней якраз зіскакували Юра і Богданів перший знайомий у цьому світі – козак Мамай. Малий змії чмихнув за хату – аж закурило!

11 розділ, з якого всі дізнаються, що чудеса бувають не лише в казках і в решеті

– Чолом, господарю! І вам, гості дорогі! – вклонилися вояки.

– І вам чолом, – відповів чоловік тітки Гапки. – Заходьте, сідайте. Гапуню, що там на вечерю? Бо бачу, що ти сьогодні млинців не пекла – ворота чисті.

– Жартуй, жартуй! Сьогодні ще можна. А от завтра гості хіба що твоїми жартами ситі будуть. Узяв би краще хлопця та сходив по рибу. Буде риба – буде юшка.

– Риба буде. Коли це я без риби повертався?

– Онуку мою з собою візьміть, – подав голос дід Ох. – Дарино, чуєш? Годі тобі за плотом стояти.

Яка Дарина? Богдан озирнувся – за плотом ніякої Дарини. Тільки... яблунька, точнісінько така, як та, що коло Охової кринички росла, а тоді зникла. О, і ця зникла!

– Ну чого ви, діду! – підвелася з-за плоту дівчинка, Богданова ровесниця. – Самі ж казали, щоб я зайве очі не мозолила.

– Твої яблунька, – поплескав дід онуку по рум'яній щічці, – кого хоч сліпим зроблять. Поглянь, Мамаю, яка в мене онука ловка виросла!

– Таке скажете, діду, – дівчинка заховалася за спину тітки Гапки. Богдан чмихнув, і Даринка з-за тітчиної спини показала йому язика.

– От і познайомилися! – засміявся Мамай. – Добре, діти, гайда на річку! Тільки у верболози не заходьте, бо на порі Русалчин Великдень, то русалки вас і вдень залоскотати можуть.

– Зі мною не залоскочуть, – запевнив дядько Петро, чоловік тітки Гапки. – Я попильную. За русалками тут борг добрячий – за мої порвані ятері. То вони як мене побачать, одразу на глибину пірнають.

До води було далеченько. Довелося спускатися з гори, на якій лежало село, а потім іще йти стежкою через луки. Богдан спочатку мовчав, бо трохи побоювався маленької чарівниці, а потім наважився.

– Я хотів тобі подякувати за яблуко... А скажи, на дерево важко обертатися?

– Та ні, на рибу важче, бо на глибині холодно, вода тисне, раки клешнями за хвоста щипають. Але на рибу в нас хлопчики обертаяться. А дівчаток дідуньо жаліє. Хоча... надерево обертатися теж небезпечно.

– А то ж чому?

– А пам'ятаєш, тобі дядько Яків коло кринички казав: «Яблуньку бери, а гілок не ламай, бо біда велика буде».

– Яка біда?

– Хіба не знаєш? У нас усім про це розповідають, хто в науку дітей віддає.

– Будемо вважати, що у Києві не все про твого діда знають. Кажі.

– Це давно вже було. Привів один дядько свого старшого сина до діда в науку. Як водиться, на дванадцять років. Дід йому і каже, як усім: «Ніколи нічого не чіпай ані намому обійсті, ані біля моєї криниці». А той не послухався чи забув. Проїздив якось повз дідову криницю, дивиться – гарна така вербичка росте. «Дай, – думає, – молодшим сопілку зріжу, давно просили». Вийняв ножа, гілку стяв... Вербка ще зашуміла так, захилиталася, хоча вітру не було. А дядько й уваги не звернув – сопілку вирізав, молодшим віддав. Та й забув. А коли старший син у діда науку закінчив та прийшов додому, батько дивиться – а у нього на руці палець відтятий. «Що то, синку?» – питає. А син йому: «А пам'ятаєте, тату, ви сопілку коло криниці зрізали? Так ото мій палець був. Казав же вам Ох – нічого не чіпати, а ви не послухалися».

Позаду хтось сумно нявкнув. Богдан аж підскочив від несподіванки. Виявляється, великий чорний кіт тітки Гапки тихцем ішов увесь час за ними.

– А цей теж із вашої школи? – вказав Богдан пальцем на кота, який уже терся об ноги Даринки.

– По-перше, він не наш, а тітчин. А по-друге, вас у вашій школі не вчили, що не можна пальцем показувати?

– Та казали, що це негарно...

– Дуже негарно! Пальцем вкажеш – сам таким станеш. І будеш чекати, поки він тебе у людську подобу повернути захоче.

Богдан замислився: скільки ж іще людських звичаїв у його світі пов'язано з такою от древністю.

Кіт тим часом весело побіг доганяти старого рибалку. Певно, рибку любить.

Сонце тут, на луках, припікало добраче, і Богдан навіть роззувся, бо в кросівках парило ноги. Ходити босоніж по траві виявилось надзвичайно приємно.

– А ще чого не можна робити?

– Багато чого. Тобі, наприклад, зброї не можна до рук брати...

– Та то я знаю.

– Знаєш, знаєш, а нагадати не зайве. Бо оті чужі за нами й далі стежать. Думаєш, випадково козак Мамай до діда аж зі свого степу прискакав?.. А чого ще не можна? Питати, куди йдемо, бо закудикаєш, і нечиста сила з дороги зіб'є. Як на річку прийдемо, не можна зайве каламуть здіймати, бо Марена образиться.

– Ой, слухай, а я ж її, Марену, бачив!

– Бачив – і мовчи. Вона не любить, коли цим нахваляються... Зате я бачила те, чого ти ніколи не бачив і не побачиш.

– Чого це не побачу? Я не сліпий і не старий.

– А от і не побачиш, не побачиш, не побачиш! – Даринка застрибала на одній ніжці, як дівчатка з Богданового класу. – Не побачиш тому, що ані хлопчикам, ані хлопцям, ані навіть дорослим дядькам цього бачити не можна. Щоправда, дівчаткам теж, але мені дозволили. Бо я Охова учениця і найслухняніша онука.

– І що ж це тобі дозволили?

– Ярила побачити.

– Ну, і який він?

– Ой, молодий зовсім, дуже гарний, ходить по землі пішки, весь у білому, а на голові у нього – вінок із маків і хмелю. Ото як тільки весна прийде і все порозквітає, у нас жінки ходять у поле Ярила зустрічати. І ще – молоді дівчата, яким восени заміж виходити. А я заміж не піду. Бо всі хлопці – дурні. Тільки задираються та за косу смикають.

– І я, по-твоєму, дурний?

– Ти не дурний. Але де ти будеш, коли я заміж зберуся? Так ото ж... Ну, слухай, коли Ярила зустрічають, жінки корогоди водять і пісень співають. А він тоді ходить полями і там, де ногою ступить, ярина росте. Отак от. Шкода тільки, що як літо настає, то він сідає на білого коня і скаче до лісу. І вже до наступної весни його ніхто не бачить... О, а чого це ти на одній ніжці вистрибуєш?

– Та тут щось у траві було – гостре і колюче. П'яту наколов.

Богдан колупнув п'яту нігтем, щоб витягти ту колючку, і пострибав за Даринкою і котом. Начебто все було гаразд, але за якийсь час ногу почало пекти. «Кислотою та колючка була вимащена, чи що?» – подумав Богдан. Добігли до річки. Тут він прудко вскочив у воду – щоб вимити з п'яти ту пекучку.

– Чого воду каламутиш? – сердито сказав рибалка Петро. – Всю рибу полякаєш.

– Та я ось... наколов. Промити треба.

– А-а-а, то дрібничка. Онде, дивись, під берегом саджавки. Перевірте їх, а я піду ятір витягну.

Чорний кіт за рибалкою не побіг. Сів на березі стовпчиком і нетерпляче нявкнув.

– Почекай, Цигане! – засміялася Даринка. – Вся дрібна рибка твоя буде.

У першій саджавці було дві невеличкі рибинки. Богдан не знав, як вони називаються, бо досі його цікавив більше футбол, аніж риболовля. Але азарт рибалки потрохи захопив його.

– М-м-ма-у! – несамовито закричав Циган, аж Богданові почулося: «М-моя!»

– Твоя, твоя рибка! – засміялася Даринка і кинула на берег маленьку щучку з наступної саджавки. Кіт ухопив її мало не на льоту.

– І оце твоє, – тепер уже Богдан виніс на пісок кілька «хвостиків». Циган упорався з ними за мить.

– Агов! – почулося з-за кущів верболозу. – А допоможть-но!

Богдан із Даринкою рвонули на голос – дядько Петро ледве втримував руками ятір, в якому билось кілька величезних щук. Спільними зусиллями витягли їх із води.

– Ти ба – три щуки, як собаки. І решта добраче. А лини які! Не інакше, як русалки борги повертають, понаганяли повен ятір. Добра юшка буде, та й на рибальську кашу вистачить. Притримайте-но мішка, я перекладу... Та не дригайся ти, сама ж у сіть залізла. Тепер – чого вже... Отак, очурум міцніше в'яжить. А де ж ваша риба?

– Ось! – Богдан підняв за шкірки осоловілого Цигана, тепер схожого на кошлату кулю.

– Ну от, і його разом з мішком нести доведеться! – засміявся рибалка. – Ану, помічнички, доки риба не поснула, швиденько разом із нею додому! Бо вийде не юшка, а щось таке, ні те ні се. Циган, можливо, й з'їсть, але гостей таким пригощати не годиться. Смак має бути!

Юшка й справді вийшла смачнюча. Богдан не вчувся, як упорав три миски.

– Ти тепер на нашого Цигана схожий! – хихотіла Даринка. Богдан хотів їй щось відповісти, та ліньки було. Але раптом знову запекло п'яту, там, де він удень наколов. Подивився – навколо ранки почервоніло і набрякло. Торкнувся пальцем і відсмикнув, бо було дуже боляче. Стрибаючи на одній нозі, Богдан вибрався з-за столу і подибав до баби Франі.

– Бабуню, у вас йоду немає?

– Чого тобі, синку? – не зрозуміла баба. – Йоду? А з чим його їдять?

– Та не їдять. Ось, ногу зранив, промити треба і змазати.

– Ногу зранив? – чомусь раптом сердито запитала баба. – Це ж коли ти її зранив? Чи не тоді, коли від вовкулаків відбивалися?

– Та ні ж, сьогодні.

– Правду кажи! Я однаково дізнаюся. Ну?! Позавчора? Коли вовкулаків били? Чи вчора у байраку якийсь із гадів вкусив тебе, так? І кров текла?

– Та ні, – Богдан аж злякався бабуниного вигляду, – сьогодні ж і наступив на щось... отам, по дорозі до річки. Воно в траві було, я й не помітив.

Але баба, схоже, не вірила. Поки Богдан говорив, вона, вся напружена, потихеньку задкувала до мисника, не дивлячись, щось намацувала там правою рукою, а очі – очі так пекли Богдана, що, здавалося, від нього зараз дим піде.

– Та ви у Даринки спитайте, вона бачила, як я на колючку наступив!

Пекучий вогонь у бабиних очах згас – знову лише добра посмішка. Рука захлала подалі те, що вже майже витягла з мисника. Богдан так і не роздивився, що саме. Напруження зникло. Перед ним знову стояла та сама лагідна баба Франя.

– Ну, хлопче, – вже зовсім спокійним голосом озвалася вона, – але ж і налякав ти мене.

– А ви – мене, – з полегшенням засміявся Богдан.

– Смійся, смійся, – пробурчала бабуся, – от якби тебе справді вовкулака вкусив, ото було би весело...

– А що було б?

– Тю на вовка в лісі! Сам би вовкулакою став. І що б ми тоді робити мали? Осикового кілка шукати...

Від тих слів Богдана наче чотириста сорок вольт трусонуло. Чому саме чотириста сорок? Бо ті двісті двадцять з розетки, які він колись через власну необережність одержав, – то була дрібничка в порівнянні з цим.

– Добре, годі балакати. Покажи-но ногу... і оце за півдня таке нагнало? Гм-м-м... щось тут не так.

– Чекай, чекай! – встряла тітка Гапка, яка з-за дверей чула всю розмову, – де ти, кажеш, напоровся?

Богдан дострибав на одній нозі до вікна і показав:

– О-о-н там, на лузі, де протоптано.

– Ага... Петре! Чуєш, Петре! А йди-но сюди!

– Йду! – почулося знадвору. Минуло п'ять хвилин, десять...

– Петре!

– Та кажу ж – іду...

– Швидше!

– Я тобі не блискавка, щоб отак одразу, – рибалка Петро з'явився на порозі. – Ну от, прийшов. Кажи.

– Петре, сусідонька наша найкраща знов у мене на дорозі заговорені шпичаки розкидає.

– От уже й сусідка, от уже й заговорені... Чого ти до неї причепилася?

– Бо знаю, що кажу. Подивися на хлопцеву ногу. Коли він її наколов?

– Сьогодні. Як на рибу ходили...

– А глянь, як рознесло. Хіба з простого реп'яха таке буде?

– Мо', й буде...

– Петре! Якщо ти й досі на цю задрипанку позираєш!..

І пішло, і поїхало! От тобі й тітка Гапка, от тобі й дядько Петро. виявляється, та сусідка в юні роки мала якісь види на Петра, а Гапка, справедливиця, не могла допустити, щоб такому гарному парубкові якась нетіпаха світ зав'язала. Ото взяла – і до себе приворожила. Так! І не приховує! І правильно зробила! Бо надто ситно було б мати такого чоловіка отій нечупарі, в якій завжди ложки немиті, горшки побиті, а голова нечесана.

– Гапуню, Гапуню, – примирливо бурчав чоловік, – облиш!

– От же не облишу! Ач, і вона туди ж – ворожити. Це для мене шпичаки розкидала, думала, що я до річки рушники полоскати піду.

– Гапуню, – промимрив Петро, – та яка з неї ворожка? Звичайна баба – дві руки, дві ноги...

– Ат! Неправда твоя!

– Що – неправда? Що у неї дві руки та дві ноги?

– Не перебаранчай! – скипіла тітка Гапка, але це був останній вибух. Вона знеможено опустила на лаву, махнула рукою і засміялася:

– А! Тобі кажи – не кажи...

– Кажі, кажі, – Петра вочевидь надзвичайно тішили ці жінчині ревнощі. Більше того, він аж саяв від задоволення. Богданові як по голові вдарило: та вони ж досі закохані одне в одного, як молодята. Невже ворожба така сильна?

Трохи згодом Богдан запитав про це у баби Франі. Старенька аж затрусилася зо сміху.

– Ворожба! Знав би ти, що то була за ворожба. Приходить до мене Гапка, каже: «Як будеш приворотне зілля у лузі брати, то й для мене прибережи. Бо бачила на ярмарку такого гарного хлопця з Борцівки, що аж в очах потемніло. То треба швидше щось робити, аби дорогу хтось не перебіг». Я пообіцяла. А того ж вечора цей «гарний хлопець з Борцівки» з'являється у нашій хаті. Я думала – він до сестрички, а він мені: «Ти, каже, Франю, знахарка на весь куток, то дай приворотного зілля. У вашому селі така гарна дівчина є, що аж...» Одне слово, і йому в очах потемніло. І думаєш, через кого? Через Гапуню нашу. Чого ж, кажу, просто не підійдеш до неї? А він: «Ой, вона така строга, така неприступна... без зілля не обійдеся». Сміх та й годі. То я їм обом тертого сонного зілля насипала. От вони одне з одного очей не зводили весь ярмарок: усе чекали, покизілля подіє. А увечері на одному возі й поснули. Уранці вже вдома у Петра прокинулися – воли самі в Борцівку привезли. То куди тепер діватися – тільки одружитися.

Бабця розповідала, а сама лікувала Богданову ногу: спершу пропарила її в гарячому відварі якихось трав, а потім витерла насухо чистою полотнинкою, скрутила з такоїж полотняної смужки джгутик і... підпалила.

– Ой! – злякано відсмикнув ногу Богдан.

– Не бійся, не бійся, – бабця пригасила вогонь так, щоб джгутик лише димів. – Ану, давай сюди свою хворобу. Ти що думав, я її вогнем пекти буду?

– Ага...

– Ну й дурненький. Таку рану найкраще підкурювати. Одразу загоюється. От дивись...

Теплий димок обтікав зранене місце, не пік, а лагідно грів. За якийсь час перестало смикати, і шкіра зробилася коричневою, як Богданів пасок на джинсах. Джгутик дотлів – і біль, начебто з димом, зник.

– Отак, посидь трохи, щоб присохло гарненько – і можеш вистрибувати.

Богдан умостився на перелазі, гойдаючи босими ногами, щоби швидше присохло. Хотів ще децю розпитати в Даринки, але вона десь зникла. І лише за кілька годин дівчинка прибігла, вместилася коло Богдана на плоті й заходилася вкотре переплітати біляву косу.

– Де це ти була?

– Та в цьому селі, виявляється, стільки справ для ворожки! Як лише тітка Гапка справується? А зараз, коли у неї така біда, довелося мені. Тут у сусідів малятко день і ніч плакало, його щось дуже злякало. Довелося переляк викачувати.

– І що ж його перелякало?

– Ти знаєш, здається, мале Змія побачило. Так яйце, яким я викачувала, показало. А ще там на город якісь жуки напали, такі, у жовту смужечку. Так я на них закляття наклала.

– І що – більше не з'являться?

– Ну, років сто, а то й двісті їм сюди зась. А можливо, й ще більше закляття протримається – я ж його вперше наклала, тому точно не скажу... А на другому кутку у вдови кури раптом нестися перестали, а одна так узагалі півнем закричала. А то недобре, довелося і від них уроки відводити.

– Ну і як, добре вони тобі за це заплатили?

– Ну звісно, подякували, а вдова ось кісника подарувала. Бач, який гарний.

– І тільки?

– А що ж іще? Грошей характерник за свою роботу брати не мусить, бо інакше вся його сила пропаде.

– Слухай, я чогось не розумію: це ж не твій город, не твої кури. Хай би хазяї самі їм ладу давали. Це ж їхні проблеми.

– Що-що?

– Ну, це їхній клопіт, а не твій.

– Це хто так вважає? Ти?

– Ну... я теж.

Власне, Богданові просто захотілося посперечатися з Дариною, бо, ач, яка ділова! От і вжив вираз, який не раз чув від Жорика-Жаби. Це той, коли його просили виручити – чи то потрібну книжку позичити, чи то складну задачу пояснити, відмахувався: це твої проблеми, самотужки розбирайся. У самого Жорика, схоже, проблем не було. Як щось треба, татко-начальник купить або організує.

Але Даринку ці слова просто приголомшили:

– Ти справді так вважаєш? Ні, ти мені чесно скажи, ти справді так вважаєш? Бо якщо так, то я з тобою посварюся! Це що ж виходить, люди допомогти попросять, а я їм відмовити маю? А для чого ж мене у школі Оха вчать? Щоб я до людської біди спиною поверталася? Що ж це воно буде?

– Ну, так ти ж одна, а їх багато...

– І я не одна! Нас у діда багато! От ти поглянь: зараз, коли до нас ворог з іншого світу пробрався, хоч хтось сказав, що то не його справа? Хоч хтось сказав, що воювати зтою нечистю мають тільки Мамаєві козаки? А ніхто! Всі одразу радитися почали, як ту нечисть побороти. А якби розбіглися по хатах? То там би їх і перебили.

– Так то нечисть, а то – жуки...

– Правильно! Як я ще не доросла, то мені поки що досить і з жуками боротися. А от стану такою, як тітка Гапка, то хай мене кожен ворог боїться.

Богдан охоче повірив, що коли Дарина виросте, то стане ще тою характерницею!

– А я тебе теж мушу боятися?

Даринка глянула лукаво:

– Ні, якщо не будеш дурниці говорити...

І тут раптом у живоплоті щось зашаруділо, затріщало, і чийсь тоненький голосочок не так проспівав, як пропищав:

– Парочка, парочка, баранець і ярочка! – потім почулося єхидне «хи-хи!», знову тріск гілочок, і в'їдлива дражнилка почулася вже з іншого боку перелазу.

– От я тобі!.. – смикнувся Богдан, але Даринка зупинила його:

– Сиди, бережи ногу. Я його зараз сама.

Дівчинка хутко зіскочила на землю, висмикнула з коси кісника і закинула його в хащі живоплоту, наче вудку. Потягла – на кінці, наче рибина, смикався чудернацький чоловічок – кошлатий, із хвостиком і маленькими рижками. Він пищав і махав маленькими рученятами. Богдан ще не встиг як слід роздивитися Даринчину здобич, як ззаду почулося:

– О, всі родичі гарбузові! Десь я це пискля вже бачила. – Баба Франя вхопила чоловічка за шкірки і піднесла до очей. І тут Богдан нарешті роздивився, що то не чоловічок, а таки дитинча зі смішними рожевими щічками. Чортяче дитинча...

– Куцю, то це ти нам усю дорогу голову морочив? Ти, ти, не відмовляйся. Який батько, такий син, – баба повернулася до Богдана. – Ось, подивися на своє телятко! Я ж казала, що ця масть мені знайома. Його тато-чорт у мене свої гріхи в подобі цапа відробляє, а воно шкодить добрим людям. Теж у козячу шкіру захотіло?

– Я хотів, щоб ви татка відпустили... – пробурчав Куць.

– Бо мене інші чортенята дражнять. У них батьки як батьки, а у мене – цапидло.

– Так це ти горішками у вогонь татову свободу відвойовував? От терорист! – засміявся Богдан.

– Слова там у вас у Києві якісь дивні, – зауважила баба Франя. – Капость він мала – та й годі.

– А я інакше не вмю, – почав терти очі кулачком Куць.

– Нас, чортенят, тільки цьому й вчать. От якби мені в школу до діда Оха...

– Що за гармидер? – здавалося, дід Ох з'явився як з-під землі. – Хто це там знову мене згадує?

– А це Куць до вас у науку проситься.

– Хто тебе підговорив, нечиста сило? Нявки? Та вони зі своїм Чугайстром ще й не такого дитину навчать – що людську, що чортячу. До школи я тебе не візьму, бо кожному своє.

– То що ж мені робити? – заверещав, зарюмсав Куць.

– Шкодити далі.

– Як то? Нащо ви, діду, мене дурите... Думаєте, як чорт, то можна?

– І не думав я тебе дурити. Ти вже чув, що в нашому краї чужинці об'явилися?

– Не тільки чув, а й бачив! – пожвавішав Куць. – І чужого Змія бачив. І чужого дядька з шулікою. А з ним ще кілька чужих було. Я їхнім коням уночі хвости позаплутував. І під сідла реп'яхів напхав.

– То щоб ти знав, Куцю, якщо ці чужинці переможуть, то не буде ні нас, ні тебе, ні татка твого, цапа. Навіть світу цього не стане. А перемогти їх дуже важко. Он нащо вже козак

Мамай зі своїми товаришами – сильні вояки-характерники, та їй то мусили зі стегу аж до наших лісів відійти. Тож твоє завдання – шкодити отим, чужим, так, як ти вмієш.

– Я вмію! – зрадів Куць. – Я їхнім коням хвости пообрізую під саму ріпицю. Як не буде їм чим мух і гедзів відганяти – покажуться! А ще я їм...

– Ну-ну, вгомонися. Не хвались, ідучи на рать...

Чортенятко чмихнуло вздовж вулиці – аж закурило.

– Послухай, Франю, – дід Ох кивнув на хмару куряви, – я все спитати хотів, чим же тобі Куців татуньо так дошкулив, що ти його на цапа обернула?

– А-а-а, та то таке. Минулої зими було. У мене на горищі сало висіло, а він усе просить: «Дайте, бабо, сала, дайте... Я вам за нього золотом заплачу». І не потрібне було мені його золото, але ж просить. Віддала я йому те сало, а він – ну мені мішки до хати тягати.

– Із золотом?

– Та наче із золотом. Тягає їй тягає, вже всю комору заклав. І в засік, де борошно було. Борошно я звідти раніше забрала. А він усе сипле та їй сипле. Я йому: «Годі вже». Авін: «Як годі, то їй годі». І зник. А я вранці до тих мішків, а там – саме вугілля.

– То їй що?

– А нічого. Я тим вугіллям усю зиму в печі палила. Тільки воно не дуже добре було – сильно чаділо. От я чорта на цапа їй обернула: аби знав, що бабу Франю дурити не можна. Я ж тобі, нечиста сило, замість сала клоччя не дала. Сало з'їв – тепер мекай.

Богдан нарешті наважився запитати про те, що йому свербіло на язичку:

– Бабусю, а чи не змогли б ви всю оту чужинську орду зачаклувати на щось таке, щоб, як той цап, тільки ходило і мекало? А головне – нікому не шкодило.

– Сама не зможу, багато їх. Та їй чаклун у них сильний. Боюсь, чи не Вія вони з якогось сховку дістали. Але всі разом ми їх подолаємо. До речі, нога ще болить?

– Та наче вже ні. Свербить трішки.

– Ото лягай спати, бо у нас лише дві ночі залишилися. Якщо ми післязавтра до Чарівної брами не дістанемося, то навіть не знаю, що тобі сказати... Ходи спати.

12 розділ, після якого одразу буде чотирнадцятий, бо число тринадцять нещасливе не тільки у нашому з вами світі, а й у тому, до якого втрапив Богдан

Що було вночі – хто знає. Люди спали, сні видали, а прокинулися – позабували, тому нам і не розказали. А побудило всіх телятко-змієнятко. Розлякало всіх курей. Наступило на хвоста котові Цигану, від чого кіт звереснув і просто-таки злетів на самісіньку верхівку груші. А потім загуло у двері всіма чотирма лапами. Аби не впасти, йому доводилося ще їй допомагати собі крилами, тож шуму було – дай Боже!

– Бабуню, вставайте, я вам дядька привів!

– Знущаєшся, гаспиде крилатий? – баба Франя вийшла на поріг. – Нащо мені, старій, дядько, та ще й о цієї порі?

– То це не просто дядько, а дядько з Причепівки. Він вам зараз усе розкаже.

На подвір'ї обтрушував свиту довготелесий худий чолов'яга.

– Сиджу собі, нікого не чіпаю, воза лагоджу... – бурчав чоловік, – а воно мене за комір – хап! – і в небо понесло. Ну, думаю, все, відтоптав рясту. Бо спочатку здалося, що то мене страшило триголове вполювало. А тоді чуто: «Не смікайтеся, дядьку, бо впушу. А мені треба вас до баби Франі живого донести». Так це ви – баба Франя? Ну, тоді – здорові були. Кажіть, нащо я вам здався?

– Про порося розкажіть! – писнуло ззаду телятко з крильцями. – Бо вони думають, що то я поцупив.

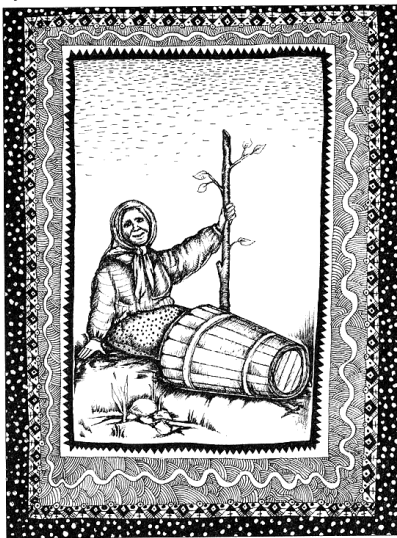
– Ну, як ти отак хвацько дядьків крадеш, то що тобі те порося? – засміялася баба Франя. – Ви, шановний, вибачайте нашого малого. Він у нас занадто старанний. Але не турбуйтеся, назад – як привіз, так і відвезе. Покладе, де взяв.

Дядько як уявив собі, що знову летіти доведеться, аж руками замахав:

– Ні-ні, дякую, я й сам доберуся.

– Як скажете. Але справді, що там у вас сталося?

– Та що? Літо ж зараз. Свині у мене в загороді за хлівом. Отож, днями надвечір налетіло триголове опудало. Голодне, та ще й жадібне. Бо вхопило чималого підсвинка і цілого, не жуучи ковтнуло. Ото нас усіх і порятувало – бо зміюка вдавився. І одразу – до річки, у верболози. Цілу ніч кашляв і воду сьорбав. Уся Причепівка заснути не могла – хто зі страху, а хто від того кашлю.

– То кажете, жадібний?

– І жадібний, і дурний. І своїм трьом головам ладу не дасть. З'явився на пасовищі. Одна голова каже: «Чорну корову їстимемо». Друга каже: «Ні, білу». А третя кричить: «Рябу хапаймо!» Поки отак репетували, то всі корови розбіглися. Він за ними – налетів на сусідів хлівець. Розніс його на друзки спересердя. У хлівці кури сиділи, то порозліталися, а от півень, знаєте причепівських півнів, їх навіть собаки бояться, то одній голові він ледь очі не повидовбував.

– І що, ніякого порятунку від того Змія немає?

– Е, не кажіть, наші люди не в тім'я биті. Є у нас хлопець один – Іванко-ковалик. Розумний хлопець, хоч і молодий. Він одразу сказав: «Як на сердитих воду возять, то й ми повозимо». Прорізав у дверях кузні три дірки, важеля хитромудрого приробив і пішов туди, де Зміюка спав.

Той якраз у ставку греблю прорвав, воду спустив і всю рибу зжер. А ковалик його кропивою – хльось! – по носі одному, і по другому, і по третьому. Змії спросоння не розібрав, хто це до нього так непоштиво. Озвірів! А Іванко не чекав, поки і його з'їдять, ноги в руки – і до кузні. А там за двері заховався, клямку накинув і зсередини дражниться: «Ти, дурена триголова, в кожній голові полова!» Змії у три голоси кричить: «Розірву! З'їм!» А Іванко: «Добре, їжте, тільки не всі одразу. Хто перший?» Всі три голови: «Я!» – і впхалися у ті дірки. Ковалик важеля опустив, змії туди-сюди смиконувся, а голови – в ярмі залізного, та ще й заговореному. Отже, три дні зміюка на Причепівку працював замість горна. Він як Іванка бачив, то таким вогнем дихав, що будь-яке залізо враз розпикав.

– Тільки три дні?

– Три. Бо на четвертий уночі в селі чужинці з'явилися мов з-під землі. Визволили Змія і разом з ним зникли. І дивно якось: доскакали до кургану, а там як у яму провалилися. Але ж знаю, що ніякого провалля там немає.

– Є там провалля, – почувся ззаду голос козака Мамай. – Тільки не просте, одразу й не побачиш.

Доки причепівський дядько розповідав про місцеві події, козак Мамай і Юра вийшли з хати вже зодягненими до походу і при зброї.

– Як вони до вас пробралися повз варту, – продовжив Мамай, – це вже я сам бачив. Чужинці спочатку на гадюк перекидаються і проповзають тихенько, куди їм треба, а вже потім обертаються чи на людську, чи на вовчу подобу. А оте провалля на місці не стоїть, а весь час ніби повзе. Вперше воно в степу виринуло, там, де я Богдана зустрів. Крізь нього спочатку роз'їзд проскочив. Ну, його ми швидко подолали. Та за ним ціла орда ринула зі Змієм та іншою нечистю. Жабу пам'ятаєш? Отой хлоп нечемний, якого я на жабу обернув, але лише на три дні – він із ними був, напевне, за розвідника. Довелося нам аж сюди, до лісів відходити. Кепсько... До Чарівної брами ще один день іти. Як вони туди прорвуться, то не знаю, що вже діяти.

– Змія я на себе візьму, – сказав Юра, сідлаючи коника, – цього разу він од мене не втече.

– А от і втечу! – подало голос телятко-змієнятко, але про всяк випадок заховалося за бабу Франю.

– До чого тут ти, – відмахнувся Юра, – коня кують, а жаба ногу підставляє.

– Я не жаба! – образилося змієня.

– Ти не жаба, ти у нас – юний орел. Хочеш, будеш за розвідника?

Змієнятко застрибало від радості й замахало крилами, знявши хмару пилюки. Всі закашляли і зачхали.

– Ану, юний орле, крильця маєш – лети, бо ось я зараз вінника візьму, – насварилася баба Франя.

Змієнятко крутнулося, злетіло вище груші, на якій досі сидів переляканий кіт Циган, чмихнуло, від чого Циган одразу опинився на землі, й радісно заверещало:

– Ну то що, дядьку Юро – я не так літаю? – і зникло з хмарками.

– Уїв-таки? – озирнувся козак Мамай до Юри.

– А таки уїв.

– Ну, то поїхали, бо своїх не доженемо.

За вершинами тільки курява знялася на шляху і довго не осідала...

– А це що за чудасія котиться? – здивовано озвався рибалка Петро, який досі сидів на призьбі, не втручаючись у розмову.

Стежкою до воріт котилася химерна колюча куля, яка підстрибувала і ойкала на додачу. Коли вона нарешті підкотилася до ніг баби Франі, всі роздивилися, що куля ця з реп'яхів, і з неї стирчить дуже знайомий хвостик з китичкою.

– Куцю, це ти, бідолахо? – нахилилася до нього баба Франя.

– Я, бабуню, – почувлося жалібно. – Рятуйте, бо болить...

– Хто ж це тебе так?

– Чужі впіймали. Вони ще минулого разу мене запримітили, коли я коням під сідла реп'яхи встромляв. А цього разу і близько підійти не дали. Схопили і всі ті реп'яхи мені назад повернули... Ой і колеться ж!

– Доведеться його стригти, – замислено сказала баба Франя.

– Що ж це воно буде? Тато – цап, син – стрижений чорт. Ганьба всьому сімейству, – бідкався Куць.

Тут дядько Петро нарешті не витримав:

– Не дражніть малого. Його вичесати треба. Тільки не людським гребенем, а тим, що коням хвосту чешуть. Зараз принесу.

– Слухайте, – раптом пригадала баба Франя, – а де ж це наша Гапуня? Гості давно повставали, а господині щось не чути.

Дядько Петро озвався вже зі стайні:

– Та вона ще до третіх півнів прокинулася. Незабаром прилетить. Казала, треба спочатку все перевірити. Бо за тим городом і хазяйством уже й забула, як у ступу сідати і товкачем правити. Ще й мене налаяла, бо я, бачите, в її ступі сіті ховав. А куди ж їх подінеш, адже в іншому місці миші трублять. Он уже в Цигана скоро вуса об'їдять, айому хоч би що – все рибки давай. Ледацо!

Ступа... Літати на ступі... Ці вирази Богданові були знайомі. Він навіть бачив, як це робиться, у мультику про бабу-ягу. Але ж та баба з мультика була страшна, як атомна війна, і жила в хатинці на курячих ніжках посеред глухого лісу. На додачу говорила якимсь дурним голосом. А тітка Гапка – то ж нормальна сільська жіночка, і хата у неї чиста, біленька і чималенька. А те, що ворожити вміє, то схоже, у цьому світі того не вміє тільки кіт Циган. Та й то – хто знає...

– Ну, доки наша Гапуня там собі налітається, ми самі сніданок зготуємо. Бо негоже у дорогу голодними споряджатися.

– Розумна річ! – озвався дід Ох, знову вирунаючи з дерева. Спав він там, чи що?

Баба Франя пішла наводити ревізію в печі тітки Гапки, чоловіки гомонили стиха про щось своє, а Даринка з Богданом заходилися вичісувати кінським гребенем нещасного Куця. Заняття це для бідлахи було не дуже приємним, себто зовсім неприємним, але чортеня героїчно терпіло, тільки час від часу попискувало крізь зуби і за кожним вичесаним реп'яшком уточнювало, де та колючка згодом у його мучителів опиниться.

З хати вже запахло чимось смачненьким, коли раптом над грушею щось голосно захурчало, а потім бабахнулося вниз, ламаючи гілляки.

– А бодай би тебе підняло і тьопнуло! А щоб із тебе до кінця віку свині воду пили! А щоб ти на сонці розсохлася!

Богдан наважився розплющити очі, які самі собою міцно стулилися від того гуркоту, і побачив, що під грушею лежить на боці велика дерев'яна ступа, а з неї, спираючись на товкач, намагається вибратися тітка Гапка. Богдан підбіг, подав руку.

– Ой, спасибі, дитино! Хоч ти допоміг. А то ж усе сама робити мушу... Ні, воно начебто нічогенько літалось. Наче не забула. Так треба ж – отут, над кутком сусідку здибала. Причуперадилася, стара відьма, як та молоденька, і на своїй драній мітлі на Лису гору розігнала. Чекають її там, не дочекаються. Сидять і думають, як від неї скоріше відкараскатися. Ні, я її не чіпала. Летиш, то лети. А вона мені: «Це ви що, сусідко, ступу з товкачем помили і на вітрі сушите?» Ну, я їй, звичайно, показала. І шпичаки на стежці пригадала.

– Гапуню, що ти їй зробила? Вона хоч жива? – стурбовано озвався дядько Петро.

– А що це ти за неї так переживаєш? Жива, жива твоя красуня. Я їй тільки заговорену дулю під носа тицьнула. От же ніколи не думала, що з лівої руки дуля ще краща, ніж з правої. Її так тьопнуло, що вона замість Лисої гори в терновий куць залетіла. До зими колючки витягатиме. Я, правда, теж трохи того, не додивилася та й в'їхала в грушу. Добре, хоч товкача не поламала, бо чим би свиням дерть замішувала?

– Про свиней ти думаєш, а про гостей забула? – пробурчав дядько Петро, ховаючи посмішку. – Гості з самого ранку очкурі підтягують, поки господиня десь літає. Юра з Мамаєм на розвідку голодними поскакали! Діти он скоро замазку на вікнах об'їдати почнуть.

– А цур тобі й пек, старе жорно! – вдарила руками об поли тітка Гапка. – Мелеш, мелеш, сам не знаєш що. Чи не бачив учора, що я на ранок Юрі з Мамаєм рибальську кашу приставила? Якраз до ранку вона і впріла.

Богдан згадав, як тітка Гапка після вечері обклала тоненькими скибками сала дно казана, вигорнула туди промите пішно, перемішане з двома десятками сколочених яєць, залила залишками юшки, поставила у добре витоплену піч і закрила заслінку. Вже ж для такої господині просто неприпустимо, щоб гості голодними залишалися.

А Гапка все дорікала Петрові:

– Я ще коли встала, то Мамайв сніданок на стіл поставила. І затірки сухої їм з собою дала, джури, як треба буде, зварять. А ти? Чи ти вже так охляв, що немає сили заслінки з печі зняти та горшки з їжею повитягати? Яка ж то хазяйка на ступі літатиме, якщо в хаті не попорано?

– До печі лазити – то жіноча справа.

– У тебе всі справи – жіночі, – вигукнула тітка Гапка вже з хати. – Франя вже все дістала та насипала. Ти краще клич гостей до столу. І хліба вріж – ото вже справді хазяїн мусить робити.

Дядько Петро, як завжди, не поспішав робити те, що жінка загадала. Та тут у хаті щось так грюкнуло, бахнуло і посипалося, що він підскочив і влетів до хати.

– Що таке?

– А нічого, – озвалася баба Франя. – Сто разів я вам говорила, що зараз усе не таке добре, як раніше було. А ви мені: «Ще й скажіть, бабо, що й глина зараз не така». І що? Таки ж гірша. Заговорених мисок ледь на рік вистачає. Як починають самі митися, то тільки черепочки збирай. Ні, як зманили нашого гончаря заморські характерники, жовті на обличчя і з вузькими очима, так немає кому на три села порядний посуд випалити.

– Ох, ці мені жінки, та ще подруги! – чмихнув дід Ох. – Ми ще не снідали, а миски вже миються і одна одну б'ють.

– Атож, – підтакнув дядько Петро. – Щось у Гапуні сьогодні все б'ється: як не миски, то ступа. Але ж і господиня – все в руках горить.

Але коли побачили накритий стіл, одразу забули про кпини. Богдан зачерпував ложкою верещачку – суп із свинячою поребриною на буряковому квасі, закусував смачнющим домашнім чорним хлібом, заховував таратуютою – кружечками вареного буряка з дрібно нарізаними солоними огірочками та хроном – і дивувався: чому ж його мама такого не готує? Та, мабуть, і ніхто в Києві цього вже не вміє. А шкода, ніби прості страви, а які ж смачні!

Снідали повагом, не поспішаючи. Нахвалювали хазяйку, трошки посперечалися, коли ж нарешті піде дощ. Дядько з Причепівки поїв, подякував, а тоді вибачився, що дорога дальня, та й подибає собі додому. Тітка Гапка ще побідкалася, що у гостя часу немає, бо в неї на обід якраз домліває в печі така соломаха, що вони на своїй Причепівці зроду-звіку такої і не нюхали. Богдан закліпав очима і ледь не сказав уголос, який, мовляв, ще обід, коли треба по розрив-траву поспішати. Але промовчав і лише засовався на лаві. Та баба Франя це помітила:

– Поспішиш, хлопче, курей насмішиш.

– Але ж ви самі...

– Що – ми самі?

– Самі казали, що поспішати треба, а ми повземо, як той равлик непритомний.

– Правильно. Розрив-трава – то тобі не суніця лісова. Її рвати треба того дня, коли вона найбільше сили набереться.

– Щось мені дуже те провалля не подобається, – раптом озвався дід Ох, який з самого ранку майже не втручався у розмови. – Я от за ці три ночі з волхвами побалакав, які в деревах, і ще де з ким. Так вони сказали, що справді, крім нашого світу, є ще й інші. Одні дуже на наш схожі, а є й зовсім інакші. І за старих часів, і вже за наших інколи з тих світів наче дверцята відчиняються чи щілина якась. То людина проскочить, як от наш Юра з конем...

«Чи я...» – подумав Богдан.

...чи звірина якась дивна прослизне. Пам'ятаєте оту гадюку з сімома головами, що самі виростили замість відтятих? Скільки вона страху наробила у Черноліссі... Але ж щілинка ота щоразу дуже вузенька. Ну людина, ну тварина, добре, змії пролізе. Але щоб ціла Орда з усією своєю ворожбитською нечистю, такого навіть найдревніші волхви не пам'ятають. І ще, раніше так було: щілина відчинилася – і одразу зникла. А тут оце провалля, про яке козак Мамай і причепівський дядько говорили, гуляє степом, як дурна коза по селу. То перше. Друге, поганська стріла, яку я з ярма витяг, Якове. Дуже вона дивна.

– Я думав, що вона десь по дорозі випала, – сказав пасічник, – а що в ній дивного? Стріла як стріла: наконечник, пір'я, комишина. Бо то наші козацькі стріли з дерева, а у тих бусурманів воно не росте, самий очерет.

– Та ні, Якове, то не очерет і навіть не дерево. Вона з якогось залізаччя, яке навіть я не здибав. Бо дуже міцне, але легке. І пір'я на хвості – то не пір'я, а щось таке, на тверду шкіру схоже. Гнеться добре, а не розірвеш. От я й думаю, хто б нам сказав, що то за диво впало на наші голови? І з якого такого світу?

– Яка різниця – з якого? Нас туди в гості не кликали, та ми й самі не збираємося, – баба Франя вийшла з хати, витираючи руки. – А ти, Гапуню, коли на ступі літала, крім сусідоньки своєї, більше нікого не стрічала?

– Та мерехтіло ніби щось таке за курганом, ну, тим, що між Причепівкою і Яструбинцями. Але я подумала, що, можливо, то сонце у чийсь копанці відбилося.

Отут Богдан наважився втрутитися.

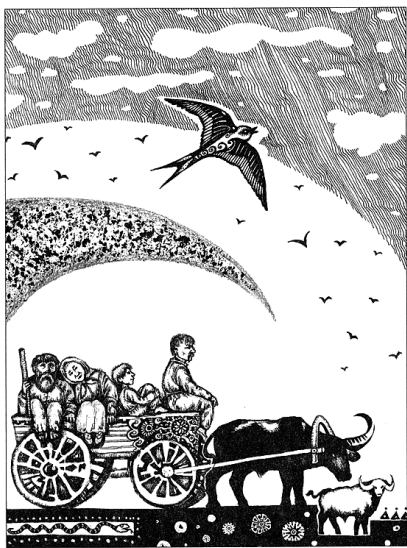
– Тьотю, а з якого боку той курган, де мерехтіло?

Господиня вказала рукою на захід. Богдан намалював в уяві приблизну схему «сонце – обрій – курган» і похитав головою:

– О такій порі, як ви літали, не мусило би сонце відбиватися від копанки вам у очі. Та ще й з того боку, де ви показуєте. Зарано дуже. От якби ви опівдні літали...

– Опівдні літають хіба що півні, а порядна жінка, як сонце вище тину зійде, має в хаті поратися, – ображено підігала губи тітка Гапка.

– Як треба буде, то й надвечір полетиш, – повчально сказав дід Ох. – А зараз-таки збиратися маємо, як не хочемо на цю хату біди накликати. Бо про неї нечисть уже прознала. Та й підгадати треба, щоб до Чарівної брами якраз до молодого місяця встигнути. Богдан правильно сказав, що за курганом провалля відкривається. Хто знає, що з нього цього разу понавипаде.

14 розділ, як і обіцяли, чотирнадцятий, бо і в тому світі, і в нашому, числа 13 бажано уникати

Спочатку дорослі трохи посперечались, якою дорогою йти до Чарівної брами. Баба Франя вважала, що немає кращого, як шелягами і верболозом понад річку, бо там Мареназахистить. Але дядько Яків покрутив вуса і сказав, що воно, звичайно, понад річкую безпечніше, однак задовго.

– Кожна річка тече з вихилясами. А наша – то взагалі, як дурне лоша на лузі: то в один бік шарпається, то в інший, то вперед скаче, то назад завертає. Можемо і не встигнути.

– Встигнемо чи не встигнемо, зараз подивимося, – встряв дід Ох. І кінцем свого костура почав креслити на землі щось схоже на простеньку карту. – Оце ми зараз тут, отам – Чарівна брама. А річка наша крутить отак-от...

Богдан придивився і чмихнув, бо річка вигиналася під прямим кутом, і виходило, що дід Ох намалював звичайнісінький прямокутний трикутник, у якому гіпотенузою був прямий шлях від Борицівки до Брами, а катети – дорога вздовж річки.

– Ось дивіться, – показував Ох, – версти з чотирьох треба йти до повороту, а там ще зо три.

– А напругу ж скільки буде?

– П'ять! – бухнув Богдан, який швиденько прорахував подумки: три в квадраті – дев'ять, чотири в квадраті – шістнадцять, разом – двадцять п'ять, тобто п'ять у квадраті. От чудасія: коли він на уроці математики через силу втовкмачував собі в голову оту теорему Піфагора, то все думав: нащо це, хіба вона йому в житті знадобиться? І цеж треба: знадобилася, і не де-небудь...

– А ти як знаєш, що п'ять? Хіба ти там уже бував?

– У школі вчили, як відстані визначати...

– Надаремно я на ваших київських волхвів наговорював, – зітхнув дід Ох. – Якщо вони вміють міряти шлях, не бачивши його в очі, – то неабияка ворожба. Воно, насправді, понад берегом ще довше. Бо стежка теж крутить. Там – болото, там – затока, там куці терену обходити доведеться, то воно разом не сім, а всі десять верст...

– Зате безпечніше! – стояла на своєму баба Франя. – А в степу нас не те що змії – гедзі зайдять. Найгірше місце той степ. Недарма його так Орда любить. І видно все здаля, як на долоні. Не встигнемо від Борицівки відійти, як нас якась нечисть характерницька з неба одразу помітить.

– А навіщо нам іти? – втрутився дядько Яків. – Ми поїдемо спокійненько. Досить уже, і набігалися, і находилися. Оце сьогодні чумацька валка надійти має. Саме у той бік прямують, що нам треба. І до того ж, по-перше, чумаків чужинці побоюються, по-друге, отаман чумацької валки – мій родич.

Баба Франя, щоправда, ще трохи побурчала, мовляв, не подобається їй така мандрівка, бо степ є степ, а їхати мають не на ярмарок, але дядько Яків її одразу заспокоїв:

– Не подобається на волах? То попросить Гапку, вона вас на ступі підвезе. Якщо не втопить по дорозі в якійсь копанці.

– Бачиш? – повернулася баба Франя до діда Оха. – Чому ти молодь учиш? Слухають, як ти з мене кепкуєш, та й собі вже...

– А я хіба що? Я нічого... Давайте краще зберемося швиденько, бо валка без нас пройде.

– Не пройде. Чи я не знаю, що ти Даринку ластівкою послав чумаків попередити?

Щось таке про чумаків Богдан читав у підручнику з історії. Але запам'яталися йому лише круторогі воли, точніше їхні опудала в Ніжинському краєзнавчому музеї, куди він з батьками ходив, як вони гостювали у батькових родичів. Їм іще екскурсовод сказав тоді, що

чумаків уже немає років зі сто, якщо не більше, і навіть отакі воли з великими рогами давно повимирали. А чим ці чумаки займалися і що таке валка, нарешті, чому з ними було безпечніше, аніж самим іти через степ, поки що залишалося для хлопця таємницею. Бо на картині, що висіла над опудалами, чумаки сиділи увечері коло багаття, і що у них там на возах лежало, не роздивишся.

Коли всі четверо вибралися за околицю, де в тінистому гайочку відпочивали чумаки, Богдан одразу зрозумів, що отой художник, який для музею картину малював, ніколи вжитті живих чумаків та їхніх волів не бачив. Бо на що вже воли дядька Якова були і величенькі, і круторогі, але в порівнянні з чумацькими вони видавалися просто телятами. Та й чумацькі вози або, як потім йому пояснили, мажі, скидалися чимось на взірець бойової машини піхоти, хіба що без башти з кулеметом. І самі чумаки, які спокійно запрягали своїх величезних волів, були як один широкоплечі, високі й мускулясті. Зодягнені всі вони були так, як решта в цьому світі, – у полотняний одяг і шкіряне взуття, плетене з ремінців. Те, що Богдан спершу назвав сандалями, але Даринка підняла його на сміх і пояснила, що то постолі. От тільки брилі у чумаків були кристаліші, аніж у дядька Якова. Та за поясами стирчали криві ножі у шкіряних піхвах. Але найбільше вразили Богдана воли чумацького отамана. Ні, вони були не просто найбільші з усіх тридцяти пар волів, що склали валку. Їхні роги... Богдан спочатку подумав, що вони пофарбовані, та коли підійшов ближче, зрозумів, що то не фарба, а тонкий шар жовтого металу. На вигляд, як справжнісіньке золото.

– Здоров, небоже, – привітав отамана дядько Яків. – Дивлюся, ти вже на справжнього ватажка вибився. Он волам уже й роги позолотив.

– І не кажіть, дядьку, – відгукнувся молодий отаман. – Ким би я був без тих воликів та своєї ватаги? Клятий коваль-волох здер з мене за роботу добряче, зате золото чистісіньке! Здала видно: не хто-небудь, а чумаки їдуть!

Доки віталися, решта чумаків робили своє: обережно повитирали з волячих морд краплі води, змастили дьогтем кожну вісь, перевірили, як короб воза тримається на міцних, окованих залізом люшнях.

– Важниці не позабудьте, як минулого разу, – гукнув отаман, – бо як віз перекинеться, будете на власних спинах піднімати.

Чумаки слухняно перевірили, чи на місці довжелезні товсті жердини, схожі швидше на запасні голоблі. Потім допомогли залізити на отаманського воза бабі Франі й підсадили Богдана. Точніше, підкинули як пір'їнку. Він навіть не встиг сказати: «Я сам!», як упав на мішки, вкриті баранячими шкірами. Дядько Яків і дід Ох умостилися поряд. З ярма спурхнула ластівка, сіла дідові на плече, щось прошебетала – і полетіла кудись попід хмари.

– Гей-гей! – гукнув отаман, ляснули батоги, зарипіли навантажені короби, і валка повагом рушила.

Коли Богдан придивився уважніше, то побачив, що чумацькі вози відрізняються від звичайних не тільки розмірами і конструкцією. І ярма, і голоблі, й борти коробів були прикрашені вигадливою різьбою й оковані тоненькими смужечками металу, схоже на те, що міді. А ще вози майже не підкидало на вибоїнах, короби лише м'яко колисало.

– То скажи мені, небоже, – озвався дядько Яків до отамана, – ти Орду давно зустрівач?

– Орда, дядьку, сидить коло свого моря і ще навіть коней не підкувала.

– Та ти що? Бони ж у цю пору якраз і налітають.

– Біда у них, дядьку. Хан занедужав. А на сина-спадкоємця не сподобився. Самі дівчатка. А в Орді – не як у нас, коли у великих князів і доньки володарками ставали. Там тільки сина подавай – і край! От Орда і колотиться, хто ж із племінників ханського бунчука собі забере.

– Тоді, пане отамане, я чогось не розумію, – подав голос дід Ох. – Якщо Орда сидить у своїх землях, то хто ж тоді позавчора напав на нас на кладці, а ще за день до того – на Мамая в степу? І хто ж тоді всю цю ворожбу навколо нашого хлопця розводить?

– Кажу тільки те, що бачив, діду. На власні очі... Орда сидить у своїх землях і оплакує хана, який ось-ось помре, а коні пасуться у степу в табунах. Щодо ворожби, ви ж краще від мене знаєте, чому всяка нечисть чумацький шлях десятою дорогою обходить, особливо вдень.

– Твої би слова, небоже, та Всебогу у вуха. І Перуну теж. Бо то вони обоє нашим шляхом і ходять, і їздять, і душі людські до себе на небо забирають. Та ми з дідом Охом теж говоримо лише про те, що самі бачили.

І дядько Яків коротко переповів своєму родичеві події останніх днів. Сонце вже почало хилитися на захід, легенький вітерець роздував шовкові китички, прив'язані до ярма для прикраси. Навколо було спокійно, тихо, немов ніколи не існувало ні чужинських роз'їздів з їхніми зміями триголовими, ані смертельної небезпеки всьому, в цьому світі сутньому.

Раптом знову звідкись згори на плече дідові Охові стрімко впала ластівка, щось прошебетала йому на вухо, змахнула крильцями і швидко полетіла геть понад самою травою.

– Про вовка помовка, – зітхнув дід Ох, – треба було ласицями перекинутися. А ще краще – мурахами. Але тоді доки б ми до Чарівної брами дошкандибали, то усі б ноги стерли і молодого місяця прогавили.

Від обрії вже котилася хмара пилюки. Потім вона розділилася на дві частини, з неї вискочили ще маленькі на відстані фігурки вершників і, вишикувавшись півмісяцем, помчали назустріч валці. Отаман зірвався на ноги і голосно гукнув:

– Товариство! Мажі – в коло! Волів – досередини! Самостріли – в руки! Важниці не забудьте.

На очах у здивованого Богдана повільна, навіть задумлива чумацька валка за лічені хвилини перетворилася на справжнісінький бойовий табір. Високі мажі, поставлені по колу, були непоганим захистом, бо жоден вершник не міг би їх перескочити, а поміж спицями коліс грізно найжачилися самостріли, споряджені не дерев'яними, як у дядька Якова, а кованими із заліза стрілами.

Чужинська кіннота зімкнула фланги й оточила табір з усіх боків. Проте йти на штурм не наважувалася. Вершники гарцювали по колу на безпечній відстані і щось по-своєму верещали. Щоправда, десь за півгодини один сміливець галопом помчав навпростець на табір. Він низько пригнувся до гриви, аби не налетіти на стрілу, і біля самих возів стрімко здибив коня. І одразу заробив межі очі міцний удар кінцем окутої залізом важниці. Кінь поніс те, що залишилося від вершника, назад до гурту.

Час минав, чужинський корогод не припинявся. Нападники лише крутилися то за сонцем, то проти. Але наближатися до возів уже не наважувалися.

– То кажеш, небоже, Орда над своїм ханом сльози проливає і з місця не рушає? Що ж виходить: або ці гаспиди свого хана не дуже люблять, або...

«Або вони чомусь не знають, що у них перевибори скоро», – подумав Богдан.

– Або це не наша Орда, – озвався чумацький отаман. – Наші на чумаків ніколи не нападають, угоду тримають міцно. Бо якби не ми, то хто би оту їхню сіль продавав? Вони ж до торгівлі не пристосовані, тільки до воєн. Ну, бувало, що дерли з нас подвійну подать, але щоби наскакувати отак... До того ж, дядьку Якове, присягаюся, я таких кошлатих ніколи не бачив. Наші ж ординці голови під бубон голять. Та ви самі гляньте уважніше.

– Мені інше не подобається, – сказав дід Ох, – те, що вони на нас не нападають. Все ж їх чималенько. Законів наших вони не знають, про наших богів, можливо, і не чули. А все ж щось їх тримає. Ну, почекаємо, доки у них коні потомляться.

«Щось мені це нагадує, – подумав Богдан, – так, наче якийсь чайник, ще дурніший від мене, заліз до складної комп'ютерної гри у віртуалці й завис, бо не знає, що йому далі робити. От і крутить своє військо по колу. Шкода – з Вітьком зв'язку немає. Він би їх швидко заблокував».

Коні потомилися, коли сонце вже примірялося захватися за обрій. Чужинські коногони відвели їх подалі в степ і, не розсідлюючи, повдягали пуга й дозволили пастися. Самі ж нападники повмоцувалися по колу невеличкими групами, не зводячи поглядів з чумацького табору.

– Краще б ми все ж понад річкою пішли, – сердито сказала баба Франя, – бо через оцих харцизяк невідомо, коли до Брами дістанемося. У них вочевидь часу багато, а у нас – зовсім мало. Ти чого сидиш, старий пеньку? – накинулася вона на Оха – Завів нас, тепер виводь.

– Дайте дідові спокій, – озвався дядько Яків, – то моя думка була.

– Не давайте мені спокою, – сказав дід Ох, – тоді я щось придумаю. Виставляйте, пане отамане, варту, бо до ранку нічого цікавого не буде. Ця орда чомусь лише вдень смілива.

Богдан, хоч і розхвилювався добряче, що його аж трусило, однак утома взяла своє. Він заснув. Уночі кілька разів прокидався, бачив чужинські багаття, чумацьку варту на чатах, дядька Якова, який прикривав його, Богдана, своїм тілом. Потім йому здалося, що дід Ох та баба Франя кудись зникли, але коли на світанку розплющив очі, то всі дорослі були на місці.

Чумаки, не зводячи очей з чужинської облоги, тихо запрягали волів. Отаман командував не вголос, а жєстами. Богдану здалося, що він дивиться фільм, у якому навмисне вповільнили всі рухи. От воли повагом потягнули вози, повільно-повільно почали обертатися колеса, коло зі швидкістю слимака перешикувалося у найжачений списками і самострілами ряд. А на боці чужинців ніхто й не поворухнувся. Так, наче всі вони там залякли.

Валка потихеньку проїхала через кільце облоги. Чужинці були зовсім поряд, і Богдан чітко побачив, що вони немовби сплять з розплющеними очима навколо ще гарячого попелу своїх багать. І лише коли чумаки вже далеченько відїхали, нападників наче хтось увімкнув. Вони позривалися на ноги, забігали навколо своїх коней, знімаючи з них пуга. А потім – нова несподіванка. Коли чужинці скочили в сідла, коні почали ставати дибки і скидати вершників на землю разом із сідлами і всією зброєю. За якусь хвилину розсідлані коні з диким іржанням уже мчали собі в степ, а їхні вершники або стогнали, лежачи на землі, або кульгали, надаремне намагаючись наздогнати коней.

Дід Ох і баба Франя здивовано Perezирнулися:

– Франю, а що це ти коням поробила?

– Я поробила? То ж ти ласицею поміж коней крутився, а я лише зілля в багаття сипала, аби харцизяки вклякли.

– Та я ж тільки упряж перегриз... А тут одразу видно – хтось коням щось ще під сідла підклав. Бачила, як вони казилися? Я думав, це твої жарти.

– А я думала, твої...

У цей час ранковий вітер закинув просто на воза куц перекотиполя. Щось чхнуло – і з куца став уже добре знайомий чортик Куць.

– То що, бабуню? Добре я шкоду роблю? Тепер ви татка відпустите?

– Що ти там накоїв, горе моє чортяче?

– А не скажу, доки тата не відпустите.

– Ну, що з тобою поробиш. От тільки довеземо Богдана до Брами, повернемося додому, і я одразу твого тата розчаклюю. От прись-йї-бо!

– Я їхнім коням гедзів у вуха напустив. От вони й показалися. А чужинців то ви приспали, що мене ніхто не побачив?

– Хіба ти не бачив, як я у багаття зілля сипала?

– А що то за зілля було, бабуню? – не витримав, поцікавився Богдан, – сонне якесь, чи що?

– Та ні, сильніше, соколику! Євшан-зілля називається. Як хтось, втрапивши у чужі краї чи у чужий світ, його понюхає, а особливо димом надихається, то така його туга бере, додому тягне, що хоч плач. Усе решта байдужим стає. От і залякли. Стривай, діду, щось ти їм не те перегриз, а я не те сипала. Он дивись: навздогін біжать. Пішки, але швидко. І не для того наздоганяють, аби дорогу додому запитати.

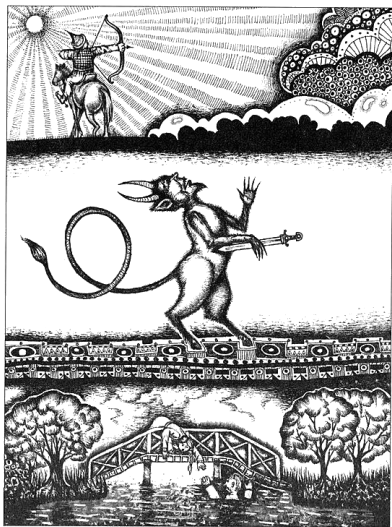
Справді, розлючений натопи чужинців розмахував зброєю і вигукував щось незрозуміле, але загрозливе. Чумаки, стиха лаючись, знову почали шикувати оборону. І в цей час у чистому небі наче голосно луснула величезна повітряна куля. Звідкись узявся шалений вихор, що перетворився на темно-синій стовп смерчу, з якого вилітали блискавки. Він ударив у натопи чужинців, підхопив, поніс і порозкидав десь далеко по степу.

– Спасибі тобі, Перуне-боже, що за дітей своїх заступився, – вигукнув чумацький отаман. Зняв бриля і вклонився до землі. Решта товариства зробила те ж саме.

– От чорна невдячність! – аж підскочив на стільці Вітько.

– Я поки цього смерча з іншої гри витяг, в їхній світ вписав, то ледь не озвірів, як ті коні.

А вони чомусь Перунові дякують.

15 розділ, у якому наші подорожні впритул наближаються до мети своєї небезпечної подорожі

Чумацькі воли спокійно і впевнено тягли мажі. Шквал разом із чужинцями зник так само зненацька, як і з'явився. До самого обрїю не було видно нічого, крім степового різнотрав'я.

– Скажу тобі, Якове, – скаржився дід Ох, – що в моєму віці ласицею перекидатися таки важкувато. Он, доки кінську збрую поперегривав, половину зубів розхитав. Та й не люблю я цю ворожбу. Це колись один сіверський відьмак мене навчив, казав, згодиться. Оце тільки зараз і згодилося. Ні, все ж таки щукою, наприклад, воно краще. І не спекотно, і зуби цілі...

– Що ти там про зуби кажеш? – аж надто турботливо озвалася баба Франя. – Болять, чи що? То помолися святому Пантелію, щоб полікував.

– А як там йому молитися? Я й не знаю...

– Та ж як? Повторюй за мною: святий Пантелію.

– Святий Пантелій...

– Полікуй мені зуби.

– Полікуй мені зуби...

– Щоб zostалися самі губи.

– Щоб... е-е-е, знову ти мене упіймала! От же Франя, от же хитрюца!

Всі зареготали, і отак, зі сміхом, з жартами, наче й не пережили страшної небезпеки, тихо їхали вперед.

– А коли там обід? – раптом згадав хтось.

– Як до могили доїдемо.

– Якої?

– А могили батька, що дочку не любив.

«Чудернацька назва», – подумав Богдан. Так і сказав, коли воли зупинилися на березі річки коло невеликого горбка.

– Нічого чудернацького, – знизала плечима баба Франя. – Знала я того йолопа. Сам собі життя занастив.

– Як то?

– Ой, не мороч голову! Мені он обід варити треба, та й то не на чотирьох, а на всю валку. А ти зі своїми запитаннями.

– Е, ні, бабуню, – втрутився отаман, – обід кашовари зготують, а ви посидьте, відпочиньте. Краще справді розкажіть про цю могилу. Бо і я, скільки їздив, а чого вона так називається, не знаю.

– Ой, синку, – зворушено прихилилася до нього бабця, – я вже й забула, коли мені так казали: «Посидь, Франю, відпочинь». А як же ж добре це чути... Ну, гаразд, розповім, якщо так просите.

Жив у цих краях такий собі Михайло. Розумом неглибокий, та ще й як увіб'є собі щось у голову, то вважай назавжди. Йшли якось через його село цигани, він і попросив якусь циганку йому поворожити. Та наговорила сім міхів гречаної вовни, та всі неповні. Думала, що він їй золотого дукача заплатить, а скупенький Михайло ледь на п'ятака мідного розщедрився. От циганка наостанку й каже: «Ти, голубе, сина хочеш, а жінка тобі дочку вродить, та ще й таку, що на погибель тобі буде».

– Ну це ж треба було таке ляпнути!

– Я би тій циганці язика червоним перцем припекла, аби знала, як отаке молоти. А він повірив. І як вродилася дочка, то аж чорний ходив. Поки росла, все зло на ній зганяв, бо вона, бачте, дівка. Ну, дитина змалечку намагалася до татка з ласкою, а татуньо – як та хвороба до неї. Доброго слова не мав, лише штурхани та потиличники.

А поза тим, виросла дівчина гарна, розумна та роботяца. Та як матері не стало, то хто Михайла догляне? Тільки вона. Отож, як прийдуть доньку сватати, він такого сватам нарозповідає: вона, мовляв, і дурна, і ледача, і така, і сяка... Свати й не чекають, поки їм гарбуза винесуть, – за двері, й гайда.

Але ж з'явився хлопець розумний, який таткових баєчок не слухав, забрав дівчину в далеке село, аби від нього подалі. І зажили так гарно, як не кожному дано. А Михайло – сюди тиць, туди тиць, до одної вдовиці підкотився, до другої. То й що? Прийде вона, поживе, оббере його – і бувай здоровий, набрид. Залишилися з Михайлового добра лише штани драні та стара сорочка. Та ще хата порожня.

От і вирішив він до дочки піти: «Я тебе годував, тепер ви мене годуйте». Прийшов оце сюди, до річки. Тут ще місток старенький був. Дочка на тому березі саме білизну прала. «Тату, – гукає, – не ступайте на місток, бо провалиться». «А, то це ти не хочеш, щоб батько до тебе йшов? А я піду!» І пішов. А місток під ним – хресь! – а він у воду – бовть! Дочка кричить: «Батьку, руку дайте!» А він: «Це ти мені наворожила, щоб я втопився». Поки отак виказував, його у вир і затягло. Лише за тиждень сітями витягли і оце тут поховали. А хто йому винен? Уже ж не дочка, а розум його дурноверхий.

Доки слухали легенду про дурного батька, приспів обід. Дядько Яків покуштував і сказав, що соломаха вийшла не гірша, ніж хвалена Гапчина. Дід Ох пожартував: «Ой, яка недобра, краще не їжте, я сам за всіх доїм, щоб добро не пропадало». Богдан наминав мовчки і тільки подумав, що, напевне, у цьому світі отакий дурний батько – величезна рідкість, якщо про нього байки переповідають.

По обіді люди поховалися в тінь під мажі, а воли напилися води з річечки і полягали перепочити просто на березі. Тут Богдан нарешті не витримав і запитав дядька Якова те, що йому кортіло:

– Можливо, я чогось не розумію, але ж усі казали, що ми маємо до Чарівної брами до ночі втрапити? Цієї ночі. А ми, замість поспішати, то обідаємо, то вилежуємося.

– Пояснюю: схоже, що під самою Брамою на нас уже кілька днів чатують. Тож доведеться пробиватися. А для бою що найголовніше?

– Ну, щоб зброї було вдосталь. І вояків.

– Це потім, синку. А на сам початок головне – аби сонце ворогові просто в очі світило. Тоді воно з тобою заодно. Хто з-під сонця нападає – сильну перевагу має.

– Зрозумів. А козак Мамай багато людей приведе?

– Либонь, як завжди, дві п'ятірки. Їх десятеро, з ним одинадцять, а Юра – дванадцятий.

– Усього? – не повірив своїм вухам Богдан.

– Ти ще запитай, скільки вояків у чужинців. Я ж тобі казав, Мамай і його люди – то не прості козаки, а характерники. Про них, знаєш, як кажуть? У бою кожен вартий сотні, а то й тисячі. От і порахуй, скільки у нас людей насправді.

Богдан заспокоївся і перевів розмову на інше:

– Дядьку Якове, а чого це в усіх чумаків і сорочки, і вишивка на них однакові?

– А у вас, хлопче, що, у Києві однокен не носять?

Що таке одноденка, Богдан, звичайно, не знав, але здогадався, що це щось інше, аніж одяг, який одягають на один день, а потім викидають. Бо гарно вишиті чумацькі сорочки з сірого полотна на такі геть не скидалися. Тому він ухилився від прямої відповіді:

– Чого ж, носять, тільки трохи не такі.

– Справді, не такі, – погодився дядько Яків, – бо щось я не здибав киян серед чумаків. У вас там інші обереги. А чумаки, щоб ти знав, хоч і їздять шляхом, яким боги ходять, а небезпека на нього все одно чатує. А мандрує він не день, і не два, і не тиждень. І в чужі краї, де все може трапитися. Людей багато, а богів мало, можуть вчасно молитву про допомогу і не почути. Тож кожному чумакові його матір, дружина чи просто дівчина за одну добу тче полотно на сорочку, шие її і вишиває певним узором. Ото і є найкращий оберіг – і від стріли, і від меча, і від злої ворожби.

Богдан уявив собі, як це за одну добу виткати полотно і пошити сорочку. Он колись його мама скаржилася, що її плаття для випускного вечора в університеті шили цілий місяць.

– То що виходить – оті чужинці все одно нічого не могли б з чумаками поробити? Надаремне дід Ох з бабою Франею і Куцем старалися?

– Не скажи, синку. У нас, як і в чумаків, звичайно, свої обереги є. Але якщо лише на них сподіватися, то врешті-решт і сам пропадеш. На одну ворожбу завжди знайдеться інша, ще сильніша. От скажи, що там над нами літає? Он, високо-високо. Думаєш, орел який-небудь чи лелека кружляє? Ні, то твій старий знайомий – Змії, що тебе біля колодязя налякав. Зараз він наблизитися боїться. Бо ми на чумацькому шляху, що на землі, і під Чумацьким шляхом, що на небі. Щоправда, його вдень не видно. Але отам, де Зміюка кружляє, ніби небесне роздоріжжя. Від нього душі людські ідуть: одні до Того-що-над-нами, а інші – до Того-що-під-землею. Тому отам Зміюці кружляти можна, а тут – зась! Та незабаром і наше роздоріжжя буде. Бо Чарівна брама трохи осторонь від Чумацького шляху. Отут чекай і біди, і ворожби, і вогню, і меча, і третього болота. Тож відпочивай, хлопче, і набирайся сили.

– А я знаю, дядьку Якове, де зараз козак Мамай, дядько Юра і Даринка.

Дядько Яків, як тоді, в першу ніч у хаті, не дав Богданові договорити і затулив йому своєю долонею рота.

– Знаєш – мовчи. Бо тими, що мало знали та забагато ляпали, чорти греблі мостять.

– Добре, про це мовчатиму. А ви мені скажіть, чому чумаки так своїх волів шанують, що от навіть золота на роги не шкодують?

– От правильно казав дід Ох: не треба дітей у науку до міста віддавати, бо вони там, крім отих книжників з їхніми «Громовиками», «Воловниками» чи «Путниками», нічого путнього не бачать. Навіть вола живого. А віл, щоб ти знав, то тварина дуже мудра. Йому боги дали талан не лише людську мову розуміти, а й людську долю передбачати. Тому, якщо господар розумний і добрий, то на Новий рік як піде до стайні та прислухається уважно, може почути, як воли між собою про нього розмовляють, і про те, яка його доля чекає.

За кілька годин валка дійшла до роздоріжжя. Чумаки і подорожні тепло розпрощалися і рушили далі – кожен своїм шляхом. Богдан усе задирав голову і крутив нею на всі боки, доки не перечепився за власну ж ногу і мало не впав. Дядько Яків вчасно підхопив його і сказав:

– Годі тобі Змія видивлятися. Він до своїх полетів. А ти зараз носа розквасиш, рукою витреш – і маєш. Хто ж нам тоді розрив-траву зірве?

Тим часом краєвид навколо змінився, дорога пішла під гору, потім униз. Степ змінився вибалками, в яких зеленіли височенькі дерева.

– Хай нам Всебог допоможе о-о-он до того гайочка дістатися, – сказав дід Ох. – Там Перунове капище. Поп'ємо води з дев'яти священних криниць, вмиємося нею, змиємо всі гріхи – і тоді можна йти навпростець до Чарівної брами. Деся там нас Мамай з Юрою давно чекають.

– А Даринка? – вихопилося у Богдана.

– Вибачай, хлопче, але я її з іншими дівчатками-ученицями у ластівчин світ заховав, у святу криницю. Бо не дівчача то справа – проти такої сили йти.

До гайка дісталися без усяких пригод і несподіванок. Богдан одразу побачив дев'ять криниць, що стояли великим колом. От тільки в самому центрі кола висока кам'яна фігура була повалена і лежала на землі долілиць. А коли вражені подорожні підійшли ближче, то побачили, що всі колодязі засипані камінням, піском і поламанним гіллям.

– Я ж тобі казав, соколику, – тяжко зітхнув дядько Яків, – що на кожну ворожбу є інша, сильніша ворожба.

Навіть дід Ох уперше, відтоді, як його побачив Богдан, здавався розгубленим:

– Що ж то за сила така, що Перуна не злякалася? Чому вона його гніву не боїться?

«Не боїться?» – подумав Богдан. – «А можливо, вона просто нічого про Перуна і його гнів не знає? Як там казав наш математик – що страшніше недовченої людини? Тільки невіглас».

Ззаду зацокали копита. Баба Франя швидко прикрила собою Богдана, а дядько Яків сягнув рукою до меча, але тут же опустив її, бо на галявину вибіг великий сивий вовк з червоними

підпалинами на животі і на боках. Усі бачені досі Богданом у цьому світі вовки поряд із цим видавалися цуценятами.

– Вовчий пастух тут, значить, і Юра десь поблизу, – з полегкістю видихнув дядько Яків. – Певно, то їхні коні.

І справді, на галявину виїхали козак Мамай та Юра. Обоє стомлені, вкриті пилом і потом. Вони не зіскочили, як звичайно, на землю, а важко сповзли з коней.

– Живі? – запитав козак Мамай.

– Поки що, – відповіла баба Франя.

– Хто тут був? – запитав дід Ох, хитнувши головою до криниць.

– Хто був, тих уже немає, – одізвався Юра і почав навіщось витирати полою свого червоного плаща наконечник списа. – Але від цього не легше.

– Б'єш людину, – додав козак Мамай, – а вона обертається вовком. Б'єш вовка – він вужакою під шаблею крутиться. Рубаєш гада, а він зникає, мов і не було його. Точнісінько як тоді, на кургані. Пам'ятаєш, соколику?

– Дядьку Якове, – наважився втрутитися Богдан, – а чому ж тоді, коли ви з дідом Охом вовкулаку на кілок настромили, він обернувся людиною – і все?

– Бо, по-перше, проти перевертнів найкраща зброя – то голе дерево, а не залізо...

– А по-друге, – обізвався дід Ох, який стояв, спершись на величезного дуба, – тоді, біля кладки головний чужинський чаклун далеко був. А біля кургану і оце тут, на галявині, він десь поряд крутився, своєму воїнству чарів додавав. Мені його дух недобрый аж у ніздрі б'є. Одне слово, немає поки що у нас захисту, крім самих себе.

– І мене! – раптом запищало щось у куцах.

– Куцю! – сплеснула руками баба Франя. – Ми думали, що ти до татка з доброю новиною побіг.

– Е, ні! Я краще коло вас побуду, а раптом ви забудете?

– З тобою забудеш.

Задерикувате чортеня наче розвіяло загальний похмурий настрій. Після короткої наради вирішили за той час, що залишився, почистити бодай один колодязь і поставити на місце кам'яну подобу Перуна. І принагідно добряче роздивитися, що ж там діється і в самому гайку, і за його межами.

Спочатку з допомогою коней і ремінного повіддя підняли Перуна. Поставили, підперли камінням. На щастя, нападники не помітили маленький струмочок, що жебонів з-під коріння дуба-велетня, тому бога ще й обмили від землі і бруду. Його золоті очі заблищали, а стиснутий у руці великий зелений камінь засвітився зсередини.

– Перун нам вість подає, – полегшено перевів подих дід Ох, – що має нас на оці і в дорозі.

Тим часом баба Франя зайнялася своєю улюбленою справою: приготуванням їжі. Витягла з торби шмат сала, хлібину, цибулю...

– А де ж це ніж подівся? – здивувалася вона. – Начебто ж я його до торби клала... Куцю-Куцю, погрався – віддай!

– Я не чіпав...

Богдан озирнувся навколо:

– А он він, випав, у траві лежить. Не нахиляйтеся, бабуню, я підніму.

Однак баба Франя чомусь несамовито закричала: «Стій!» Богдан, який уже нахилився до звичайнісінького домашнього ножика, що виблискував у спориші, не встиг навіть зрозуміти, в чому справа. Його рука вже майже торкнулася леза, як у цю мить на нього кинувся малий Куць. І теж звереснув. Бо ножик, ні, не ножик, а великий кривий чужинський ножака прохромив його наскрізь.

Бабина рука нарешті вхопила хлопця за комір і відкинула його вбік.

– Я тобі таки кулаки заговорю, нерозумна дитино! Чи ти досі не збагнув, що то для тебе підкинуто? Он, Куць менший за тебе, а й то втямив. Куцю, малесенький, що ж це з тобою?

– А мені не боляче, а мені не боляче! – кривлячись від болю, Куць підвівся, подивився на кінець ножа, який стримів з його живота, і втратив свідомість. Баба Франя заходилася рятувати його: витягла ножа, змастила маззю рану, наклала пов'язку.

– Куцю, гей, Куцю! Ти живий?

– Чорти мене не візьмуть! – підскочив Куць. – Бо я сам чорт! Тільки... Що ж це воно виходить – я добру справу зробив? Е, ні, так не піде. Від добрих справ у мене колькив животі.

– Кольки у тебе від оцього ножаки. Заспокойся, ти ж хотів відомстити тим, хто тебе у реп'яхах викачав? От і відомстив.

Утішений Куць задрімав на Юриному плащі.

Поїли швидко і мовчки. Потім дід Ох підійшов до Богдана і суворо наказав:

– Ану-бо, стисни кулаки! Отак. Тепер, доки до Чарівної брами не дійдемо, не розтулиш.

Богдан спробував розтулити – дарма. Гіпноз, чи що? Але ж дід його не присипляв.

У цей час ззаду почулося:

– Чолом усьому товариству!

Всі озирнулися і побачили, що на галявину тихо, без єдиного шелесту виходять козаки, Мамаєві побратими. Вони вели за собою в поводу коней, але стукоту копит чомусь не було чути. І лише за якусь мить Богдан зрозумів, чому: копита були обмотані ганчірками. Так же без жодного шелесту з куців виринала велика вовча зграя і лягла на траву навколо свого вовка-пастуха.

– Ну то що, панове браття, готові до бою?

– Та вже ж, готові. Аби встигнути вчасно, та щоб хлопець не підвів.

– Я не підведу, – хотів крикнути Богдан, але йому наче в горлі перехопило. А козак Мамай вів розмову далі.

– Бачили, що там за горбом? Не боїтеся?

– Воно, звичайно, краще б на очі не трапляло, – відповів козак із сивим оселедцем, чимось схожий на Муху, – але коли це козаки боялися? От тільки одна дивина. Може, як не ти, Мамаю, то дід Ох скаже. Оте провалля, що раптом за Борщівкою вчора з'явилося, вже майже до самої Брами доповзло. І вся ота нечисть ним туди-сюди гасає, як кури через дірку в плоті у кепського господаря. То чи не можна цю дірку якимсь квачем затулити?

– А для того ми всі тут – щоб її затулити. Як треба буде, то й собою. Отож, чи пан, чи пропав, але оцей соколик мусить розрив-трави дістатися і її зірвати, перш ніж сонце сяде і місяць на зміну вийде. Інакше, чує моє серце, замість нашого світу одне оте провалля й залишиться... Товариство, слухай мене: по конях і шаблі до бою! Юро, берихлопця до себе на коня і ставай досередини. Ми тебе прикриємо, а ти проривайся. Хай Той-хто-над-нами візьме нас у свою опіку. А вас, люди добрі, і отого малого з ріжками дуже прошу тут залишитися. Бо то наш, козацький час настав.

– Ага, козацький, – буркнув у вуса дядько Яків, – а я то вам уже хто – забули?

Тут і дід Ох озвався:

– У вас, товариство, з отими патлатими свої порахунки, а у нас, характерників, – свої. Вони нам за поваленого Перуна і колодязі сплюндровані ще заплачуть. І заплатять.

– Ну, вже хоч жінку залиште, – козак Мамай навіть не просив – благав.

– А то вже, казала Настя, як удасться, – хитро примружилася баба Франя. – А можливо, доки ви до головного відьмака з шаблями доберетеся, я йому вже очі видряпаю...

16 розділ, настільки страшний, що читати його на ніч не радимо

Богдан уже звик, що в цьому світі багато що виринає несподівано. Отак було і з Чарівною брамою. Як тільки козаки вийшли з гаю і піднялися на пагорб, хлопець побачив перед собою знайому річку з широкою кладкою, луг, а за ним – ще один пагорб, геть порослий молоденьким ліском. Сонце заходило за спинами козаків, і тому крізь тоненькістовбури та листя було добре видно, як промені виграють на стінах красивої споруди, схожої на арку. Вона видавалася надивовижно легкою, так, наче висіла в повітрі. А можливо, так і було? В дзеркальних стінах Чарівної брами відбивалися і небо, і дерева... І вся вона трішечки мерехтіла, немов це була не будівля, а її відбиток на річковому плесі.

Але між козаками і Брамою – скільки було видно ліворуч і праворуч – стояли озброєні чужинські кіннотники у своїх набридлих хутряних безрукавках і гострих шапках, до яких було приторочено чи то вовчі, чи то собачі хвости. Чужинців було багато, значно більше, ніж козаків. Але то ще не все. За їхніми спинами вирувала в повітрі велика чорна пляма, і з неї то вилітав, то назад ховався триголовий Змій. Тільки цього разу його очі були аж ніяк не глузливими, а лютими. Всі три його голови то по черзі, то всі разом дихали в бік козаків синім полум'ям, яке чомусь смерділо паленою гумою.

– Ну, тут мені все зрозуміло, – сказав дід Ох, який ішов коло Мамай, тримаючись за стремено. – На це вже я за три дні добряче надивився. А от де їхній головний відьмак заховався? От що мені мозолить. Аби він нам якусь капость не учинив...

– Поживемо – побачимо, як сказав тхір, якого вовк за хвоста ухопив, – пирхнув Мамай. – А поки що вони нас, здається, на переляк беруть.

Дві перші шеренги кінних чужинців рвонули з місця в галоп і широкою лавою помчали лугом з виразним наміром перескочити річку вброд. Звідси, з пагорба, було добре видно, яка вона мілка, де-не-де навіть дно просвічувало крізь воду.

Кінна лава вже навіть не скакала, а котилася нестримно вперед. Ось з-під копит передніх коней уже полетіли вгору бризки води, ось уже вся лава, майже не втрачаючи швидкості, досягла середини річки, і тут раптом коні почали спотикатися, а то й падати на бік чи сторч головою, а вершники, мов ті жаби, ляпалися в воду. Задні наштотхувалися на передніх, войовниче ревище чужинців змінилося переляканими зойками. Коні пронизливо іржали і намагалися виплутатися з... сіток, яким, виявляється, було перегороджене все річище.

Дід Ох радісно замахав своїм посохом і голосно закричав:

– Дякую, брате Водянику! Із Русалчиним Великоднем тебе!

Неподалік кладки з-під води виринула величезна постать, вся в зелених водоростях і з рибальською острогою в руці. А ще за мить то тут, то там повиринали русалки і з радісним сміхом позатягали під воду тих чужинців, які так-сяк ще трималися на поверхні.

Ще кілька хвилин – і від атакуючої нестримної кінноти залишилися лише кілька переляканих мокрих коней, яким вдалося вибратися на берег.

– Панове-браття, – вигукнув Мамай, – не зважай! То лише початок. Зараз вони пішим строєм підуть.

І справді, щонайменше кількасот чужинців зіскочили з коней, яких одразу забрали і відвели коногони, вишикувалися клином і швидко попрямували до кладки.

– Брате Нечай! – гукнув Мамай. – Твій час!

Козак із сивим чубом легко, мов п'янка, злетів з коня на землю і побіг щодуху з пагорба до річки, вимахуючи двома шаблями.

Чужинці теж перейшли на біг. Проте рухалися вони якимось незграбно, підстрибуючи більше вгору, аніж уперед. І коли перші з них добігли до кладки, там уже стояв Мамай побратим Нечай.

Видовище самотнього суперника, здається, навіть розвеселило чужинців, бо вони вибігли на кладку, не здійнявши догори зброї.

Аж тут Нечай одним стрибком широко розставив ноги, злегка присів і закрутив обома шаблями над головою так, що їх леза злилися у два сріблясті блискучі кола. А далі почалося несподіване. Задні чужинці напірали на передніх, штотхуючи їх під удари Нечаєвих шабел, які робили свою справу. Здаля це виглядало так, наче чужинців затиало в якийсь таємничий вир, у якому вони й зникали. Тільки на воді плавало все більше й більше чудернацьких шапок, оторочених собачими хвостами.

– Я ж тобі казав, синку, – гукнув Богданові дід Ох, – що у Мамай кожен козак тисячі вартий!

– Дивіться, що у них там? – стривожився Богдан. – Куди кіннота скаче?

– Вона не скаче, а розступається, хлопче, – миттю оцінив ситуацію Мамай. – Товариство, коней – джурам, готуймо ножі.

Молоденькі хлопчики, ненабагато старші за Богдана, підхопили коней за вуздечки і бігом повели до гаю. Напевне, це були старші учні школи Оха.

– Перша п'ятірка, готуйсь!

Чужинська кіннота на тому березі й справді розступилася, аби пропустити вперед черговий загін піших. Тільки цього разу вони вже не шикувалися клином. Частина з них несла на плечах довжелезні драбини, а решта бігла щодуху шеренгами по двоє. Навіть Богдан здогадався, що вороги спробують із драбин зробити хоч таку-сяку, але переправу через річку.

Тим часом залишки першого загону, як по команді, відкотилися назад від Нечая. Чужинці з драбинами добігли до води і... зупинилися. Невже спробують ще раз атакувати кладку?

Раптом щось зашипіло, задзичало і на плечах у вершників замість людських з'явилися вовчі голови з червоними, як вуглинка, очима. Почулося гучне, багатоголосе виття, і перша шеренга людиновоків стрімко кинулася в атаку.

– Песиголовці кляті! – вигукнув козак Мамай. – Ану, по одному – через ножі!

П'ятеро характерників з розмаху метнули бойові ножі перед собою в землю. Потім, не розбігаючись, стрибнули через них, перевернувшись у повітрі. І коли торкнулися землі, то це вже були не козаки, а п'ятірка величезних вовків, більших, ніж вовчий отаман зі свити Юри. Вони підвели голови, і їхнє виття примусило здригнутися навіть Богдана.

– Уперед, браття! Юро, посилає своїх вовчиків! Хай вони моїм спину прикриють.

П'ятеро характерників-вовків і хвостата свита Юри скотилися з пагорба, у кілька стрибків подолали кладку – Нечай тільки встиг упасти на настил, щоб його не змели – і з розгону вдарили у натовп песиголовців. Чужинці були настільки вражені раптовим перевтіленням характерників, що повелися так, як зазвичай поводяться миришаві цуценята, зіткнувшись з дорослими псами: хто побіг світ за очі, підібгавши хвоста від страху, хто впав на спину, задерши лапи.

Від тих, хто лапи задер, тільки клоччя полетіло. А решті й кілька кроків пробігти не вдалося. Характерники у вовчій подобі збивали їх з ніг, а сіра свита Юри довершувала справу.

Серед головної маси чужинців, що стояла за кількасот кроків від річки, почулися якісь чи то крики, чи то команди. Кіннота, що відійшла на фланги, розвернулася і поскакала до центру. Там ще раз перешикувалася в дугу, схожу на півмісяць, підхопила списи, подані зброєносцями, і рвонула вперед, до річки.

П'ятірка характерників не стала добивати кільканадцять переляканих песиголовців, які повзали по лузі, не бачачи нічого перед собою. Козаки повернулися на свій берег, піднялися на пагорб, знову перестрибнули через свячені ножі й повернулися в людську подобу.

– Що вони зараз задумали? – озвався дід Ох. – Я би на їхньому місці двадцять разів подумав. Кладка перекрита, у воді Водяник зі своїми дівчатками, тут – ми. А вони все пхаються і пхаються.

– Вибачайте, діду, – відгукнувся Мамай. – Вони нічого не думають. За них це робить той, який десь у о-о-он тій чорній дірі сидить. Скаже голови на собачі поміняти – поміняють, скаже кидатися сторч головою у воду – кинуться. Скаже списками полякати – от вони ними й вимахують.

Чужинцям залишалось промчати до води якихось півсотні кроків, коли їхнє виття перейшло у страшний крик коней. Вершники смикнулися – і замість вовчих їхні голови стали гадючими. З роззявлених пащ стирчали гострі зуби, між якими билися тонкі роздвоєні язички. Навіть козачі коні у гайку не витримали і засмикалися. Та коли лава нападників уже мала вдарити в козацький заслін, чужинці зникли, наче їх і не було.

І тої ж миті козацькі спина обпало сине полум'я. Доки вершники відвертали увагу, заду залетів Змій. Вогонь був справжній, бо козачі кунтуші задимілися. Од жару перехопило подих, а Змій пролетів так низько, що ледь не позбивав своїми крильми козацькі шапки з голів. І тут друга лава чужинців – уже без усяких перетворень – помчала в атаку і, схоже, зникати, як попередня, не збиралася.

– Нечая! – щосили загукав Мамай. – Кидай шаблі, загорни кладку з водою. Сторчма!

Козак Нечай швидко кинув шаблі у піхви, прилаштовані не на боках, а за спиною, позадував і сів якраз посеред кладки, підібгавши під себе ноги і схиливши голову на стиснуті кулаки. Богдан повернувся до діда Оха, але той уже тримав палець на губах, мовляв, мовчи, хлопче, мовчи.

І тут відбулося, напевне, найнесподіваніше з того, що досі бачив Богдан у цьому світі. Кладка без будь-якого людського втручання одірвалася від протилежного берега і зігнулася навпіл якраз за метр від Нечая. З цього боку місток був таким, як і раніше, а з середини – піднявся сторчма. І навіть не це було найдивніше, а те, що кладка потягла за собою і воду. Тож між козаками і чужинцями стала висока водяна стіна.

– Маємо трохи часу перепочити. Браття Підково і Нетудихато, допоможіть Нечаєві стіну тримати.

Двоє характерників підбігли до Нечая, сіли обабіч нього і поклали руки йому на плечі.

– Цікаво, а що кошлаті зі свого боку бачать?

– Високу стіну з води, а в ній риби плавають, русалки дулі крутять, а Водяник острогою вимахує.

– Вибачайте, діду, вам усе жартувати та жартувати, а у мене голова болить – де ОЦЕ?

«ОЦЕ» не забарилося. Скориставшись okazією, Змій Горинич зайшов з-під сонця. Тож перевага маленького загону козаків обернулася проти них же.

– Мамаю, відходимо під дерева?

– Ми-бо, діду, відійдемо, а Змій спочатку Нечая з побратимами спалить, а потім до нас добереться. Або принаймні зажене у той гай і триматиме нас там до снігу. Тож стоїмо тут. Усім до бою! Розсипатися, аби він нас усіх одразу не припік.

Тим часом Змій і справді завагався: з кого йому починати. З тих, що сидять на кладці, чи з тих, хто на пагорбі. Тому він поволі кружляв над козаками, наче приміряючись, у який бік дихнути вогнем.

Раптом із неба почувся гнівний жіночий крик:

– Я тобі зараз покажу смаленого вовка, дурило триголове!

І тітка Гапка у своїй полагодженій ступі в крутому піке вдарила Змія згори рогачем межі очі: і раз, і вдруге, і втретє.

Ого! – аж підскочив Богдан. Виявляється, у цьому світі є своя авіація!

Від болю і несподіванки чудовисько заскавчало, як побитий цуцик. Усі три голови рвонулися до ступи, але вона так прудко уникала їх, що, врешті-решт, Зміюка заплутався у власних шиях (звичайно, важко уявити, як це може бути, але оскільки, пригадується, Змій і раніше не міг своїм трьом головам дати лад, то тепер і поготів). Він безладно розмахував крилами, намагаючись одночасно розплутати чудернацький вузол із трьох ший і втекти від розгніваної відьми в крутому віражі.

– Гапуню, обережно! – почулося здаля. То, витираючи з лоба піт і розмахуючи гострюю рибальською остю, не меншою від козацького списа, до поля бою поспішав дядько Петро. Зупинився коло діда Оха, віддихався:

– От не знав я, що моя Гапка такі вузлики в'язати вміє!.. Ні, ви подивіться, що робиться! Ну, як її саму відпускати? Ой, стережися, жінко! Це ж тобі не сусідці дулі давати... До речі, товариство, ви їй не кажіть, що сусідка теж десь тут. Вона слідом за нами у кадовбі прилетіла і вже, здається, кільком чужинцям ціпом межі очі приклалася... Гапко, та не підлітай же ти до Змія так близько!

Але тітка Гапка, зрозуміло, нікого не чула. Від її рогача Змієві було вже зовсім непереливки. Зрештою, він шугонув над козацькими лавами у бриючому польоті й водночас дихнув вогнем з усієї сили трьома пащеками одразу. Але Гапчина атака, видать, щось порушила у здатності змія орієнтуватися в просторі, бо він спалив своїм полум'ям дощенту частину власної кінноти.

Та й одним лише Гапчиним тараном не обійшлося. Бо в небі, з усіх сил махаючи крильцями, з'явилося змістелятко.

Почуваючи себе юним орлом, воно сміливо вчепилося зубами в найболючіше місце великого Змія – в так звану ріпицю, себто там, де закінчувалася спина і починався хвіст. Змії дико заверещав і знову спробував зробити одразу дві речі: скинути з себе нападника і відбитися від чергової атаки Гапчиної ступи. Але оскільки не міг дотягтися заплутаними шиями до власного хвоста, то цього разу наслідки були ще жахливішими. Три струмені синього полум'я вдарили у саму середину чорного провалля. Звідти щось ревонуло так, що навіть козаки застигли на мить, здійнявши шаблі. Провалля кричало і смикалося, як велика жаба, яку лелека добряче дзьобом притис.

І тут Горинич зробив ще одну величезну дурницю: приземлився, щоб розплутати шиї, не біля чорної діри, а по цей бік річки.

– Товариство, вибачайте, – зрадів Юра, – але то вже моя робота.

І помчав на своєму конику вниз по схилу. Одного влучного удару списом вистачило, щоби Змії скрутився, як вужака під вилами, забив хвостом і... почав зменшуватися. Начебто досі він був, як гумова куля, накачаний повітрям, а тепер те повітря виходило через дірку від списа. Коли Змії став не більшим від вужа, він сковзнув убік, злетів і знову почав повільно надиматися. Юра метнув угору списа – спис пробив Змієві праве крило. Але Зміюка вхопив його зубами і висмикнув. Щоправда, дірка в крилі залишилася. Юра метнув тепер ножа – ніж відсік Змієві кінець хвоста. Не тямлячи нічого від болю й люті, Змії щосили дмухнув полум'ям, але воно знову влучило точнісінько у середину провалля.

З чужинськими вершниками діялося щось неймовірне. Вони самі падали з коней, оберталися на вовків, потім билися об землю, повзали гаддям по землі, знову оберталися на вовків і на людей... гризли, кусали і рубали одні одних, засліплені Змієвим вогнем.

– Зміюка головного відьмака підпалив! – здогадався дід Ох. – Ну, тепер не спи, Хомко, на те ярмарок. Ой, царю небесний, а це що таке?

Виявилося, що головного відьмака Змії Горинич тільки підсмалив. І цим не на жарт розлютив. Чудовисько, схоже на величезного ідола, виліпленого з темряви, виплило зпровалля і нависло над полем бою. У правиці воно стискало зброю, якої Богдан ніколи не бачив навіть у журналі про комп'ютерні «стрілялки». Довжелезний спис, у якого замість наконечника була чудернацька сокира – лезами на обидва боки. Леза виблискували і сипали іскрами.

Усі застигли. Ідол, прикриваючись лівою рукою від сонячних променів, повільно крокував до річки.

– Він переступить через стіну! – злякано прошепотів Богдан.

– Може бути, – погодився дід Ох. – Цього ступою не зіб'єш... Богдане, ану стій на місці!

Дід обвів навколо нього свяченим кістяним ножом:

– За цю рису – ні кроку. Бо якщо це потороччя тебе побачить, затягне до чорної діри, і ніхто йому не завдасть. Але поки ти в колі, він не бачить.

І в цей час позаду і згори почувся сильний голос:

– Мамаю, поклади річку назад. Бо я й так перейду, а Чугайстрові неохота ноги мочити.

Це був Миха, цар лісу і всіх звірів та птахів. Богдан одразу пізнав його, хоча бачив лише краєм ока. Височенний, мов корабельна сосна, у білій вишиванці з широким зеленим візерунком на грудях, він вів за собою ведмедів, вовків, диких кабанів... Навіть тхорик ззаду вистрибом біг, наздоганяючи лісове братство. А в небі кружляли орли, соколи і величезні чорні круки.

Мамай, ані на мить не вагаючись, скомандував:

– Нечаю, опускай стіну.

Місток і річка впали у річище, здійнявши хвилю.

Миха та Чорний Ідол зійшлись у герці понад самим берегом річки. Злий чаклун крутив над головою своїм списом, вдаряв то лезами, то ратовищем, але Миха блискавично ухилився і встигав раз по раз діставати чудовисько своєю булавою з окоренка величезного дуба.

Але дерево є дерево, навіть дубова булава Михи, врешті-решт, не витримала прямого удару завороженої Ідолової сокири і розлетілася на друзки. Лісовий цар мусив повільно відступати до річки, відбиваючись уламком руків'я. Підбадьорені чужинці теж почали тіснити Михове звіряче військо до води.

І тут дід Ох, який увесь цей час уважно спостерігав з пагорба за перебігом бою, раптом зник, наче його там, на горі, й не було. Богдан навіть не встиг збагнути, що сталося, як побачив невисоку постать діда у самому центрі бою – між Михою і Чорним Ідолом. Дід крутонувся – і перед Ідолом виросла могутня постать кремезного сивого козака. Тільки замість шаблі козак тримав у руках Охову патерицю.

– Це хто? – зойкнув Богдан.

– Не впізнав? Оце і є Ох, його справжня подоба, – пояснив Мамай.

– Так він же дід!

– То він для учнів – дід. А для нас, посвячених – учитель. Ким захоче, тим і обернеться. І ніхто проти нього не встоїть. Дивись!

Там, унизу, Ідол отямився від несподіваної появи нового сильного супротивника й обома руками з різкого замаху вдарив списом-сокирою згори вниз. Металеві леза аж свиснули. Здавалося б, від такого удару ухилитися неможливо. Та й Ох наче не намагався цього робити. Однак за мить сокири вгрузли в землю саме там, де щойно стояв Ох, а він сам був уже за кілька кроків від Ідола. І перш ніж чудовисько висмикнуло свою зброю з землі, у повітрі свиснула тепер уже Охова патериця. Зойк болю на мить заглушив увесь шум бою.

Розлючений Ідол таки висмикнув списа з землі, але цього разу вже не поспішав надаремне ним розмахувати. Тримавши зброю на рівні грудей, він зробив різкий випад у бік Оха, заточився і впав. Ох знову в незабгаєний спосіб опинився за кілька кроків ліворуч і звідти ще раз боляче вдарив супротивника патерицею.

– Хіба Чорний Оха не бачить? – пробурмотів Богдан.

– Йому здається, що бачить. А насправді Ох йому очі відводить.

– А що це дід зараз збирається робити? Проти сонця ж стає! Самі ж казали, так не можна!

– Не хвилюйся, хлопче. Охові тінь потрібна. І не якась там, а Ідолова.

– Дядьку Мамаю, нащо йому тінь?

– Він у неї увійде і вийде там, де захоче. Дивись!

Ідол, вважаючи, що його противник припустився помилки, ставши якраз навпроти сонця, з радісним ревом змахнув списом-сокирою і... застиг від здивування. Козак-характерник знову зник, аби виринути за спиною Ідола і завдати йому могутнього удару патерицею.

– Оце, хлопче, і є удар з тіні, – знову пояснив Мамай.

– Дивіться, Ідол списа відкинув! Він що, надумав у полон здаватися?

– Е, ні, синку, здається, справжній герць тільки починається!

Чужинський чаклун широко розставив ноги, зігнувся мало не в пояс і водночас різко витягнув угору обидві руки. При цьому він щось бубонів, але здалеку не було чути, що саме. Ох теж не стояв, склавши руки, бо присів у характерницькій стійці, тримаючи патерицю обома руками перед собою.

Серед ясного неба гримнуло, дві блискавки зірвалися з Ідолових долонь і вдарили Оха. На якусь мить здалося, що він спалахнув, мов той сухий куц. Але тільки здалося. Кілька різких рухів патерицею – і вогненна стіна навколо вчителя характерників зникла, наче її не було.

Ідол спантеличено закрутив головою і потягся до свого списа. Та він наче сам стрибнув до рук козака. Не відриваючи погляду від Ідола, Ох однією рукою закинув закляту зброю через плече аж на середину річки.

– Буде Водяникові забавка, – пирхнув Мамай. – Він такі цяцьки любить.

Ідол знову закричав і змахнув обома руками. Тільки тепер замість блискавки він спробував облутати Оха вогненным арканом. Проте старий козак знову різко перемістився, розпечений аркан так ударив по воді, що аж зашипіло і здійнялася хмара пари.

Ох знову змінив позицію. Не відриваючи очей від Ідола, він перемістився так, що тепер сонце світило в обличчя не йому, а супротивнику. Той вочевидь щось зрозумів, бо не поспішав нападати, а лише стояв, розгойдуючись.

Несподівано Ох увіткнув свою патерицю в землю і теж почав розгойдуватися, але вдвічі швидше, ніж Ідол.

– Отепер він його зі своєї тіні вдарить! – видно було, що Мамай ані трішечки не сумнівається в перемозі свого вчителя. І недаремно. Бо Ох вдарив так, що Ідол розсипався на чорні друзки. Але за мить сам себе зібрав до купи і знову захилитався перед Охом.

– Оце то удар! – оцінив Мамай.

«Він, напевне, й сам так уміє, – подумав Богдан. – Але з поваги до старшого в поєдинок не втручається...»

І додумати не встиг, як Мамай закричав:

– Дивись! Головне!

В руках у Ідола почала рости вогненна куля. Чужинський чаклун перекидав її з долоні на долоню, і від цього вона ставала все більша і більша.

Але Оха, здавалося, це не злякало. Він просто чекав відповідної миті, коли Чорний Ідол нарешті жбурне в нього вогнем. І ледь тільки куля вирвалася з рук Ідола, як Ох різко випростав уперед обидві руки, окресливши розкритими долонями в повітрі невидиму стіну.

– Дзеркало поставив! – захоплено охнув Мамай. – Дивись, Богдане, це тільки він уміє!

І хоча дзеркало те було невидиме, але куля від нього відбилася, як сонячний зайчик, і вдарила просто Ідолі в обличчя. Голова чаклуна спалахнула жарким вогнем, водночас коліна підігнулися, і він із гуркотом упав. За кілька секунд від чорної потвори залишилася тільки купка перепаленого вугілля серед трави.

Чужинське військо на якусь мить отетеріло завмерло. І цим скористався Мамай:

– Усім до бою! Юро, забирай хлопця на коня, підеш услід нашої п'ятірки. Увага! Робимо вихор!

Обидві характерницькі п'ятірки справді перетворилися на вихор. Звичайне людське око саме так і сприймало їхній рух: не можна було розрізнити кожного козака окремо – лише щось єдине. Це щось, зовні схоже на смерч, з розмаху вдарило в середину чужинського війська і розсікло його – спочатку надвоє, а потім начетверо.

Далі козаки розділилися на дві групи. Одна продовжувала рубати перевертнів, а друга, прикриваючи Юру і Богдана, помчала до Брами. Коли гілки дерев почали шмагати вершників по обличчях, Юра різко зупинив коня і разом з Богданом зіскочив на землю.

– Он вона, розрив-трава, у тебе під ногами, – закричала сова з Юриного плеча. – Швидше рви!

– Рву, бабо Франю, рву!

І Богдан рвав, рвав, навіть не помітив, коли самі собою розтулилися його кулаки. Він, не шкодуючи долонь, шарпав цупке зілля, гріб його в оберемок і чув за спиною лишедзвін Юрового меча і хропіння чужих коней, яких звалювали на землю і роздирали гострими зубами вовки. І лише коли оберемок трави став таким великим, що Богдан ледь-ледь втримував його обома руками, хлопець випростався й озирнувся.

Кільканадцять чужинців оточили Юру з усіх боків, але його довгий меч утримував їх на безпечній відстані. Важко сказати, скільки це вже тривало, бо раптом із самої гущавини бою почувся:

– Юрцю, не будь жадноюю! Пусти й мене з мамунами!

Богдан одразу здогадався, що це Чугайстер – високий чорнявий легінь, зодягнутий в усе біле. Навіть вишивка на кептарі й постолі були білого кольору. Чугайстра прикривало кілька не таких високих, як він, але кремезних хлопців у гуцульському вбранні. Своїми топірцями вони вже прорубалися крізь натовп чужинців до Богдана з Юрою.

– Хлопче, роби свою справу! – гукнув Чугайстер.

– А як же Карпати? – поцікавився Юра, відбиваючи удари особливо настирливого песиголовця.

– Карпати зачекають. Не відволікайся.

– Ну, дивись. Це тобі не на сопілочи грати.

– Атож! – Чугайстер вгатив песиголовця по лобі топірцем – той тільки ногами накрився. – Отак!

...Здавалося, тітка Гапка з телятком-змієнятком у небі остаточно взяли гору. Але третього разу клятий Зміюка таки не схибив. Синє полум'я вдарило по пагорбу. Заіржали коні, спалахнули дерева, кілька козаків качалися по землі, збиваючи з себе пекучий вогонь. Богдан загородився від жару величезним оберемком запашної розрив-трави, заховав у неї обличчя і чимдуж побіг навпростець крізь пожежу – до провалля. Чорна діра продовжувала верещати і смикатися, проте сама рухалася хлопцеві назустріч, певно, намагаючись його проковтнути. Богдан чомусь згадав, як вони з дядьком Яковом коркодима лепехою лякали, і жбурнув оберемок чарівної трави у саму середину провалля. Ще мить – і він би сам влетів туди, у порожнечу, слідом за травою. Та встиг якось відкотитися вбік по обпаленому схилу.

Провалля востаннє зойкнуло, потім почало стрімко стягуватися досередини, перетворилося на невелику чорну плямку і зникло, всоталося в землю, як вода в пісок. І сліду не залишилося.

– Ну, нарешті! – радісно закричали всі. Змій, летюча потвора, теж умить втратив свою чарівну силу і ляпнувся на землю, як сирий млинець. Тітка Гапка спрямувала ступу додолу, м'яко приземлилася, поряд сіло і героїчне змієнятко.

– Ну, то як, дядьку Юро, добре я літаю? – задержувато спитало воно.

...Раптом від ступи почулося люте шипіння, і поволі на світ Божий виліз... кіт Циган. Він гнув дугою спинку, хвоста тримав свічкою, завзято точив кігті й пирхав у настобурчені вуса.

– Ти ба – і він вояка! – засміялися всі.

Та даремно сміялися, бо котик, виявляється, спостеріг, що триголове чудовисько лише прикидалося мертвим, а коли Циган скочив йому на спину і почав дерти її кігтями, підхопилося і рвонуло до найближчих куців.

– А дзуськи, не втечеш! – метнувся до нього рибалка Петро і пришпилив остю до землі. На поміч кинувся Юра і одним ударом прохромив Змія списом наскрізь.

А внизу, на луці, шаленіли чужинські недобитки. Після того, як провалля зникло разом із головним чаклуном, їм уже нікуди було тікати, ні на кого перетворюватися. Але і в людській подобі вони були страшні й небезпечні. До того ж, їх усе ще залишалося значно більше, ніж козаків.

– Гей-гей! – почулося від гаю, – тримайтеся, ми йдемо!

Гурт чумаків, розмахуючи довгими і дебелими важницями, кинувся навперейми зграї чужинців, які скрадалися, аби обійти козаків і вдарити ззаду. Після кожного змаху важниці вершник летів на землю разом із конем. Чумаки сил не шкодували.

– А ви ж звідки взялися?

– Та от, порадилися, поміркували... Як собі хочете, а це справа не лише козака, а й чумацька теж.

– А валка?

– Добрі люди стережуть...

– Рви траву, Богдане! – закричав дід Ох, який виринув коло хлопця, як із-під землі. А можливо, й справді з-під землі... Богдан знову рвав і рвав траву – і підкидав її вгору. А накликаючи дідом Охом вітер ніс траву на чужинців. І досить було бодай маленькій травинці торкнутися вершника, як він зникав з очей, наче й не було його. Тільки короткий спалах – і все.

Оберемком розрив-трави козаки натирали шаблі, списи... Трава й справді була чарівною, бо тепер досить було торкнутися нападника тією зброєю – і він зникав, як булька на воді.

– Неси сюди! – баба Франя розпалила вогонь біля Брами. Богдан кинув у багаття жмуту трави, повалив густий запашиний дим. Але цей дим, певно, діяв точнісінько так, як ісама трава.

Густа пелена диму вкрила увесь пагорб, і коли той дим нарешті розвіявся, ані вершників, ані триголового чудовиська не було.

– Ура! Перемога! – закричав Богдан.

– Ота діра, – стурбовано сказав дід Ох, який знову став низеньким товстеньким дідусем, – глибоко під землю заховалася. Так глибоко, що сама назовні вже не вибереться. Але якщо на цьому місці хтось із великого розуму копати надумається...

– Хто надумається?

– Та хто ж? Можливо, й оті копачі, що нам у лісі спати заважали. Так ото щоб нікому не кортіло, насиплемо ми на цьому місці курган височенний...

– Так уже ж є аж двадцять вісім татарських курганів!

– А ми найвищий насиплемо. І поставимо на верхівці камінь велетенський. І виб'ємо на камені тому засторогу, аби ніхто не зрушив, бо біда велика буде. Вирветься зла сила на волю і знищить усе живе навколо.

Богдан озирнувся. Щось у цьому світі змінилося. Ніби дерева стали вищими, і річка – ширшою і глибшою. Пагорб – і той наче підріс. Чи то, можливо, тому, що на ньому розташувалося все славне військо переможців. Вовки вляглися коло Перунових криниць і мружили жовті очі. Бабуся Франя і тітка Гапка метушилися між козаків, видивляючись, чи немає поранених. Гапчина сусідка теж клопоталася, але між чумаків: кого перев'язати, кому дірку в сорочці зашити, кому просто злити води вмитися. Проте трималася так, щоб не втрапляти нікому знайомому на очі.

Джури розсідлали коней і повели їх до річки. Русалки спочатку радісно кинулися їм назустріч, на мілководдя, але потім розреготалися і пірнули в глибину, тільки лягнули на прощання по воді хвостами.

Мамаєві козаки заходилися коло зброї: шаблі вичистити, нагострити, якщо затупилися чи вищербилися... Куць, як завжди, плутався під ногами, заважав, доки його не послали до бісової мами.

– До мами – так до мами! – пирхнув малий капосник і щез.

– Час і тобі, Богдане, додому повертатися, – загадав дід Ох. – Те, для чого ти тут об'явився, ти виконав повністю. Хороший ти хлопець, я б тебе до школи своєї взяв. А леж, як я, нарешті, зрозумів, ти не з нашого світу.

– Можна й так сказати.

– Отож. Кожен має бути на своєму місці. Що ж, прощайся з людьми – і в дорогу.

Баба Франя розцілувала Богдана і витерла сльози, що з'явилися на очах. Гапка теж просльозилася, а дядько Петро просив не забувати їх і Борщівку, мовляв, ми ще не раз на рибу сходимо. Дядько Яків пошкодував, що не може дати йому в дорогу меду, а чумаки пошкодували, що не можуть узяти Богдана з собою на західні землі.

– Я ж із Даринкою не попрощався!

– Вона зараз далеко. Але не переймайся: ти їй наснишся, тоді й попрощаєшся. Ну, лети додому, соколику!

І дід Ох клацнув пальцями.

Післямова

– Поздоровляю, чайнику, – східно сказав Вітько. – Подякуй, що я вчасно потрібну кнопку натиснув.

– Ну, ква! – буркнув Богдан. Він знову сидів біля комп'ютера, вдома у приятеля, там, звідки й почалися його фентезійні пригоди.

– Що, досі не отямився? Ну, посидь, відпочинь, водички попиш... от поїсти я тобі не дам. У Кончі-Засні поїмо.

– А як ми туди втрапимо?

– Заспокойся, не через комп. Просто той час, поки ви там спали, відпочивали, їли і рибу ловили, можна було на прискоренні прокрутити. Тому всі твої пригоди всього лиш у кілька годин уклалися. Ми ще на маршрутку до Кончі-Засні встигнемо.

– Я так гадаю, що сказати в таборі, чому ми спізнилися, по дорозі придумаємо. Але як самим собі пояснити, що це зі мною трапилося?

– А я так вважаю, що дід Ох правильно казав, що, крім нашого світу, є ще й інші. Одні дуже на наш схожі, а є й зовсім інакші. Є справжні, є казкові, а є й віртуальні. Мабуть, ти точно вгадав, що той, хто «Бум-бум» придумав, знає дорогу до інших світів, тож туди й ходить. Знайшов ті дверцята чи щілину, що відчиняються і пропускають з одного світу в інший. Та, певно, останнього разу зачинити забув. От до світу українських казок та легенд і попхалася всяляка нечисть із віртуальних «стрілялок». А на противагу їм мав з'явитися той, хто цю нечисть переможе.

– А ти хоч розібрався, чому саме мене в той світ затягло?

– А кого – мене? Чи ти забув, що я й фехтуванням займався, і до секції боксу ходив. Тому і зброї, і крові нахапався... А! Загадав! До мене ж щойно Жорик-Жаба дзвонив. Бо спершу, уяви собі, його затягло туди, куди потім і тебе. Він же не те що за зброю – за холодну воду ніколи в житті не брався. Але спочатку на Мамая нарвався, почав із ним говорити так, як з усіма. От той його на жабу й обернув.

– Бачив я ту жабу... себто, Жорика. Тільки не здогадався.

– А потім його, бідолаху, чужинці впіймали. Він їм про тебе й виляпав усе. Вони його хотіли завербувати за тобою стежити, але він відмовився.

– Хіба? Щось це на нього не схоже.

– Думаєш, відмовився через те, що такий порядний та правильний? Аякже! Сказав, що оскільки платити йому вони не збиралися, то хай задурно на дядю звичайні жаби працюють. То ці так і зробили. Викинули Жорика назад, додому, а за тобою стежити зібрали жаб'яче військо.

– От вже точно, найстрашніший звір для людини – жаба. Скількох задавила і скількох іще задавить...

– Ну, там трохи інакше вийшло. До жаб'ячого вони ще гадюче військо зібрали, щоб вам шкодити. Але коли дід Ох першу ж гадину забив, решті стало кисло, і вони почали на жаб полювати. Отак один одного і перебили.

– А скільки ми їх перебили!

– Так, бій вийшов – просто ураган! Я так задивився, що про все забув. Ледве встиг потрібну кнопку натиснути, щоб тебе звідти забрати.

– А-а-а що саме ти натискав? – невинно поцікавився Богдан.

– От не скажу! Тебе взагалі не можна до комп'ютера підпускати. Бо наступного разу залетиш кудись, звідки ніхто тебе не витягне.

Богдан скорчив міну безвинного телятка, підвів очі до стелі... Раптом його погляд наткнувся на фотографію на стіні. Раніше він не звертав на неї уваги, але сьогодні цей пагорб понад річкою видався страшенно знайомим.

– Де це знімали, Вітьку?

– А-а-а, то тато в експедиції на розкопках. Вони там залишки якоїсь цікавої споруди знайшли, на наші Золоті Ворота схожої.

– То ти, зрештою, скажеш, де це?

– Хіба я тобі раніше не казав? Це під Чорнобилем, трохи вище по річці... Чайнику, що з тобою? Отетерів? Чого ти заляк?

Богдан мовчав. Його наче щось вдарило по голові і загуло: «Зрушили-таки! Камінь-засторогу зрушили!»

То де ж вона, та кнопка, яка нерозважливість людську вимикає?

Словничок. Розділ 1. 1. Комп'ютерний.

Чайник – людина, для якої комп'ютер – то темний ліс.

Кілобайт – тисяча з хвостиком байтів, тобто одиниць інформації. Хто не знає, чому саме з хвостиком – запитайте у вашого вчителя інформатики.

«Бум-бум» – якщо чесно, то такої комп'ютерної гри не існує. Її вигадали автори. У відомій багатьом грі «Дум» такого, як сталося з Богданом, не вийде, які би кнопки ви не натискали.

Віртуальна реальність – світ, який існує тільки в комп'ютері.

2. Казковий.

Характерник – легендарний козак-чарівник. За достеменними переказами, вмів перетворюватися сам і перетворювати інших на звірів та птахів. Про це писали ще древні історики. В рукопашному бою характернику теж не було рівних. У битві під Берестечком (у червні 1651 р.) один характерник стримував цілий полк польської піхоти. Відтак не радимо розмовляти з характерником нечемно. На це навіть вороги не наважувалися.

Степовий – вітер, один зі слуг бога вітрів Стрибога, його улюблений онук. Лагодить зиму, приносить на крилах весну.

Сіверко, або Сівер – бог холодних північних вітрів, син Стрибога. Допомогає нашим предкам оборонятися від нападників з півдня, побиваючи їх градом та виморожуючи корм для коней.

Поганці – загальна назва, яку наші предки давали своїм ворогам. На відміну від слов'янських богів, поганські демони підкорялися нечистій силі й несли людям зло та погибель. За легендами, ординці вміль обертатися на гадюк та вороння.

Розділ 2. Перун – бог блискавки і грому. У наших предків-слов'ян вважався одним з найголовніших богів. Вони вірили, що Перун своєю блискавкою і громом не лише карає злі сили, а й воскрешає землю навесні, вкриває її зеленню і квітами, посилає цілющі дощі.

Миха – цьому богові підкорялися всі звірі. Якщо Перун жив переважно на небі, звідки посилав дощі та блискавки, то Миха мешкав у лісі. Він був покровителем мисливців, грибників і ягідників. Учив звірів розуміти людей і не чинити їм надмірної шкоди. Звісно, якщо ті, приміром, не здіймали галасу в лісі в ту пору, коли птаство висиджувало пташенят, а звірі відгодовували своїм молоком новонароджену малечу. Таких порушників лісового спокою слуги Михи ганяли хацями доти, доки ті не забували з переляку, як їх звать.

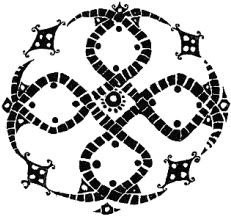
Миху описували як кремезного велетня, щонайменше на два людських зрости, якого незмінно супроводжував вовк незвичного світло-золотавого кольору.

Ох – головний чаклун, казковий учитель ворожбитів. Його учнів називали ще віщими людьми, або волхвами. І досі збереглося багато казок та легенд про самого Оха та його школу. Найкращих своїх учнів – і не лише хлопчиків – Ох віддавав у подальшу науку найдосвідченішим козакам-характерникам.

Розділ 3. Мара – богиня зла, ворожнечі й смерті. Ходить лише вночі попід хатами і гукає господарів на ім'я. Хто відгукнеться – кепські його справи. Тож у ті давні часи навіть маленькі діти були навчені не пускати до хати чужих і не розмовляти з ними через вікна чи двері. На жаль, сьогодні в Мару мало хто вірить. Хоча небезпечних непроханих гостей попід нашими будинками тиняється чимало.

Домовик – боженятко, яке живе в хаті разом з людьми. Оберегає лад у сім'ї і спокій. Любить жартувати з людьми – то заховає щось, то заплутає. Отже, якщо ви не можете знайти якусь річ, почекайте: він пограється і віддасть.

Учені люди й досі не дійдуть згоди в одному питанні: як домовичок ставиться до домашніх тварин. Кажуть різне: і що з собаками не мириться, і що котів на дух не переносить... Не знаємо, не знаємо. Наш якраз дружить із кицькою Мавкою, і коли нас немає вдома, вони удвох вчиняють у хаті веселий гармидер.

Розділ 4. «Справжнє ім'я» – наші предки вважали, що злі духи, зачувши справжнє ім'я людини, можуть його заворожити. Передусім це стосувалося дітей. Тому, якщо, наприклад, у батьків був лише один син, його вголос називали Богдан, себто Богом даний. Вважалося також, що характерником може бути старша або молодша дитина в роду, особливо народжена в суботу. До речі, відлуння цієї древньої традиції збереглося у звичці давати один одному іноді дуже чудернацькі прізвиська. Особливо серед дітей.

Коркодим – таємнича істота, яка й справді жила у водоймах слов'янських земель. Її описують літописи ще у XVI ст. Істота була таки схожа на крокодила, – але більша і чорна. Головна відмінність від нинішніх алігаторів, які не відходять від води далі, ніж на кілька метрів, як стверджують літописи Древньої України-Руси, полягає в тому, що коркодими ночами виходили на полювання до навколишніх сіл, досить далеченько від річок. Куди ці істоти поділися – невідомо. Можливо, лепехи у річках забагато виросло?

Божа муха – так слов'яни називали бджолу, бо вірили, що вона Богові мед носить. Предки дуже поважали бджіл та пасічників, оскільки вважали, що бджоли пасічників шанують і слухаються. Сучасний вулик з рамками винайдений порівняно недавно. Протягом століть наші предки розводили «божих мух» у вуликах, видовбаних із колоди. Їх підвішували в лісі високо на деревах, аби не дісталися ведмеді. Пасічники тоді називалися бортниками, а бджільництво – бортництвом. Звідси й назва місцевості на околиці Києва – Бортничі.

Русалки – казкові істоти давнього світу наших предків. За переказами, в Україні їх було декілька типів. Водяні, як ота, що дражнила дядька Якова, польові та лісові. У Карпатах і досі лісових русалок розподіляють на просто Лісових чарівниць і Нявок, які вночі випадкових перехожих у найглибші нетрі заманюють. Аби не сваритися з русалками, належить на Русалчин Великдень, він же Зелені свята, спекти спеціальний коровай, обгорнути його в шмат полотна і на ніч поставити на підвіконні.

Розділ 5. Юра – легендарний воїн-змієборець. Він же – Святий Юра, Святий Георгій-Переможець. Один із найшанованіших у наших предків. На його честь засновували бойові ордени і зводили церкви.

Змій – те ж саме, що і дракон, але не зовсім. Наші предки чітко розділяли зміїв на тих, що з роду Гориничів, та Вогненних Зміїв. Гориничі жили в печерах і ворогували з людьми. Мали три, шість, дев'ять, а то й дванадцять голів. Саме з цими воював Святий Юра.

Щодо Вогненного Змія – то він жив на небі й захищав посіви від граду та негоди. Розганяв грозові хмари, приборкував ураганні вітри. Товаришував із людьми. Описується найчастіше як красивий сильний молодий чоловік із крилами золотавого кольору.

Кирило з Кожум'яків – київський ремісник, який у сиву давнину позбавив жителів славного свого міста від страшного Змія з Гориничів. Жив цей Змій у норі над Дніпром і мав погану звичку ковтати коней разом із вершниками, а худобу – разом із пастухами. Кожум'яка не лише приборкав негідника, а й запряг його у величезного плуга і оборав навколо Києва високі Змієві вали, які ще й досі збереглися.

Розділ 6. Перевертні – зовні схожі на вовкулаків, але тільки зовні. На вовка нормальна людина могла обернутися випадково або під впливом сторонніх злих чар. Перевертні ж – це чорні, злі чаклуни, які прибирали вовчу подобу свідомо. Звичайний вовкулака ніколи не нападав ні на людину, ані навіть на свійську скотину. Перевертень полював лише на дітей, жінок і немічних старих. Вважався одним із найстрашніших чаклунів.

Чугайстер – один із духів лісу. Стверджують, що він і досі володарює в карпатських лісах. Його змальовують як красивого легіня у гуцульському вбранні. Напевне, йому все ж сумно у своїх нетрях, бо він час від часу спускається до людей у села. Любить приходити на весілля та інші домашні свята. Посидить разом із людьми, поспіває, потанцює – зникає в такий же таємничий спосіб, як і з'являється.

Розділ 7. Розрив-трава – чарівне зілля, що мало велику силу, особливо проти злого чаклунства. Як і всі лікувальні та магічні трави, розрив-траву слід було зривати у чітко визначені дні та години. Тільки тоді вона зберігала свою особливу силу.

Доля – за переконаннями наших предків, кожній людині рано чи пізно мала зустрітися його Доля. Це могла бути юна дівчина, зрілий чоловік або навіть стара жінка. Головне – не пропустити і пізнати її. Недаремно українці співали: «Де ти бродиш, моя Доле?..» Ну, і нарешті, стає зрозумілим, що рядок нашого гімну: «Ще нам, браття, в Україні усміхнеться Доля...» – то не просто поетичний прийом.

Недобрі місяця – сучасні вчені підтвердили, що такі місяця (їх називають аномальними або патогенними зонами) насправді існують. І ті поради, які одержав Богдан від діда Оха та дядька Якова, знадобляться і вам.

Горобина ніч – темна, страхітлива ніч, коли владу над землею і людьми до третіх півнів мають чорні, злі сили. Найвідоміші горобині ночі – ніч з 21 на 22 вересня і з 21 на 22 березня.

Розділ 8. Гадюка з крильцями – тривалий час вважалося, що це суто казковий персонаж, щось на взірець кишенькового змія Горинича. Та два роки тому вони об'явилися в лісах Північного Уралу. Дуже небезпечні, оскільки нападають на людей не з землі, а з гілок дерев. На щастя, живуть у справжній глушині, а до людського житла не наближаються.

Марена-Цариця – на відміну від своєї сестри Мари, злого нічного духу, захищала все живе в природі, особливо пташенят, маленьких звірят і навіть людських дітей, які випадково губилися в лісі. Вважалося, що дівчину, яка побачить Марену-Царицю, чекає довге щасливе життя в добрі й любові.

Мертві вогні – зустрічаються в лісовій глушині, переважно у горобину ніч та в ніч під Івана Купала. Вважалося, що вони вказують на місце, де заховані скарби, проте насправді мертві вогні лише вводили невдах-шукачів в оману.

Розділ 9. Волхви – найповажніші у наших далеких предків чарівники, які були водночас цілителями, вчителями, носіями прадавніх знань. Передбачали майбутнє кожної людини, яка до них зверталася. Тому якщо волхв казав, що «приймеш ти смерть від коня свого», то варто було прислухатися, а не брати пророцтво на кпини.

Діброва – вважалося, що волхви не вмирають, а через певний час життя в людській подобі перевтілюються в дубові дерева. Наші предки дуже шанували діброви. Найважчим злочином вважалося пролити в діброві чужу кров.

Сиріжки – називаються так зовсім не тому, що їх можна сирими їсти. Весь секрет у тому, що сиріжка смачна, коли її варять у молоці. Тож гриби ці клали до горщика, заливали молоком і ставили в піч. Молоко виварювалося на сир – от і виходила з сиром їжа. Або гриб, який їдять із сиром. Ми спробували так зробити – справді смачно.

Розділ 10. Відьма – одна з найвідоміших постатей у народних переказах, легендах та міфах багатьох країн. Українські відьми зовсім не такі, як, скажімо, російські чи європейські. Вони знали секрети народної медицини, вміли спілкуватися з птахами і дикими звірами. Були вправними господарями. Не обходилося, звичайно, без того, щоб зробити якусь дрібну капость сусідці, але можна подумати, що цим займаються лише відьми! Запорозькі козаки відьом не лише не боялися, а навіть охоче брали собі за дружин. Бо українська відьма – то не російська баба-яга. Українська – молода і красива.

Розділ 11. Корогод – майже те ж саме, що й хоровод. Але вимагає чіткого дотримання порядку ведення танцю і виконання певних пісень. Тобто це не просто танець, а колективне ворожіння, скажімо, на врожай чи ще на якусь добру справу. Між іншим, у старовинному місті Чорнобилі головна вулиця звалася Корогодська (поки її офіційно не перейменували на Радянську).

Куць – маленьке чортенятко, яке робить такі ж маленькі, як і саме, капості. Невиправний бешкетник. Кажуть, саме за це його не раз виганяли з чортячої школи. Живе серед людей. Якщо не можете знайти якусь річ, скажіть: «Куцю, Куцю, погрався – їй віддай!» – обов'язково знайдеться. Якщо ви чули по телевізору дуже вчене слово «полтергейст», так це насправді витівки чортенятка Куця.

Підкурювання – це не вигадка авторів, а прийом древньої медицини. Цьому нас навчила стара чорнобильська знахарка ще років з 50 тому. Відкриту (саме відкриту!) запалену рану дуже добре гоїть дим від джгутика, скрученого з льняної або бавовняної (але без жодної синтетики!) чистої ганчірочки. Звичайно, нині для того існує багато ліків, але що будеш робити, якщо найближча аптека виявиться кілометрів за 200? Так ото ж...

Розділ 12. Відтоптав рясту – казали про людину, життя якої підійшло до кінця. Пішло від дитячої пісеньки-веснянки: «Топчу-топчу ряст, ряст, Бог здоров'я дасть, дасть – того року діждати та їй ще потоптати».

Коваль – він до нашого словничка втрапив не випадково. Наші предки дуже поважали ковалів і вірили, що вони теж знаються на добрій ворожбі, аби все, що вони кували, слугувало людям якомога довше. Існує чимало переказів про конфлікти між ковалями і нечистою силою. Найвідоміший описаний М. Гоголем у повісті «Ніч перед Різдом».

Рибальська каша – щоб ви знали, отак вона їй готується. Її можна зварити й на багатті, а насамкінець додати ще й вареної риби, обібраної з кісток. Дуже смачно.

Соломаха – козацька каша з гречаного тіста, їсться з товченим часником.

Розділ 14. Чумаки – не одну сотню років возили з Криму по всій Україні і далі в Європу сіль та рибу. Їхні отамани – ватаги – знали на характерництві, що допомагало чумацьким валкам уникати небезпеки в дорозі.

Чумацький Шлях – смуга з мільярдів зірок, що перетинає нічне небо. Слугувала основним орієнтиром для чумаків у нічні години. Вдень орієнтувалися по сонцю. З чумаками пов'язані українські назви ще двох сузір'їв: Великого Воза та Малого Воза.

Розділ 15. Капище – священне місце, де наші далекі предки до прийняття християнства молилися своїм богам. Найчастіше – Перуну. Розташовувалися капища у місцях з надзвичайно сильною енергетикою. На жаль, понад 1000 років тому, одразу після хрещення Київської Русі, всі

капища поруйнували. А головну подобу Перуна, яка стояла в Києві, скинули в Дніпро. Люди йшли берегом, гукали: «Видибай, Боже!» В тому місці, де він прибився до берега, потім побудували Видубицький монастир. Цікаво, що головний храм у ньому названий на честь Юри-Змієборця.

Розділ 16. Ратовище – тупий кінець списа.

Мамуни – свита карпатського царя лісів Чугайстра. Є мамуни чоловічої статі, а є й жінки. Це красиві лісові люди, які переважно супроводжують свого царя. Не люблять, коли люди шкодять лісам, у яких вони живуть.

Ластівчин колодязь – наші предки вірили, що ластівки літають у вирії не по небу, а попід землею, де існує ластівчин світ – широкі й зручні підземні ходи від України до теплих земель. У цей світ пташки втрапляють через ластівчині колодязі, які зовні нічим не відрізняються від звичайних. Характерники не лише знали про ластівчин світ, а й часто користувалися цими підземними ходами, аби безпечно дістатися, куди треба.

Чорний Ідол – якщо захочете знати, який він, перегорніть журнали про комп'ютерні ігри, зберіть до купи найстрашніших монстрів, гоблінів, големів, гремлінів, гаруд, маруд, гідр, василісків, химер, гарпій, джіннів, циклопів, іфритів, метер і драконів, а згори ще й Вія покладіть – Чорний Ідол буде ще страшніший!

Не лише письменники-фантасти, а й чимало вчених вірять, що крім того світу, в якому ми всі живемо, існують інші світи. В чомусь вони не відрізняються від нашого. А в чомусь... ну інші, та й годі. Часом вони перетинаються з нашим, реальним світом, і тоді діється щось неймовірне. На рівному місці чи в чистому морі, небі зникають поїзди, кораблі з пасажирами та екіпажем, літаки і звичайнісінькі перехожі. Дехто з них за деякий час повертається і розповідає дивовижні історії, яким лише в останні роки почала давати віру наука.

У повісті-фентезі подружжя письменників Валерія та Наталії Лапікурів якраз і йдеться про карколомні пригоди сучасного українського хлопця-підлітка, котрого затягло в один із таких віртуально-паралельних світів.

Ця книга не лише для шанувальників фентезі, а й для всіх, хто вірить, що у нашому, не завжди зручному для життя сьогодні можна знайти не те що двері, а навіть браму до Чарівної України.